

TAMPEREEN YLIOPISTO

Armi Itätalo

ELÄMÄN AVAIMIA ETSIMÄSSÄ

Rodullistettujen nuorten kokemuksia Ohjaamon palveluista

Nuorisotyön ja nuorisotutkimuksen pro gradu -tutkielma

Yhteiskuntatieteiden tiedekunta

Toukokuu 2018

Tampereen yliopisto
Nuorisotyö ja nuorisotutkimus
Yhteiskuntatieteiden tiedekunta

ITÄTALO, ARMI: Elämän avaimia etsimässä – Rodullistettujen nuorten kokemuksia Ohjaamon palveluista

Pro gradu -tutkielma, 90s + liitteet 4s, toukokuu 2018

Tämän pro gradu -tutkielman tavoite on tuottaa tietoa maahanmuuttajataustaisten nuorten palvelukokemuksista Ohjaamo Helsingissä. Tutkimuksen tavoitteena on selvittää, millaisia merkityksiä rodullistetut nuoret antavat Ohjaamon palveluille oman elämänsä kannalta. Tutkimuksen avulla haluan myös selvittää, miten näiden nuorten koulutuksen ja työelämän parissa tapahtuvia siirtymiä ohjataan ja mitä se kertoo nuoriin kohdistuvasta yhteiskunnallisesta hallinnasta. Työssä tarkastelen myös sitä, miten Ohjaamon palvelut edesauttavat lisäämään heidän osallisuuttaan suomalaiseen kansalliseen yhteisöön.

Tutkimus on laadullinen ja sen aineisto on kerätty teemahaastattelujen avulla. Aineisto koostuu kymmenestä nuoren haastattelusta. Haastateltavista kuusi oli miehiä ja neljä naisia. Kaikki haastateltavat olivat 20–31-vuotiaita. Aineiston analyysimenetelmänä olen käyttänyt aineistolähtöistä sisällönanalyysia.

Koulutuksella ja työllä oli keskeinen asema nuorten puheessa. Nuoret ovat omaksuneet työmarkkinakansalaisen roolin, johon nuoria yhteiskunnallisissa koulutusta ja työtä koskevissa keskusteluissa hyvin voimakkaasti ohjataan. Kuitenkin työmarkkinoille pääsyä hankaloittavat monet asiat. Työelämässä nähtiin olevan syrjiviä käytäntöjä, jotka hankaloittavat työn saamista. Kielitaidolla ja sosiaalisilla verkostoilla nähtiin olevan keskeinen asema työmarkkinoille pääsemisessä. Tulevaisuuden haaveet liittyivät monella koulutukseen ja työpaikan saamiseen. Omista työtä koskevista toiveista sekä haaveista oltiin valmiita luopumaan, sillä nuoret olivat tietoisia omasta hankalasta asemastaan työmarkkinoilla. Kuitenkin samalla nuorten puheista välittyi yrittäjämäinen eetos ja usko siihen, että oma asenteella on merkitystä. Aineistossa nuorten palvelukokemukset näyttäytyivät myönteisinä ja Ohjaamo oli paikkana nuorille merkityksellinen. Tärkeimpinä tekijöinä palvelukokemuksessa korostuivat riittävän ajan antaminen, välittävät ja aidosti kiinnostuneet työntekijät sekä monialainen ja koulutettu tiimi. Ohjaamon työntekijät nähtiin jopa olevan perheenjäsentä vastaavassa roolissa. Ennen kaikkea Ohjaamosta välittyi kuva matalan kynnyksen paikkana, johon nuori voi tulla erilaisten kysymysten ja avun tarpeiden kanssa ilman pelkoa väärässä paikassa olemisesta.

Tutkimus osallistuu nuoria ja nuorten siirtymiä koskevaan ajankohtaiseen yhteiskunnalliseen keskusteluun ja tuo tietoa palvelututkimuksen kentälle rodullistettujen nuorten palvelukokemuksista. Tutkimus tuo esiin kiinnostavalla tavalla jännitettä Ohjaamosta saatavan tuen ja palveluissa taustalla olevien institutionaalisten tavoitteiden välillä. Aineistossa on nähtävissä merkkejä Suomessa voimistuneesta uusliberalistisesta ajattelusta. Ohjaamolle asetetut tavoitteet liittyvät vahvasti nuorten työn saamiseen ja koulutukseen ohjaamiseen. Ohjaamossa nuorelle tarjotaan tukea elämäntilanteesta riippumatta. Silti samaan aikaan Ohjaamo työntää nuoria kohti työelämää ja pyrkii kasvattamaan nuorista normatiivisen ideaalin mukaisia työmarkkinakansalaisia. Yhteiskunnallinen osallisuus rodullistettujen nuoren kohdalla pelkistyy helposti vain työmarkkinakansalaisuudeksi.

Avainsanat: siirtymät, maahanmuuttajuus, rodullistaminen, palvelukokemus, osallisuus, työmarkkinakansalaisuus

The University of Tampere
Youth work and Youth Studies
Faculty of Social Sciences

ITÄTALO, ARMI: Searching for the keys of life – the experiences of racialized youth about the services of Ohjaamo Helsinki

Master's thesis, 90pages + 4 appendices, May 2018

The aim of this study is to generate new information about service experiences of young immigrants or second-generation immigrants using the services of Ohjaamo Helsinki (one-stop guidance center). The objective of the study is to investigate the meanings the racialized youth have given to the services in the context of their own lives. The study also researches how the society is regulating and governing the employment and educational transitions in the lives of these young people. Furthermore, I am investigating how the services of Ohjaamo are supporting young people to become as a part of the Finnish national community.

The study is qualitative, and the data has been collected using thematic interviews. The data consists of 10 interviews. 6 informants were men and 4 women. All of them were between 20 and 31 years old. As a method I have used the qualitative content analysis.

A big importance was given to education and employment in the discourses of these young people. They have adapted to a role of labour market citizens. It's the same role that the society is guiding young people to assimilate. However, there are several factors that complicate the access to employment for these young people. They have experienced discrimination that has made it difficult for them to become employed. They stressed the importance of language skills and social networks. Many of the interviewees had a dream of a specific job or education. However, they were ready to give away these dreams as they were aware of their difficult position in the labour market. At the same time, there was an entrepreneurial ethos in their voices and faith that their own attitude matters. The service experiences of young people were mainly positive, and they saw Ohjaamo as a meaningful place. The most important factors of service experience were getting enough time for the appointment, caring and genuinely interested employees and a multidisciplinary and well-trained team. In some cases, the employees of Ohjaamo were considered as important persons as the family members. Above all, Ohjaamo was described as an easily accessible place to come with different questions and needs without a fear of being in the wrong place.

This study is contributing to the current societal discussions about life transitions of young people. It also generates new information about the service experiences of racialized youth, contributing to the field of service research. In an interesting way, the study introduces the tension between the support of Ohjaamo and the institutional objectives within the services provided. There is some evidence about neoliberal paradigm that has become stronger in Finland. The goals of Ohjaamo are mainly related to employment and education. The support is available regardless of the personal situations of clients. Yet, Ohjaamo is pushing their young clients towards working life while aiming to educate them to become normative and ideal labour market citizens. This means that societal participation of these racialized youth become reduced to cover simply labour market citizenship.

Keywords: transitions, immigration, racialization, service experience, societal participation, labour market citizenship

SISÄLLYSLUETTELO

1	JOHDANTO	1
2	TUTKIMUKSEN TEOREETTINEN VIITEKEHYS	5
2.1	Maahanmuutto ja maahanmuuttajataustaiset nuoret suomalaisessa yhteiskunnassa	6
2.1.1	Kuka on maahanmuuttajataustainen?	8
2.1.2	Katsaus suomalaiseen maahanmuutto- ja kotouttamispolitiikkaan	12
2.2	Siirtymät nuorten elämässä	14
2.2.1	Ylirajaiset siirtymät	17
2.2.2	Rodullistetut nuoret yhteiskunnallisen huolen kohteena	19
2.3	Palveluiden jänuskasvoisuus – yhteiskunnallista hallintaa ja osallisuutta	22
2.3.1	Nuorten yhteiskunnallinen hallinta – riskipuhetta ja huolen historiaa	23
2.3.2	Ohjaamo – tuen ja kontrollin välimaastossa	27
2.3.3	Palvelukokemuksia koskeva aiempi tutkimus	30
2.3.4	Palvelukokemukset osallisuutta luomassa	31
3	TUTKIMUKSEN TOTEUTUS	34
3.1	Tutkimuksen tavoite ja tutkimuskysymykset	34
3.2	Aineistonkeruumatkalla Ohjaamo Helsingissä	35
3.3	Tutkimukseen osallistuneet nuoret	39
3.4	Analyysin kulku	41
3.5	Tutkimuksen luotettavuuden ja eettisyyden tarkastelua	44
4	MÄÄRÄNPÄÄNÄ TYÖELÄMÄ – NUORET TUEN JA TAVOITTEIDEN KOHTEENA	48
4.1	Työn ja koulutuksen keskeisyys nuorten puheessa	48
4.1.1	Verkostojen merkitys työnhaussa	49
4.1.2	Suuntautuminen ”helpoille aloille”	50
4.1.3	Paikallaan jännaamassa	51
4.1.4	Työn saamisen hankaluus ja syrjinnän kokemukset	53
4.1.5	Unelmia ja tulevaisuusnäkymiä	54
4.2	Palvelukokemuksia Ohjaamosta	57
4.2.1	Palveluiden matala kynnys	57
4.2.2	Ohjaamolle annetut monenlaiset roolit	59

4.2.3	Monialaisuus saman katon alla.....	66
4.2.4	Opinto-ohjauksen tärkeys	67
4.2.5	Ohjauspuhetta – ” <i>Onkse sitten työ vai koulu?</i> ”	68
4.2.6	Ammattitaitoiset työntekijät	69
4.2.7	Kurvi osana Ohjaamo	72
4.2.8	Palveluiden kehittäminen.....	73
4.2.9	Työntekijöiden vaihtuminen	74
5	JOHTOPÄÄTÖKSET	75
	LÄHTEET	81
	LIITTEET	91

1 JOHDANTO

Suomalainen yhteiskunta on muuttumassa kiihtyvällä tahdilla etnisesti yhä monimuotoisemmaksi. Etenkin pääkaupunkiseudun väestörakenteessa tämä on havaittavissa. Arvioiden mukaan vuonna 2030 jo 23 prosenttia helsinkiläisistä puhuisi äidinkielenään jotain muuta kuin suomea, ruotsia tai saamea ja tämän vuoden aikana maahanmuuttajataustaisen väestön määrä Helsingissä ylittää 100 000 ihmisen rajan (HS 13.4.2018). Tämä muutos luo viranomaisille ja koko yhteiskunnalle haasteita. Miten moninaisuus palveluissa ja yhteiskunnassa ylipäättään pitäisi ottaa huomioon?

Väestörakenteen monimuotoistumisesta huolimatta, palvelut sisältävät usein oletuksen asiakkaan ”suomalaisuudesta”. Sen tekeminen näkyväksi on vaikeaa, sillä usein se on sisäänrakennettu järjestelmiin, eikä sitä kyseenalaisteta. Hyvä esimerkki tästä on suomalainen koulutusjärjestelmä, joka on pitkälti rakennettu ottamaan huomioon vain Suomessa syntyneet ja suomalaisen peruskoulun läpikäyneet lapset ja nuoret. Kuitenkin lapset ja nuoret tulevat kouluun erilaisista elämäntilanteista ja lähtökohdista. (Kivijärvi, Nieminen & Toivikko 2016, 12–13.) Lisäksi suomalainen koulujärjestelmä perustuu institutionaaliseen ikärakenteeseen. Koulu aloitetaan tietyn ikäisenä, jonka jälkeen siirrytään vuosiluokalta toiselle. (Teräs, Lasonen & Sannio 2010, 94.) Nuoret, joilla on vähän koulutushistoriaa tai jotka ovat joutuneet muuttamaan maata kesken nuoruusvuosiensa, jäävät helposti tämän järjestelmän ulkopuolelle. (Kivijärvi 2016, 140.)

Tässä tutkimuksessa selvitän maahanmuuttajataustaisten nuorten näkemyksiä palvelukokemuksista Ohjaamo Helsingissä. Pro gradu -tutkielmani on jatkoa kesän 2017 aikana Ohjaamo Helsingissä tehdylle selvitykselle siitä, miten maahanmuuttajataustaiset nuoret on huomioitu palveluissa (Helkkula 2017). Työlle on olemassa sekä Ohjaamon tilaustarve, että laajempi tutkimustarve. Tutkimus on työelämälähtöinen ja syntynyt tunnistetusta kehittämistarpeesta. Tutkimus keskittyy aikavälillä 1.3.2015–28.2.2018 toteutetun Ohjaamo-hankkeen palveluiden arviointiin. Hallituksen puoliväliriihessä vuonna 2017 Ohjaamoiden toiminta päätettiin vakiinnuttaa Työ- ja elinkeinoministeriöltä saadun rahoituksen turvin, eli uusi rahoituspohja on osin erilainen kuin hankekauden aikana (Unelmia ja Ohjaamohommia 2018, 33). Myös Ohjaamon palvelut elävät ja ovat muutoksen kohteena.

Ohjaamo Helsinki on matalan kynnyksen palvelupiste, joka on tarkoitettu alle 30-vuotiaille nuorille. ”Yhden luukun” toimintamalli koostuu monialaisesti tietoa, ohjausta ja tukea tarjoavasta Ohjaamosta sekä eri hallinnonalojen peruspalveluista ja yhteistyöverkostoista. Ohjaamo Helsinki on osa työllisyydenhoidon palveluja, ja valtakunnallisesti Ohjaamot kytkeytyvät osaksi nuorisotakuun toimenpidekokonaisuutta. Tässä tutkimuksessa keskityn tarkastelemaan erityisesti Ohjaamo Helsinkiä ja siellä asioivien nuorten palvelukokemuksia.

Vaikka Ohjaamoissa on yhteneväiset tavoitteet, poikkeavat ne toisistaan toimintatavoiltaan, resursseiltaan sekä taustaorganisaatioiltaan. Ohjaamo-mallin valmistelu aloitettiin vuonna 2013 Opetus- ja kulttuuriministeriön sekä Työ- ja elinkeinoministeriön toimesta ja silloin kirjattiin myös mallin taustalla oleva perusajatus ja tavoitteet (Työn alla Ohjaamo Helsinki 2017). Vuoden 2018 alkupuolella Ohjaamoja oli jo yli 50 eri puolilla Suomea ja toiminta ylettyy jokaisen maakunnan alueelle. Pohjoisin Ohjaamo sijaitsee Rovaniemeltä ja eteläisin Helsingissä. Ohjaamoiden kehittämistä koordinoi valtakunnan tasolla Kohtaamo-hanke. (Ohjaamot.fi)

Nuoria aikuisia viranomaispalvelujen käyttäjinä ja heidän palvelukokemuksia on tutkittu Suomessa melko vähän. Viime vuosina ollaan kuitenkin enenevässä määrin kiinnostuttu nuorista aikuisista hyvinvointipalvelujen käyttäjinä ja kohteina. Lisääntyneen kiinnostuksen voidaan nähdä liittyvän ajankohtaisiin muutoksiin nuoruudessa, työmarkkinoissa sekä palvelujärjestelmässä, mikä taas on vaikuttanut nuorisotutkimuksessa pinnalla oleviin aiheisiin sekä viranomaisten tiedon tarpeisiin. (Aaltonen & Kivijärvi 2017, 7–10.) Huolimatta lisääntyneestä kiinnostuksesta nuorten aikuisten palvelukokemuksia kohtaan, ei esimerkiksi maahanmuuttajataustaisten nuorten palvelukokemuksista löydy juurikaan aiempaa tutkimustietoa (Peltola & Moisio 2017). Sen vuoksi tämänkaltaiselle tutkimukselle on tarvetta ja tilausta.

Palvelukokemusten ohella tutkimukseni pureutuu työn ja työmarkkinakansalaisuuden eetokseen yhteiskunnassamme. Tarkasteluni kohteena ovat nuorten elämässä tapahtuvat siirtymät¹, erityisesti työn ja koulutuksen välillä. Ne ovat usein myös esillä poliittisessa ja yhteiskunnallisessa keskustelussa. Maahanmuuttajataustaisten nuorten siirtymiin sekoittuvat kysymykset ja jännitteet, jotka liittyvät nuoruuden kehitysvaiheeseen sekä yhteiskunnallisiin ja kulttuurisiin prosesseihin. Miten maahanmuuttajuutta voi teoretisoida

¹ Siirtymän käsitteellä viitataan konkreettisiin elämäntapahtumiin eri elämän osa-alueilla, joiden katsotaan olevan osa nuoren aikuistumisprosessia ja tekevän hänestä vähitellen aikuisen (mm. Aapola 2005).

siirtymänä? Millaisia välivaiheita ja kehitystehtäviä maahanmuuttajuuteen voi kuulua ja milloin maahanmuuttajuus päättyy? Siirtymien ohella tutkimus tarkastelee sitä, millä tavoin nuorten siirtymiä pyritään säätelemään yhteiskunnallisen hallinnan avulla.

Tutkimuksessa tarkastellaan myös maahanmuuttajataustaisten nuorten yhteiskunnallista osallisuutta ja sitä, minkälaista osallisuutta nuorille suunnatut palvelut tarjoavat. Pelkistyykö yhteiskunnallinen osallisuus Ohjaamossa työmarkkinakansalaisuuden kautta määrittäväksi osallisuudeksi? Vai edesauttaako Ohjaamo nuorten osallisuutta laajemmin suomalaiseen kansalliseen yhteisöön?

Maahanmuuttajataustaisten nuorten syrjäytymisestä ja yhteiskunnan laidalle ajautumisesta viranomaiset ja tutkijat kantavat erityistä huolta, sillä tutkimukset (esim. Myrskylä 2011 ja 2012; TEM 2013), ovat alleviivanneet koulutuksen ja työn ulkopuolella olevien maahanmuuttajataustaisten nuorten lukuja. Ylipäättään syrjäytymisestä puhutaan paljon huolimatta siitä, että syrjäytyminen käsitteenä on hahmoton ja vaikeasti määriteltävissä (Sandberg 2015).

Nuoriin kohdistuva yhteiskunnallinen hallinta ja huolen lisääntyminen ovat johtaneet toimenpiteisiin ja palveluiden kehittämiseen, josta Ohjaamon monialainen ”yhden luukun” palvelumalli voidaan nähdä yhtenä esimerkkinä. Toisaalta tällaiselle palvelumuodolle on tarvetta, sillä palvelukenttä on monesti ammattilaisenkin silmään pirstaleinen, ja oikeanlaisen palvelun ja tuen piiriin löytämiseen liittyy epävarmuustekijöitä. Samalla riskipuheen lisääntyminen yhteiskunnassamme on kuitenkin johtanut myös erilaisiin nuoriin kohdistuvien aktivointitoimien ja rangaistusperustaisten sanktioiden kasvuun (Harrikari 2004). Tässä tutkimuksessa nuorille tarjottavia viranomaispalveluita tarkastellaan yhteiskunnallisen hallinnan ja säätelyn mekanismeina. Vaikka puhutaan ”palvelusta”, usein on kyse nuorten elämäntapojen säätelystä ja hallinnoinnista, äärimmillään aktivoinnista ja sanktioinnista. Palveluilla tarkoitetaan tässä ennen kaikkea viranomaistoimijoiden nuorille tuottamia palveluita.

Viime vuosina työmarkkinoilla on tapahtunut rajuja muutoksia, ja nuorten työttömyys on lisääntynyt (kts. esim. Eriksson 2017, 79–80). Erityisesti etnisen taustan omaavat kohtaavat syrjintää pyrkiessään työmarkkinoille. (Alatalo & Mähönen & Räisänen 2017; Aalto & Larja & Liebkind 2010; Wrede & Nordberg 2010.) Tutkimusaiheeni kietoutuu läheisesti poliittisiin linjauksiin, jotka vaikuttavat nuorten asemaan työmarkkinoilla. Tuoreena

esimerkkinä tästä on hallituksen kehysriihi huhtikuussa 2018. Kehysriihessä esille tuotujen ehdotusten mukaan työnantajan ei tarvitsisi vastedes perustella työsuhteen määräaikaista, mikäli kyseessä on alle 30-vuotias, joka on ollut kolme kuukautta työttömänä ennen työllistymistään. Tämä auttaisi nuorta mahdollisesti työllistymään helpommin, mutta aiempaa todennäköisemmin vain määräaikaiseksi työntekijäksi. Tarkoitus on myös säätää uusi laki, jonka avulla pienet yritykset voivat irtisanoa työntekijän nykyistä helpommin henkilökohtaisten syiden perusteella. (Yle 11.4.2018.)

Tutkimus etenee siten, että luvussa kaksi käyn läpi tutkimuksen teoreettista viitekehystä. Luvussa kolme puolestaan esittelen tutkimuksen tavoitteita, aineistoa, analyysin vaiheita sekä arvioin tutkimuksen eettisyyttä ja luotettavuutta. Luvussa neljä käyn läpi tutkimuksesta saatuja tuloksia. Viimeisessä luvussa esittelen tutkimuksen johtopäätökset.

2 TUTKIMUKSEN TEOREETTINEN VIITEKEHYS

Lähden tutkimuksessani liikkeelle maahanmuutosta ilmiönä siitä huolimatta, että kaikki aineistossani esiintyvät nuoret eivät ole itse maahanmuuttajia. Maahanmuutto sekä siihen liittyvä tutkimus ja keskustelu luovat kuitenkin taustaa tutkimalleni aiheelle ja siksi katson tärkeäksi käsitellä lyhyesti taustoittaen maahanmuuttoa ilmiönä suomalaisessa yhteiskunnassa.

Alaluvussa 2.1.1 käsittelen maahanmuuttajataustaisen nuoren käsitettä, nimeämisen ongelmallisuutta tutkimuksessa sekä haastattelemieni nuorten rodullistamisen kohteeksi joutumista. Alaluvussa 2.1.2 tarkastelen Suomen tämänhetkistä maahanmuutto- ja kotouttamispolitiikkaa, sillä se kytkeytyy ja vaikuttaa maahan muuttaneisiin nuoriin esimerkiksi lainsäädännön ja yhteiskunnallisen säätelyn kautta.

Tutkimuksen yhtenä pääkäsitteenä on siirtymän käsite. Alaluvussa 2.2 tarkastelen sitä, mitä siirtymät ovat ja millaisia siirtymiä tutkimukseni nuorten elämään kuuluu. Painopiste on myös sen tarkastelussa, millaisin keinoin näitä nuoruudessa tapahtuvia siirtymiä pyritään yhteiskunnallisesti hallinnoimaan ja säätelemään. Avaan lisää tässä tutkimuksessa nuorten siirtymiin kohdistuvaa yhteiskunnallista hallintaa ja eri vaiheiden säätelyä alaluvussa 2.3. Alaluvussa 2.3.2 tarkastelen Ohjaamo Helsingin palveluja sekä millaisia tuen ja kontrollin jännitteitä Ohjaamo-konseptiin sisältyy. Alaluvussa 2.3.3 käyn läpi aiempaa tutkimusta nuorten aikuisten palvelukokemuksista.

Alaluvussa 2.3.4 pohdin sitä, minkälaista osallisuutta palvelukokemukset luovat. Onko myönteisten palvelukokemusten ² avulla mahdollista vahvistaa nuoren osallisuuden kokemusta yhteiskunnassa? Voidaanko tasavertaisuuden ja osallisuuteen kutsumisen avulla tarjota kohtaamisissa nuorelle voimaannuttavia kokemuksia syrjäyttävien sijaan? Miten palveluissa voidaan tukea yhteiskunnallista osallisuutta ja edesauttaa nuoren osallisuutta ja kuulumisen tunnetta kansalliseen yhteisöön?

² Palvelukokemuksen käsitteellä viitataan tässä nuoren viranomaispalveluissa saamiin kokemuksiin ja hänen yksilölliseen kertomukseensa kokemuksistaan koskien palveluita.

Luvun lopussa luon katsauksen palvelututkimuksen kentällä tehtyyn aikaisempaan palvelukokemuksia koskevaan tutkimukseen. Tarkastelen myös yhteiskunnallista osallisuutta sekä sitä, miten palvelut voivat osaltaan edesauttaa nuorten osallisuuden rakentumista osana suomalaista kansallista yhteisöä.

2.1 Maahanmuutto ja maahanmuuttajataustaiset nuoret suomalaisessa yhteiskunnassa

Monikulttuurisuuden nähdään usein olevan lähivuosien ilmiö, joka on rantautunut Suomeen 1990-luvun alussa vilkastuneen maahanmuuton myötä (Keskinen & Vuori 2012, 9). Erilaisuuteen suhtautuminen ja monikulttuurisuus ovat kuitenkin asioita, jotka ovat olleet suomalaisessa yhteiskunnassa jo pitkään ajankohtaisia (Lehtonen, Löytty & Ruuska 2004). Monikulttuurisuudella viitataan harvemmin Suomen perinteisiin 'etnisiin' tai kulttuuriin vähemmistöihin, kuten saamelaisiin, tai romaneihin, saati suomenruotsalaisiin (Lehtonen & Löytty 2003, 7).

Mielikuva suomalaisten kulttuurisesta homogeenisyydestä on jäännös kansallisvaltioideologian luomasta nationalistisesta ihanteesta. Perinteisesti Suomea on pidetty kulttuurisesti ja etnisesti yhtenäisenä kansakuntana. (Saukkonen 2013, 90.) Vähäinen ulkomaista syntyperää olevien määrä on vahvistanut entisestään myyttiä monokulttuurisesta ja homogeenisestä Suomesta (Peltola 2014, 15). Myytti kulttuurisesta homogeenisyydestä on palvellut kansallisvaltion luomista ja sen vahvistamista (Häkkinen & Tervonen 2004).

Ennen 1990-lukua Suomi miellettiin ns. maahanmuuton lähtömaaksi eli paikaksi, josta muutettiin muualle esimerkiksi työn perässä (Martikainen, Saari & Korkiasaari 2013, 54). Suhteellisen vähäistä muuttoliikettä Suomeen on selitetty muun muassa huonolla geopoliittisella sijainnilla sekä heikoilla työmahdollisuuksilla. Suomeen suuntautuvan kasvaneen muuttoliikkeen myötä 1990-luvulta 2010-luvulle Suomea on alettu tilastollisesti pitää maahanmuuttomaana. Kahdenkymmenen vuoden aikana ulkomaalaista syntyperää olevan väestön määrä on kuusinkertaistunut, mitä puolestaan voidaan pitää yhteiskunnallisesti merkittävänä muutoksena. Länsieurooppalaisessa vertailussa ulkomaalaista syntyperää olevan väestön määrä Suomessa on kuitenkin edelleen melko vähäinen. (Peltola 2014, 14.)

Tänä päivänä Suomeen muutetaan ennen kaikkea perhesyistä. Vuonna 2014 tehdyssä kyselyssä yli puolet vastaajista ilmoitti syyksi perhe- ja seurustelusuhteet. Puolestaan vajaa viidennes oli muuttanut työn perässä ja joka kymmenes vastaavasti kertoi muuton syyksi opiskelun. Humanitaariset syyt, kuten pakolaisuus, turvapaikan haku tai kansainvälisen suojelun tarve on joka kymmenennen maahanmuuton taustalla. (Sutela & Larja 2015.)

Tutkimuksen fokuksessa on Ohjaamo Helsinki ja palvelussa asioivat nuoret, jotka kaikki myös asuvat pääkaupunkiseudulla. Pääkaupunkiseutu poikkeaa valtakunnallisesti muusta Suomesta maahanmuuton ja siihen liittyvien lukujen osalta. Pääkaupunkiseudulla eli Helsingin, Espoon ja Vantaan alueella asuu lähes puolet (48 % eli 109 000) Suomen ulkomaista syntyperää olevista henkilöistä. Joka neljäs (26 % eli 59 000 ihmistä) asuu muualla Etelä-Suomessa ja noin joka kuudes (17 % eli 38 000) vastaavasti Länsi-Suomessa tai Ahvenanmaalla. (Sutela & Larja, 2015.)

Nuorten ikäluokissa ulkomaalaistaustaiset³ nuoret muodostavat aikaisempaa isomman osuuden. Yleisesti ottaen ulkomaalaistaustaiset ovat ikärakenteeltaan nuorempia kuin suomalaistaustaiset ja tämän takia ulkomaalaistaustaisia on edustettuna enemmän nuorissa ikäluokissa kuin muissa ikäluokissa. Tulevaisuudessa kasvaa myös niiden nuorten määrä, jonka vanhemmista toinen tai molemmat ovat muualta muuttaneita. Nykyisin kaikista 15–29-vuotiaista ulkomaalaistaustaisia on kahdeksan prosenttia, kun taas koko väestöstä ulkomaalaistaustaisten osuus on kuusi prosenttia. Vuonna 2015 koko väestössä oli ulkomaalaistaustaisia nuoria 78 800, joista 69 400 oli ensimmäisen polven ja 9 400 oli toisen polven ulkomaalaistaustaisia. (Helminen 2017.)

Helsinki erottuu muusta maasta vieraskielisten nuorten määrässä. Koko maassa vieraskielisten osuus 15–29-vuotiaista oli 9 prosenttia, kun taas Helsingissä vastaava luku on vuoden 2018 alussa 17 prosenttia. Lukumäärällisesti nuorista 23 787 on muun kuin suomen, ruotsin tai saamenkielisiä. Venäjä, somali, viro, englantia, arabia ja kiina ovat yleisemmin puhutut vieraat kielet Helsingissä. Vieraskielisten määrää tarkasteltaessa on kuitenkin hyvä muistaa, että esimerkiksi tieto lapsen kielestä ilmoitetaan samalla kun

³ Ulkomaalaistaustaisella tarkoitetaan tässä Tilastokeskuksen syntyperä-muuttujan määritelmää, jonka mukaan ulkomaalaistaustaisia ovat ne henkilöt, joiden molemmat vanhemmat tai ainoa tiedossa oleva vanhempi on syntynyt ulkomailla. Ulkomaalaistaustaiset jakautuvat oman syntymämaansa mukaan vielä ulkomailla syntyneisiin (ns. ensimmäinen polvi) ja Suomessa syntyneisiin (ns. toinen polvi). Ns. kansainvälisistä liitoista (toinen vanhempi syntynyt ulkomailla, toinen Suomessa) syntyneet luokitellaan suomalaistaustaisiksi.

vanhemmat ilmoittavat syntyneelle lapselle nimen rekisteriin. Tieto lapsen kielestä pysyy samana väestötietojärjestelmässä, mikäli sitä ei erikseen muuteta. Näin ollen vieraskieliseksi määriteltyjen joukkoon lukeutuvat myös esimerkiksi ne nuoret, jotka ovat syntyneet Suomessa ja jotka ovat opiskelleet koko ikänsä suomeksi. (Nuorten hyvinvointikertomus 2018.)

Julkisessa keskustelussa nuoret niputetaan usein ”maahanmuuttajanuoriksi” tai oletetun etnisen ryhmän jäseneksi. Nuoret nähdään tällöin kulttuurisen ryhmän edustajina, jolloin heihin kohdistetaan tähän kulttuuriin liittyviä oletuksia. Tämä vaikuttaa väkisin myös siihen, miten nuoria kohdataan esimerkiksi viranomaispalveluissa tai yhteiskunnassa ylipäättään. Oletettu ”maahanmuuttajuus” tulee asettaneeksi nuoret tietynlaisiin asemiin.

Ajatus nuorista kulttuuristen ryhmien edustajina pitää sisällään oletuksen siitä, että maailma jakaantuu selvärajaisiin kulttuuriin yksiköihin. Yksilöt nähdään sosiaalistuvan oman kulttuurinsa jäseniksi niin, että tuo kyseinen kulttuuri ohjaa suurelta osin hänen tapaansa elää ja tehdä valintoja. Kulttuurit nähdään esineen kaltaisina: muuttumattomina ja selvärajaisina, jotka pakottavat jäsenensä tietynlaiseen käyttäytymiseen. (Hannerz 2003, 225; Huttunen ym. 2005, 26.)

Kuitenkaan kulttuuri ei ole staattinen, muuttumaton ”asia” vaan kokoelma jatkuvasti muuttuvia, muotoutuvia ja sosiaalisesti rakentuvia käsityksiä, normeja ja arvostuksia sekä niihin perustuvia käytäntöjä (Abu-Lughod 1991). Kulttuurisesti määrittyneet käytännöt ovat yhdistelmiä opituista ja muistetuista käytännöistä vanhempien omista lapsuuden perheistä ja suvuista sekä heidän yhteisönsä ja asuinalueensa perinteistä ja esimerkiksi sosiaaliluokkaan liittyvistä arvoista ja normeista (Alitolppa-Niitamo 2003, 24).

2.1.1 Kuka on maahanmuuttajataustainen?

Maahanmuuttoon liittyvään terminologiaan törmää päivittäin arkipuheessa, mediassa sekä tutkimuksissa. Maahanmuuttaja, turvapaikanhakija, siirtolainen, ulkomaalainen tai maahanmuuttajataustainen ovat useimmille tuttuja käsitteitä, mutta usein eivät niin kovin hyvin ymmärrettyjä. Erityisesti maahanmuuttaja ja maahanmuuttajataustainen ovat ongelmallisia, sillä etenkin arkipuheessa ne ovat usein irronneet demografisesta sisällöstään ja niihin on liitetty negatiivisia merkityksiä (Haikkola 2012, 25–26). Etnisyyden ja

maahanmuuton tutkimuksessa nimeämistä on pohdittu paljon nimeämiseen liittyvien rodullistavien merkitysten ja valtasuhteiden vuoksi (Rastas 2013; Anderson 2013). Myös oman tutkimukseni kannalta nimeämisen problematiikka on läsnä: millä termillä kuvata tutkimukseeni osallistuneita eri etnisen taustan omaavia nuoria? Osa nuorista on jossakin elämänsä vaiheessa muuttanut Suomeen ja näin ollen ovat maahanmuuttajia sanan demografisen merkityksen osalta. Kuitenkin osa tutkimukseeni osallistuneiden vanhemmista lukeutuvat ensimmäisen sukupolven muuttajiin, kun taas nuori itse on syntynyt Suomessa, jolloin termi on harhaanjohtava.

Termi ”maahanmuuttaja” viittaa usein suomen kielessä epämääräiseen joukkoon muualta muuttaneita ihmisiä sekä heidän jälkikasvuunsa. Moni asiaan perehtymätön tarkoittaa kyseisellä termillä yksinomaan EU:n ulkopuolelta muuttaneisiin pakolais- ja turvapaikanhakijoita. Numerotietoa ”maahanmuuttajista” koostaessa päädytään tarkastelemaan vaihtelevasti ”vieraskielisistä” tai ”ulkomaan kansalaisista” kerättyjä tilastoja. Ongelmana on, että termillä ”maahanmuuttaja” ei pystytä tuomaan esiin tämän joukon moninaisuutta. Eroavaisuuksia on tulijoiden lähtömaissa, tulosityssä, muuttoikässä ja asuinajassa sekä sosioekonomisessa asemassa niin lähtömaassa kuin Suomessa. Kaikki nämä edellä mainitut asiat vaikuttavat eri tavoin ihmisen mahdollisuuksiin uudessa asuinmaassa. (Haikkola 2014, 44.)

On eri asia olla hiljattain maahan muuttanut kuin henkilö, joka on asunut Suomessa lapsuudesta saakka. Maahanmuuttoikä on keskeinen tekijä ja määrittää usein sitä, minkälaisia rakenteellisia esteitä ja haasteita henkilö kohtaa esimerkiksi koulutukseen ja työllistymiseen liittyvissä asioissa. Toisaalta jotkut esteistä, kuten etnisyyteen perustuvat syrjinnän muodot, koskevat laajempaa ihmisjoukkoa kuin pelkästään niitä, jotka ovat itse maahan muuttaneita. Maahanmuuttajataustaisuus on termi, joka pitää sisällään myös Suomessa syntyneet ja maahan muuttaneiden vanhempien lapset. Etnisyyteen perustuvista syrjinnän muodoista saavat osansa myös monikulttuurisen nuoren käsitteen alle asettuvat nuoret. Tällaisia ovat esimerkiksi adoptiolapset, Suomen pitkäaikaiset etniset vähemmistöt (romanit, ruotsinkieliset ja saamelaiset) ja ”kahden kulttuurin” parisuhteiden jälkeläiset. (Kivijärvi, Nieminen & Toivikko 2016, 15.)

Nykyisessä maahanmuuttokeskustelussa ”maahanmuuttaja”-termiin kytkeytyy vahvasti negatiivinen lataus. Maahanmuuttajiksi nimetyt asetetaan suomalaisuuden ulkopuolelle ihonvärinsä, etnisyytensä tai (oletetun) kulttuurinsa takia, ja samalla heidän täysi

jäsenyytensä suomalaisessa yhteiskunnassa tullaan kyseenalaistaneeksi. Nimeäminen voidaan nähdä yhtenä rodullistavan vallankäytön muotona. (Suurpää 2002; Honkasalo 2011, 24–30.)

Maahanmuuttajiksi oletetut nuoret joutuvat usein arjessaan etnistävien ja rodullistavien prosessien kohteeksi. Rodullistaminen viittaa ihmisten asemoimiseen suhteessa ”rotuun” ja rodullisiin hierarkioihin (Phoenix 2005, 105–108). Etnisyys ja ”rotu” ymmärretään nykytutkimuksessa sosiaalisesti tuotetuiksi sekä muuttuviksi ilmiöksi (Barth 1969; Brubaker 2013; Phoenix 2005; Huttunen 2005). Etnisyyden ja etnisten ryhmien rajat syntyvät ihmisten välisessä sosiaalisessa vuorovaikutuksessa ja se on luonteeltaan prosessuaalista (Barth 1969). ”Rotu” toisaalta on käsitteenä tärkeä etnisyyteen liittyvien hierarkioiden ja rasismien ymmärtämiseksi (Rastas 2005). Tutkimuksella on hyvin jännitteinen suhde ”rodun” käsitteeseen yhä edelleenkin, sillä kuten Marja Peltola (2014, 36) kirjoittaa, moni tutkija on halunnut erkaantua sen sisällään pitämästä koloniaalisesta ideologisesta sekä biologisesta määräytymisestä. Sen tilalla käytetäänkin usein neutraalimmaksi miellettympää etnisyyden käsitettä. Mikään käsite ei ole kuitenkaan täysin ongelmaton.

Robert Miles määrittelee rodullistamisen prosessiksi, jossa ”*sosiaaliset suhteet rakentuvat biologisten tuntomerkkien merkityksellistämisestä siten, että tuloksena ovat toisistaan eriytetyt sosiaaliset ryhmät*” (Miles 1994, 111). Ihmisten luokitteluun ja arvottamiseen ulkonäköön tai luonnollistettuun, olemuksellistettuun kulttuuriin perustuen toimii tunnusmerkkinä rodullistamiselle (Rastas 2005, 76–83; Huttunen 2005, 133–134).

Rodullistamisen käsite linkittyy Anne-Mari Soudon (2011, 26) tutkimuksessa ”arjen rasismi” käsitteeseen. Hänen mukaansa tulemme uusintaneeksi, ylläpitäneeksi ja tuottaneeksi rasismia arkipäivän vuorovaikutuksellisissa tilanteissa sekä rutiineissa, totutuissa toimintatavoissa ja asenteissa. Philomena Essed (1991), joka on tutkinut ja teoretisoinut arkipäivän rasismia, korostaa rutiininomaisuutta: kyseenalaistamattomuutta, toistuvuutta ja totunnaistumista. Käytännöt ja teot, jotka pohjautuvat rasismia ylläpitäviin luokitteluihin, tulevat valtaryhmälle näkyviin yleisesti hyväksyttävinä ja normaaleina.

Nämä rodullistetut valtasuhteet jäävät usein huomaamatta niiltä, jotka kuuluvat valkoisuusnormin piiriin. Ajatus yhteneväisestä suomalaisuudesta pitää sisällään oletuksen valkoisesta länsimaalaisuudesta ja eurooppalaisuudesta (Keskinen 2013). Tämä

valkoisuusnormi suojaakin niitä, jotka lukeutuvat sen alle, eivätkä sen myötä tule arjessaan toistuvasti kyseenalaistetuksi ja joiden ei tarvitse selitellä omia elämäntapojaan tai valintojaan muille. Tästä normista poikkeavat sen sijaan tulevat päivittäin huomanneeksi rodullistavat valtasuhteet, jotka saattavat jäädä valkoisuusnormin piiriin kuuluvilta täysin huomaamatta. (Keskinen, Näre & Tuori 2015, 3.)

Lisa Åkesson (2011) on tutkinut Ruotsissa asuvien kapverdeläisten jälkeläisten käsityksiä transnationaaleista eli ylirajaisista perhesiteistä suhteessa ruotsalaisen yhteiskunnan monikulttuurisuuden ideologiaan. Tutkimuksessaan Åkesson havaitsi, että transnationaaleilla perhesuhteilla oli tärkeä rooli näiden nuorten identifioitumisprosesseissa. Tutkimuksessa haastatellut nuoret kokivat jäävänsä ulkopuolelle ruotsalaisesta hyvinvointiyhteiskunnasta. Huolimatta siitä, että nuoret olisivat pärjänneet keskivertoruotsalaisen tavoin tai paremmin, heitä ei hyväksytty kansallisen yhteisön jäseneksi eikä kukaan heistä myöskään kokenut sisältyvänsä siihen. Haastateltujen nuorten mukaan kokemukset ulkopuolisuudesta eivät juontaneet ensisijaisesti ystävien, työkavereiden tai tuttujen naapureiden välisistä suhteista, vaan pikemminkin ennalta tuntemattomien ihmisten kohtaamisista. Tutuissa ihmissuhteissa asialla ei ollut niinkään merkitystä. Vieraat ihmiset sen sijaan kiinnittävät huomion ulkonäköön, kuten ihon, silmien tai hiusten väriin, jolloin ihminen kategorisoituu automaattisesti ei-ruotsalaiseksi. Nuoret tulevatkin muistutetuksi toiseudestaan tai ulkopuolisuudestaan arjessa tapahtuvissa kohtaamisissa esimerkiksi joutumalla tavaamaan nimeään tai tulemalla kohdelluksi ulkomaalaisena huolimatta siitä, että ovat asuneet maassa jo pitkään, elleivät peräti koko elämänsä ajan. Heidän arkeaan leimaakin jatkuvasti riski tulla kategorisoiduksi rodullisesti erilaiseksi tai ulkomaalaiseksi.

Tiedostaen termin *maahanmuuttajataustainen* kompleksisuuden ja ongelmallisuuden olen sen vuoksi päättänyt käyttämään pääasiassa tutkimuksen kohdejoukosta termejä rodullistetut nuoret sekä rodullistamisen kohteeksi joutuneet nuoret. Katson niiden kuvaavan paremmin tutkimukseni nuoria, jotka edustavat taustoiltaan ja elämäntilanteiltaan hyvin heterogeenistä ja moninaista joukkoa. Toisaalta käyttämäni termit vaihtelevat myös tässä tutkimuksessa, sillä myös aiemmassa tutkimuskirjallisuudessa kohderyhmästäni puhutaan hyvin moninaisin ja vaihtelevin termein.

2.1.2 Katsaus suomalaiseen maahanmuutto- ja kotouttamispolitiikkaan

Siitä huolimatta, että Suomessa on ollut ulkomaalaisia ja ulkomaalaispolitiikkaa jo ennen maan itsenäistymistä, on maahanmuutto tullut osaksi lainsäädäntöä ja julkista keskustelua melko myöhään. Maahanmuutosta tuli aiempaa näkyvämpi ja selvästi laajempi ilmiö vasta 1980- ja 1990-lukujen aikana, joka osaltaan vaikutti myös politiikkaan. (Saukkonen 2013, 96.) Tällöin maahanmuuttajien määrä kasvoi selvästi ja kansallista lainsäädäntöä alettiin uudistaa aktiivisesti vastaamaan paremmin uudenlaisiin haasteisiin jo olemassa olevien Suomea sitovien kansainvälisten säädösten ohella (Lepola 2000).

Kotouttamispolitiikasta tuli luonteeltaan monikulttuurista, joka osaltaan juonsi kansainvälisten esimerkkien kuten Ruotsin ja Alankomaiden harjoittamasta politiikasta, avoimuutta ja suvaitsevaisuutta korostavasta yhteiskunnallisesta ilmapiiristä sekä yleisestä vähemmistöpoliittisesta kehityksestä. Poliitikan avulla haluttiin tukea maahanmuuttajien sekä uusien etnisten ja kulttuuristen yhteisöjen kielellisiä ja kulttuurisia oikeuksia tunnustamalla ne lainsäädännössä sekä kuntien strategioissa ja ohjelmissa. Myös identiteetin säilyttäminen nähtiin tärkeänä. Osin sen nähtiin edistävän suomalaiseen yhteiskuntaan kotoutumista ja toisaalta kulttuurisen monimuotoisuuden ajateltiin olevan myönteinen osa nykyaikaista yhteiskuntaa. (Saukkola 2013, 97.)

Kotoutuminen terminä otettiin käyttöön vuonna 1997 valtioneuvoston periaatepäätöksessä, joka määritteli hallituksen maahanmuutto- ja pakolaispoliittisen ohjelman. Tämän asiakirjan myötä tavoitteena oli kaikkien maahanmuuttajien kotoutuminen suomalaiseen yhteiskuntaan ja työelämään joustavasti ja tehokkaasti. Suomenkielisen termin avulla haluttiin myös välttää mielikuvat oman identiteetin menettämisestä tai sulautumisesta yhteiskuntaan, jota *integraatio*-termin katsottiin välittävän. (Paananen 2005, 177–178).

Valtioneuvoston periaatepäätös piti sisällään esityksen laista maahanmuuttajien kotouttamisesta, turvapaikanhakijoiden vastaanottamisesta sekä ehdotuksen maahanmuuttajien kolmitasoisesta kotouttamispolitiikasta. Tämä kolmitasoinen kotouttamispolitiikka koostui 1) valtakunnallisesta ja 2) kunnallisesta maahanmuuttajapolitiittisesta kotouttamisohjelmasta sekä 3) yksilö- ja perhekohtaisesta kotoutumissuunnitelmasta. Vuoden 1999 kotouttamislaki koski Suomesta 1.5.1997 jälkeen kotikunnan saaneita maahanmuuttajia kolmen vuoden ajan. (Suurpää 2002, 203–204).

Oikeus silloisen kotouttamislain mukaiseen kotoutumissuunnitelmaan oli Suomeen muuttaneilla ja asuvilla henkilöillä, jotka olivat työttömiä työnhakijoita tai toimeentulotuen tarpeessa olevia sekä erityistilanteessa alle 18-vuotiailla henkilöillä. Kotoutumissuunnitelma oli maahanmuuttajan henkilökohtainen suunnitelma kielen oppimista, jatko-opintoja ja työllistymistä sekä Suomeen asettumista varten. (Saukkola 2013, 93.)

Syksyllä 2011 tuli voimaan uusi laki kotoutumisen edistämisestä (1386/2010). Maahanmuuttajien kotoutumislaki onkin suomalaisen maahanmuuttopolitiikan kivijalka ja määrittelee poliittisella tasolla maahanmuuttajien kotoutumisen polkua. Keskeinen muutos aiempaan verrattuna oli se, että nyt kotouttamistoimet ja -palvelut tuotiin kaikkien maahanmuuttaneiden saataville riippumatta oleskelun perusteesta. Kotoutumisella tarkoitetaan nyt laissa ”*maahanmuuttajan ja yhteiskunnan vuorovaikutteista kehitystä, jonka tavoitteena on antaa maahanmuuttajalle yhteiskunnassa ja työelämässä tarvittavia tietoja ja taitoja samalla kun tuetaan hänen mahdollisuuksiaan oman kielen ja kulttuurin ylläpitämiseen.*” Henkilökohtainen kotoutumissuunnitelma on edelleen lain keskiössä ja siihen kirjataan sovitut asiat tarvittavasta kielikoulutuksesta, koulutukseen hakeutumisesta, yhteiskuntaan perehdyttävästä opetuksesta sekä työn hakuun liittyvistä toimenpiteistä. Maahanmuuttajat kuuluvat kotouttamispalveluiden piiriin enintään kolmen vuoden ajan. (Peltola 2014, 19.)

Suomalainen kotouttamispolitiikka ja -käytännöt painottuvat vahvasti työllistymiseen ja työmarkkinakansalaisuuteen. Lähtökohtana kotouttamisessa on saada muuttajat työllistymään. Voi olla ongelmallista, jos ymmärrys kansalaisuudesta rakentuu voimakkaasti työssä käymiselle. Todellisuudessa maahanmuuttajien työllistymiseen liittyy kantaväestöä suurempia epävarmuustekijöitä, joten työllisyyden merkityksen korostaminen tuottaa helposti tulkintoja kotoutumisen epäonnistumisesta ja osallistumisen puutteellisuudesta. (Keskinen & Vuori 2012, 29.)

Sellaiset termit kuin ”aktiivinen kotoutuminen”, työmarkkinakiinnittyminen sekä veronmaksajuus luovat odotuksia maahanmuuttajille suhteiden vastavuoroisesta ylläpidosta valtion sekä väestön kesken. Hyvinvointivaltion tavoitteena on kehittää käytäntöjä, jotka tukevat asettumista ja kotoutumista uuteen yhteiskuntaan. Samalla nämä käytännöt kuitenkin ylläpitävät ja luovat niitä normeja, joihin yksilöiden on sopeuduttava kyetäkseen kuulumaan yhteiskuntaan. (Suurpää 2002, 206–213.) Työmarkkinapainotus suomalaisessa kotoutumispolitiikassa voimistaa käsitystä työmarkkinajäsenyydestä ehtona täyden yhteiskunnallisuuden jäsenyyden saavuttamiselle (Mt. 2002, 208–213).

Suurpään (2002, 206–207) mukaan kotouttamispolitiikan näkökulmasta ihanteellinen yksilö on lojaali, aktiivinen ja vastuullinen yhteiskuntajärjestelmää kohtaan. Hän toteaa, (mt. 207) ”aktiivisuus ei ole siis vain oikeus, vaan se määrittyy maahanmuuttajan velvoitteeksi ja yhteiskuntaan kiinnittymisen ehdoksi”.

2.2 Siirtymät nuorten elämässä

Nuoruutta on perinteisesti pidetty siirtymien elämänvaiheena. Nuoruutta on vaikeaa määritellä täsmällisesti, sillä sen alkaminen tai päättyminen ei ole kovinkaan selkeärajaista (Furlong 2013, 10). Yleensä nuoruutta pyritään määrittelemään tietyn kronologisen iän tai fyysiseen kehitykseen yhdistettyjen kriteerien kautta. Nuoruuden ikämäärityksiä onkin olemassa lukuisia. Suomessa nuorisolaki (1285/2016) määrittelevät nuoriksi kaikki alle 29-vuotiaat henkilöt. Yhdistyneet Kansakunnat määrittelee kaikki 15–24-vuotiaat nuoriksi. Vuonna 2013 tehdyn nuorten vapaa-aikatutkimuksen mukaan nuoret itse kokevat, että nuoruudeksi määrittyy erityisesti ikävuosien 10–20 välinen ajanjakso. (Nuorisolaki 1285/2016.) Tässä tutkimuksessa käytän termiä nuori viittaamaan ennen kaikkea ihmisten institutionaaliseen asemaan suomalaisessa yhteiskunnassa, eikä niinkään ikävuosiin (Kivijärvi 2016, 16).

Nuorten aikuistumisprosessia on tavattu tarkastella toisiinsa kytkeytyvinä siirtyminä. Konkreettisten elämäntapahtumien eli siirtymien, on katsottu perinteisesti tekevän nuoresta vähitellen aikuisen. Näitä siirtymiä tehdään elämän eri osa-alueilla kuten koulutuksen, työelämän, julkisen osallistumisen ja ihmissuhteiden piirissä. (Aapola 2005, 10.) Lapsuudenkodista muuttaminen, opiskelujen aloittaminen tai työelämään siirtyminen ovat siirtymiä, jotka usein mielletään osana aikuiseksi kasvamista.

Nuoruuden aikana tapahtuu runsaasti erilaisia fysiologisia, psykologisia ja sosiaalisia siirtymiä. Nuori kasvaa ja kehittyy fyysisesti ja psyykkisesti. Myös hänen sosiaalinen ympäristönsä laajenee kun vertaissuhteet muodostuvat aikaisempaa tärkeämmiksi. Nuoruuteen mielletään kuuluvan myös oman paikan etsintä, valintojen tekeminen sekä omanlaisen identiteetin rakentaminen. Nuoret koettelevat omia rajojaan sekä myös yhteiskunnan asettamia normatiivisia rajoja. Näiden monenlaisten ja yhtäaikaisten

muutosten ja tapahtumien vuoksi nuoruutta leimaa sekä tieteellisessä että populaarimmassa keskustelussa epävakaisuus ja myrskyisyys.

Siirtymänäkökulmaa on arvosteltu siitä, että se määrittelee nuoret epäonnistujiksi menneiden sukupolvien kriteereillä, eikä ota huomioon riittävästi yhteiskunnallisia muutoksia (Wyn & Woodman 2006, 511). Siirtymätutkimusta on kuitenkin kehitetty monivivahteisemmaksi (MacDonald ym. 2005, 857). Siirtymän käsite on hyvä työkalu tarkasteltaessa miten olemassa olevat mahdollisuudet, institutionaalinen sääntely ja yksilön valinnat linkittyvät toisiinsa. (Heinz 2009, 4–5.)

Tämän päivän tieteellinen tutkimus ja keskustelu nuorten siirtymistä Suomessa on painottunut vahvasti koulutus- ja urapolkuihin liittyviin siirtymiin. Tällaiseen tutkimukseen ovat kannustaneet muun muassa 15–24-vuotiaiden korkeat työttömyysluvut sekä (erityisesti ammatillisen) koulutuksen keskeyttämisprosentit. Tilastokeskuksen (2018) mukaan nuorten työttömyysaste on parantunut edellisvuodesta 1,7 prosenttia, sillä helmikuussa 2018 työttömien osuus työvoimasta oli 21,1 prosenttia. Samoin ammatillisen tutkinnon kokonaan keskeyttäneiden määrä vähentyi 6,5 prosenttiin vuodesta 2014, jolloin vastaava luku oli 6,9 prosenttia.

Siirtymiä koskevan kiinnostuksen taustalla on myös halu pyrkiä hallinnoimaan ja säätämään nuoruudessa tapahtuvia siirtymiä. Lapsuuden (ja nuoruuden) tutkimuksessa poliittisen kiinnostuksen taustalla on nähty olevan valtion halu huolehtia omasta kilpailukyvystään eri maiden välisillä markkinoilla (Strandell 2010). Yhteiskunnallisesti nuoruus saattaa näyttäytyä aikuisuuden esiasteena, jonka vaiheet ja nivelkohdat tulee hoitaa tehokkaasti ja suorinta reittiä pois alta (Satka, Alanen, Harrikari & Pekkarinen 2011, 14). Julkisessa keskustelussa nuorten työelämän ja koulutuksen ulkopuolisuus on jatkuvan huolipuheen ja tarkastelun alla. Yhdeksi keskeiseksi ratkaisuksi on nähty nuorten ohjauksen vahvistaminen erilaisten toimenpiteiden kuten Ohjaamo-toiminnan avulla.

Maahanmuuttajataustaisten nuorten elämässä nuoruuden tavanomaisiin siirtymiin sekoittuvat jännitteet uuden yhteiskunnan ja kulttuuriympäristön välillä. Muutto uuteen maahan on konkreettinen siirtymä kansallisvaltioiden rajojen yli. Maahanmuuttoon liittyvien siirtymien voidaan ajatella olevan myös erilaisten instituutioiden asettamia statuksia ja siirtymiä niiden välillä.

Tämän hetkessä maahanmuuttajataustaisten nuorten siirtymiä koskevassa yhteiskunnallisessa keskustelussa korostuu erityisesti koulutus- ja työmarkkinoilla tapahtuvat siirtymät. Tutkimusten mukaan työttömyys ja koulutuksen varhainen keskeyttäminen on yleisempää maahanmuuttajataustaisilla nuorilla kuin suomalaisilla nuorilla (Myrskylä & Pyykkönen, 2014). Työttömyysaste vuonna 2014 maahanmuuttajataustaisilla nuorilla oli 20 prosenttia koko työvoimasta, kun taas suomalaistaustaisilla vastaava luku oli 16 prosenttia (Larja, Sutela & Witting 2015). Työttömyysaste ei kuvaa todellisuutta kovin hyvin, sillä työttömyysasteella tarkoitetaan työttömien osuutta työvoimasta eli työllisten ja työttömien yhteismäärästä. Kohdejoukon ulkopuolelle jää tyypillisesti nuorten ikäluokasta yli puolet, koska he opiskelevat ja ovat siten työvoiman ulkopuolella. (Larja 2013.)

Nykyisin käytetään työttömyysasteen rinnalla NEET-astetta (Not in Employment, Education or Training), josta on nähtävissä niiden nuorten osuus ikäluokasta, jotka eivät ole työn tai koulutuksen piirissä tai suorittamassa asevelvollisuutta. UTH-tutkimuksen ⁴ mukaan ulkomaalaistaustaiset ovat suomalaistaustaisia useammin sekä työn että koulutuksen ulkopuolella. Erityisesti niillä nuorilla, joilla suomen (tai ruotsin) kielen taito oli vähäistä, oli suurempi todennäköisyys olla työn ja koulutuksen ulkopuolella. Myös koulutuksen varhain keskeyttäneiden määrä on maahanmuuttajataustaisissa korkeampi. Koulun lopettamiselle yleisimpänä syynä oli halu siirtyä työelämään. (Larja ym. 2015)

Moni maahanmuuttajataustaisista nuorista on tilanteessa, jossa elämässä tuntuu paine edetä nopeasti. Kuitenkin esimerkiksi koulutukselliset lähtökohdat, ovat heikkommat kuin useimmilla Suomessa syntyneillä. Nuorten elämänpolut muovautuvat pitkälti suomalaisen yhteiskunnan rakenteissa. Polulta harhautumisessa tai hitaissa siirtymissä ei ole kyse yksilöiden ”vääristä” maahanmuuton ajankohdista, vaillinaisista resursseista, huonoista päätöksistä tai irrallisuudesta. 2000-luvun suomalaista yhteiskuntaa määrittää vahvasti pohjoismainen ja universalistinen hyvinvointivaltiomalli, mutta myös 1990-luvulta lähtien siinä tapahtuneet isot muutokset. Hyvinvointivaltion rapautumisessa on nähty olevan yhteyksiä lisääntyneeseen eriarvoisuuteen sekä ideologiseen murrokseen. (Kivijärvi 2016, 138.)

⁴ Ulkomaista syntyperää olevien työ ja hyvinvointitutkimus (UHT) on vuonna 2014–2015 Tilastokeskuksen, THL:n sekä Työterveyslaitoksen toteuttama tutkimus.

Maahanmuuttajataustaisen väestön työllistymisongelmat ja alhainen asema työmarkkinoilla eivät selity pelkästään kielitaidon tai kulttuurisen kompetenssin puutteilla. Kysymys on usein myös työmarkkinoiden syrjivistä käytänteistä, jotka sulkevat ulos tietyt ryhmät tiettyjen työpaikkojen ja siten yhteiskunnallisten asemien ulkopuolelle. (Ahmad 2005.)

2.2.1 Ylirajaiset siirtymät

Siirtymissä siirrytään usein jostakin tutusta ja hallitusta johonkin uuteen ja tuntemattomaan. Alitolppa-Niitamo (2003, 19) kuvaa maahanmuuttajuutta ja pakolaisuutta tällaisina siirtyminä, joissa siirtymä tapahtuu yhteiskunnasta toiseen. Yksilön haasteena yhteiskunnasta toiseen tapahtuvissa siirtymissä on muun muassa täysivaltaisen jäsenyyden saavuttaminen uudessa yhteiskunnassa.

Maahanmuuttajanuorten tilanteen tekee haastavaksi se, että nuoret ovat tekemisissä useamman samanaikaisen siirtymäprosessin kanssa. Läsä ovat kysymykset ja jännitteet liittyen niin ikään ja nuoruuden kehitysvaiheeseen kuin yhteiskunnallisiin ja kulttuurisiin prosesseihin. Uuteen maahan muuttaminen on yhtäaikaista sekä haaste että mahdollisuus. Se tuo mukanaan toiveikkuutta ja uskoa tulevaan, parempaan elämänhallintaan ja turvallisuuteen. (Mt. 2003, 20.)

Toisaalta siirtymien päällekkäisyys voi aiheuttaa stressiä, hämmennystä jarruttaen nuoren kehitystä. Tutkimusten mukaan nuoret selviytyvät haasteista eri tavoin. Tähän vaikuttavat monet tekijät, kuten nuorten ja heidän perheidensä mukanaan tuomat resurssit, ympäristöstä saatu sosiaalinen pääoma sekä vastaanottavan yhteiskunnan ominaisuudet. (Mt. 2003, 20.)

Patricia Phelan kollegoineen (1998) on tutkinut kulttuurista monimuotoisuutta ja sen vaikutusta kouluelämään. Havainnollistaakseen sitä, miten nuoret liikkuvat erilaisissa kulttuurisissa maailmoissa, ovat tutkijat kehittäneet mallin, jota he kutsuvat monimaailma-malliksi (engl. *multiple worlds model*). Nämä kulttuuriset maailman sijoittuvat kouluun, kotiin ja vertaisryhmään. Näissä jokaisessa vallitsevat omanlaisensa arvot, odotukset, uskomukset, teot ja normit. Tutkijoiden mukaan olennaisena näyttäytyi se, miten hyvin nuoret oppivat neuvottelemaan eri maailmojen välillä ja millaisia siirtymätaitoja nuorelle kehittyy. Mallia on kritisoitu siitä, että nämä maailmat esitetään staattisina ja toisistaan erillisinä, vaikka todellisuudessa ne sulautuvat ja sekoittuvat toisiinsa. Malli tuo esiin

kuitenkin tärkeän näkökulman ja samalla tekee näkyväksi erilaisia arvoja ja odotuksia sekä antaa välineitä keskusteluun ja oppimiseen arjen monimutkaisissa tilanteissa.

Etnisiin ryhmiin määriteltyjen nuorten voidaan nähdä olevan monella tapaa ”tulossa ja menossa”. Nuoret ovat siirtymässä lapsuudesta kohti aikuisuutta, samalla pyrkien mukauttamaan toimintaansa moninkertaisiin kulttuurisiin kehyksiin sekä erilaisiin ”aikuisuuksiin”. Tehtävä ei ole helppo, sillä ”aikuisuudet” saattavat poiketa toisistaan ja näyttäytyä erilaisine odotuksineen ristiriitaisina. (Harinen & Suurpää 2003, 6–7.) Siirtymissä ja siirtymäprosesseissa ei ole kyse yksistään nuorten itse tekemistä valinnoista, vaan ne vaihtelevat merkittävästi nuoren taustasta ja elinympäristöstä riippuen. Monesti siirtymät saattavat olla myös keskenään ristiriitaisia elämän eri osa-alueilla. (Aapola 1999.)

On tärkeää ottaa huomioon, että eri puolilla maailmaa asuvat lähiomaiset ja sukulaiset saattavat vaikuttaa nuoren siirtymiä koskeviin valintoihin. Tällaiset transnationaalit perhesuhteet jäävät usein erityisesti palvelukohtaamisissa taustalle. (Aaltonen, Hästbacka & Kivijärvi 2017, 210.) Transnationaalisuudella viitataan maahanmuuttajien erilaisiin siteisiin lähtömaihin ja kolmansiin maihin. Ihmisten elämät saattavat olla jakautuneet monien paikkojen välille taakse jääneiden perhesuhteiden takia. Tämä luo monipaikkaisen elämänkontekstin, joka muokkaa ihmisten elämänpolkuja ja identiteettejä. (Åkesson 2011, 222.)

Haikkolan (2011) mukaan transnationaalit suhteet ovat lapsille ja nuorille tärkeitä sekä identifikaation että sosiaalisen pääoman ja muiden resurssien lähteenä siitä huolimatta, että yhteydenpito sukulaisiin saattaa olla pitkälti vanhempien aloitteesta tapahtuvaa. Transnationaalit verkostot voivat myös välittää resursseja ja avata mahdollisuuksia, mutta voivat myös olla ajoittain emotionaalisesti tai taloudellisesti kuormittavia (Tiilikainen 2007, 267). Fyysisesti erossa oleminen läheisistä on ennen kaikkea emotionaalisesti kuormittavaa (Phoenix & Husain 2007, 25–26). Taloudellinen kuormittavuus syntyy taas siitä, että nuorella voi olla kokemus velvollisuudesta tukea sukulaisia rahallisesti (Peltola 2014, 122).

Transnationaalien verkostojen tutkimuksen yhteydessä puhutaan usein yksityisistä rahalahetyksistä (engl. *remittances*). Taustalla saattaa olla moraalinen velvoite tukea taloudellisesti perhettä ja sukulaisia ja ilmiön yhteydessä nuoret voidaan nähdä eräänlaisten ”velvoiteverkostojen jäseninä”. (Säävälä 2013, 114.) Transnationaalit

perhesuhteet voivat kannustaa nuoria kiirehtimään kohti halpatyömarkkinoita tai saada nuoren keskeyttämään aloittamansa koulutuksen. Työstä saatavien palkkatulojen avulla on mahdollista tukea läheisiä niillä alueilla, joilla rahan ansaitsemismahdollisuudet ovat kehnot tai jopa mahdottomat. Nuoren tekemät valinnat saattavat näyttäytyä hätiköintinä ammattilaisille, joilta on jäänyt huomaamatta Suomen rajojen ulkopuolelle ulottuva elämä ja syyt nuoren ratkaisuihin (Aaltonen ym. 2017, 210).

Tällainen nuoruuden monipaikkaisuus haastaa suomalaisen palvelujärjestelmän yksilökeskeisyyden ja ”yksipaikkaisuusoletuksen”. Useimmiten palveluissa lähtökohtaisena oletuksena on, että ihmiset kiinnittyvät yhteen paikkaan ja (ydin)perheeseen kerrallaan (Ritala-Koskinen & Forsberg 2016). Tällainen oletus harvoin kuitenkaan pitää paikkansa nykypäivän moninaisten perhejärjestelyjen ja ylitajaisuuden maailmassa (Aaltonen ym. 2017, 210).

2.2.2 Rodullistetut nuoret yhteiskunnallisen huolen kohteena

Nuorista käytävää keskustelua Suomessa on viime vuosina leimannut vahva huoli nuorten syrjäytymisestä sekä työllistymisestä ja koulutukseen pääsystä. Nykyisessä nuorten syrjäytymisestä käytävässä keskustelussa uutta on se, että 2010-luvun Suomessa on huolestuttu erityisesti maahanmuuttajataustaisista nuorista (Kivijärvi 2016, 111).

Erityisesti koulutuksen nivelvaiheista kannetaan huolta. Tutkimusten mukaan ilman toisen asteen koulutuspaikkaa jääminen tai koulutuksen kesken jättämisen saattaa lisätä huomattavasti nuoren riskiä jäädä kokonaan työmarkkinoiden ulkopuolelle. (Huttunen & Pekkarinen 2016; Määttä & Asikainen & Saastamoinen 2016). Työ- ja elinkeinoministeriön tekemä selvitys alleviivaa vieraskielisten nuorten riskiä jäädä koulutuksen ja työelämän ulkopuolelle – selvityksen mukaan luku on nelinkertainen kantaväestöön verrattuna (Myrskylä 2011, 14).

Huolen voidaankin nähdä syrjäytymispuheessa kohdistuvan ”heikommin resursoitujen” perheiden lapsiin ja muihin sellaisiin nuoriin, joiden aseman nähdään olevan jollain tavalla marginaalinen (Gillies 2005). Huoli on myös sukupuolittunut ja etnistynyt: poikien kohdalla nähdään syrjäytymisalttiuden olevan suurempaa kuin tyttöjen kohdalla ja vastaavasti maahanmuuttajataustaisten nuorten riski syrjäytyä nähdään suurempana kuin valtaväestöön kuuluvien nuorten, joten erityisen suuri syrjäytymisriski näyttäisi olevan

maahanmuuttajapojilla. Syrjäytymiskurssi näyttäisikin voimistuvan niiden ryhmien kohdalla, jotka eivät täytä ”tavallisen”, valkoihoisen ja keskiluokkaisen nuoren kansalaisen vaatimuksia ja odotuksia virtaviivaisesti sujuvan elämänkulun merkkipaalojen ripeästä saavuttamisesta. (Peltola 2014, 279.)

Myös Helsingin kaupunkistrategiassa 2017–2022 ”Maailman toimivin kaupunki” on tuotu esiin nuorten syrjäytymishaaste yhtenä yhteisiä toimia vaativana kysymyksenä. Erityinen huoli syrjäytymisestä kohdistuu strategiassakin erityisesti vieraskielisiin nuoriin, joita on suhteellisesti suurempi osa koulutuksen ja työn ulkopuolella olevista nuorista:

”Helsinki käynnistää laajan ja kokonaisvaltaisen hankkeen yhdessä kumppaneiden kanssa systeemisten ratkaisujen löytämiseksi nuorten syrjäytymishaasteeseen⁵. Projektin aikana selvitetään erityisesti ylisukupolvista syrjäytymistä ja sen pohjalta otetaan käyttöön keinoja syrjäytymisen katkaisemiseen. Autetaan vaikeasti työllistyvien ja vajaatyökykyisten ihmisten työllistymistä. Erityistä huomiota kiinnitetään vieraskielisten nuorten selkeästi muita suurempaan suhteelliseen osuuteen koulutuksen ja työn ulkopuolella olevista nuorista.”

Kuten Lotta Haikkola (2014, 43) toteaa, maahanmuuttajataustaisten nuorten tilanteeseen on syytä suhtautua vakavasti, mutta samalla nuoriin kohdistuvaa puhetta on syytä tarkastella kriittisesti. Ongelmat koulutuksessa ja työmarkkinoilla ovat muuntuneet ”syrjäytymiseksi” ja keskustelussa koskien maahanmuuttajataustaisia nuoria viitataan ahkerasti ”vieraskielisiin” ja ”maahanmuuttajanuoriin”, vaikka usein maahanmuuttajanuorten ryhmää ei ole määritelty ja syrjäytyminen käsitteenä on epäselvä.

Vähemmistöihin kuuluvien nuorten ”syrjäytymisalttiutta” tarkasteltaessa nousevat kulttuuriset tekijät usein esiin sekä perheen tarjoamat resurssit (tai niiden puute). Sen sijaan vähemmälle huomiolle usein jäävät rasismiin, rakenteelliseen syrjintään ja etniseen hierarkisointiin liittyvät tekijät, jotka vaikuttavat monin tavoin paitsi nuoreen ja hänen hyvinvointiinsa sekä hänen asemaansa koulutuksessa ja työelämässä, mutta myös hänen perheenjäsentensä hyvinvointiin ja mahdollisuuksiin tarjota tukea. (Peltola 2014, 279.)

⁵ Alleviivaukset eivät kuulu alkuperäiseen tekstiin, josta lainaus on otettu, vaan ne ovat lisäämiäni.

Vähemmälle huomiolle on myös jäänyt se, mitä syrjäytyneeksi leimaaminen saa aikaan nuorten käsityksille itsestään tai omista mahdollisuuksistaan (Haikkola 2014, 43). Onkin tärkeää pohtia, asettuvatko rodullistetuiksi nähdyt nuoret moninkertaisen tai jollain tavalla kumuloituvan riskipuheen alle. Ongelmallisuutta lisää syrjäytyneeksi leimaamisessa myös se, että seurantatietoa maahanmuuttajataustaisten nuorten koulutus- ja urapoluista ei ole saatavilla, vaikka koko väestöä koskevat tutkimukset ovat osoittaneet, että koulupudokkaista osa kiinnittyy työelämään myöhemmin (Järvinen & Vanttaja 2013).

Anne-Mari Souto (2016) on tutkinut 9-luokkalaisten maahanmuuttajataustaisten nuorten koulutusvalintoja ja sitä, etnistyvätkö nuorten koulutusvalinnat. Koulutusvalintojen osalta oli havaittavissa, että koulutusvalinnoissa esiintyi toistuvuutta tiettyjen ammattialojen ja koulutusmuotojen kohdalla. Uhka koulutusvalintojen etnistymisestä on näin ollen aiheellinen myös nuorten keskuudessa.

Työmarkkinoilla toistuvuutta ja koulutusvalintojen taustalla mahdollisesti olevia etnisyyden merkityksiä on tarkasteltu lähivuosina ja tutkimuksissa on ilmennyt, että maahanmuuttajataustaiset työntekijät ovat tietyillä ammattialoilla yliedustettuna (esim. Forsander 2013). Ilmiöstä puhuttaessa käytetään käsitettä *työmarkkinoiden etninen lohkoutuminen*. Esimerkiksi työvoimapolitiittinen koulutus usein ohjaa maahanmuuttajia kouluttautumaan hyvinkin kapea-alaisesti (Antikainen 2011). Yksi tunnetuin ja tutkituin esimerkki lohkoutumisesta on sosiaali- ja terveysalan lähihoitajien tutkinnon etnistyminen (Laasanen & Teräs 2013).

Soudon tutkimuksessa (2016) ilmeni, että maahanmuuttajataustaisten nuorten koulutusvalintoihin tuo yksipuolisuutta ja toistuvuutta hakeutuminen sellaisille aloille, jotka mahdollistavat transnationaalinen elämäntavan. Taustalla vaikuttaa myös ulkoapäin kohdistettu etninen kategorisointi, joka luo mielikuvaa siitä millaiset koulutus- ja ammattialat mielletään kullekin yksilölle soveltuviksi ja mahdollisiksi. Oma ohjaava vaikutuksensa on oppilaitoksella ja paikallisella ympäristöllä, jotka vaikuttavat nuorten päätöksiin siitä, minkälaisiin koulutuksiin he ylipäätään päättävät hakea. Etnistettyjä ja rodullistettuja koulutuspolkuja tullaan tuottaneeksi moniulotteisesti erityisesti toisella koulutusasteella.

2.3 Palveluiden januskasvoisuus – yhteiskunnallista hallintaa ja osallisuutta

Nyky-yhteiskunnassa aikuistuminen on monimutkaistunut ja nuoruus pidentynyt. Koulutuspolitiikka ja pitkän koulutuksen ihannointi on johtanut siihen, että nuoret pysyvät pitkään sosioekonomisesti kehnossa asemassa ja heidän taloudellinen itsenäistyminen lykkääntyy (Aaltonen & Kivijärvi 2017, 8). Vastaavasti työmarkkinoille sijoittuminen siirtyy, kun valmiiksi tallattuja polkuja työelämään ei ole tarjolla ja yhä useammalla kuluu enemmän aikaa löytää paikkansa koventuneiden osaamisvaatimusten keskellä (Woodman & Bennet 2015).

Huolimatta siitä, että aikuistumisen reitit ovat monimutkaistuneet, nuorilta odotetaan silti ripeitä koulutus- ja työmarkkinasiirtymiä. Siirtymiä pyritään tehostamaan erilaisten aktivointitoimien avulla. Pelko nuorten syrjäytymisestä ja työmarkkinoiden ulkopuolelle jäämisestä yhdistyy huoleen suomalaisen yhteiskunnan tulevaisuudesta, hyvinvointivaltion kantokyvystä ja velkataakan kasvamisesta. Tällaisessa keskustelussa ja ajattelussa palvelujen odotetaan opastavan kustannustehokkaiden toimien avulla nuoret tuottaviksi ja tehokkaiksi työntekijöiksi. Palvelujen odotetaan paikkaavan eriarvoisuuden ja työttömyyden kaltaisia rakenteellisia ongelmia ja liimaavan nuoret takaisin yhteiskuntaan. (Aaltonen & Kivijärvi 2017, 10, 14.)

Nuorille kohdennetuissa palveluissa tuetaan ja ohjataan nuoria, mutta samaan aikaan niissä pyritään kontrolloimaan ja hallinnoimaan nuorten elämänpolkuja haluttuun suuntaan ohjauksen avulla. Palveluissa on läsnä halu auttaa, tukea nuorta ja pyrkiä tarjoamaan mahdollisuuksia osallisuuteen sekä estää karikoille ajautuminen. Samalla palveluissa toimivien työntekijöiden harteilla on myös institutionaalinen vastuu, jonka myötä heidän tehtävään on ohjata nuoria tavoittelemaan oikeina ja hyvinä pidettyjä asioita, jollaisina työ tai koulutus näyttäytyvät (Thomsen 2007).

Sanna Mäkinen ja Terhi Halonen (2017, 168) ovatkin kuvanneet osuvasti nuorten institutionaalisia ohjauskohtaamisia roomalaisesta mytologiasta nousevan Janus-metaforan avulla. Janusta pidetään alkujen ja loppujen kaksikasvoisena jumalana, joka katsoo samanaikaisesti sekä menneeseen että tulevaan ja toimii portinvartijana välitilojen välillä. (Kivimäki 1998, 25; Honkala 2000.) Ohjauskohtaamisessa viranomaisen kanssa nuoren menneisyyttä saatetaan katsoa kontrollin kautta ja viranomaisrekisterien valossa tai toisaalta siinä voidaan lähteä liikkeelle nuoren sen hetkisestä tilanteesta ja suunnata katseet

tulevaisuuteen. Ohjauskokemus voi olla näin ollen nuorelle kahdenlainen kokemus. (Mäkinen & Halonen 2017, 168–169.)

Siirtymien tukemiseen on kehitetty erilaisia toimenpiteitä ja palveluja, ja keskeiseksi ratkaisuksi on nähty nuorten ohjauksen vahvistaminen. Tästä esimerkkeinä ovat nuorisotakuu ja Ohjaamo-toiminta, jotka pyrkivät sujuvoittamaan nuorten siirtymiä. Vaikka nuorille suunnatuissa palveluissa on läsnä myös hallinta ja kontrolli, palveluissa pyritään tukemaan nuorta ja tarjoamaan polkuja osallisuuteen.

2.3.1 Nuorten yhteiskunnallinen hallinta – riskipuhetta ja huolen historiaa

Lapsesta aikuisuuteen kasvamista ohjailevat ja muovaavat monet yhteiskunnalliset instituutiot, kuten valtio, koulutusjärjestelmä, työmarkkinat ja perhe (Sankari & Jyrämä 2011). Pohjoismaiseen hyvinvointivaltion perinteeseen kuuluu elämäntapojen ja -vaiheiden säätely, jonka tavoitteena on tasata mahdollisuuksia ja tukea kansalaisten mahdollisuuksia toimijuuteen. Karen Fog Olwigin (2011, 192) mukaan yksi erityispiirre Pohjoismaisissa hyvinvointivaltioissa on samanlaisuuden ja konsensuksen painotus, jonka seurauksena valtiolla on melko paljon valtaa seurata ja puuttua kansalaistensa yksityiseen elämään.

Suomessa on viimeaikoina lisääntynyt riskejä korostava puhetapa yhteiskunnallisissa keskusteluissa, politiikan piirissä, mielipidepalstoilla kuin mediassa ylipäättään. Timo Harrikarin (2008, 22) mukaan kyseessä ei kuitenkaan ole paikallinen tai edes suomalainen ilmiö. Hänen mukaansa erityisesti angloamerikkalaiset analyysit kertovat vahvasta lapsia ja nuoria koskevan julkisen huolen kasvusta. Julkisen huolen lisääntyminen on kansainvälinen ilmiö, jolta myöskään Keski-Eurooppa tai Pohjoismaat eivät ole välttyneet.

Niin sanotun ”riskilinssin” läpi tarkasteltuna sosiaalinen todellisuutemme värittyä vahvasti huolen, pelon ja jatkuvan epävarmuuden kautta. Sosiologisissa aikalaisanalyysissä onkin kysytty, miten paljon julkisen ahdistuksen ilmapiirissä on kyse länsimaisten yhteiskuntien siirtymästä kohti kulttuuria, jossa sosiaalinen todellisuutemme nähdään pelon ja uhkien kautta. Riskilinssin läpi ajattelu suuntautuu hetkessä tulevaan ja lapsuus ja nuoruus nähdään

enemminkin aikuiskansalaisuuden esiasteena sen sijaan, että sitä ymmärrettäisiin tässä ja nyt koettuna elämänvaiheena. (Satka ym. 2011, 14.)

Jotta tämä aikuiskansalaisuuden esiaste sujuisi odotetulla tavalla, tulisi nuoren sujahtaa koulutusputkesta toiseen suorinta tietä, tehokkaasti ja ilman katkoksia. Kouluttautuminen työelämää varten onkin keskeinen osa normatiivisen kansalaisen ideaalia. (Aaltonen & Lappalainen 2013, 110.) Monet tutkijat ovatkin tuoneet esiin sitä, miten Suomen ja muiden Pohjoismaiden koulutuspolitiikassa on liikuttu yhä enemmän kohti markkinaperusteista ja uusliberaalia hallinnan tapaa, joka on vahvistanut koulutuksessa tavoiteltavaa ihannetta yrittäjämäisestä ja itsestään vastuussa olevasta kansalaisesta (Keskitalo-Foley, Komulainen & Naskali 2010).

Uusliberalistisen politiikan taustaoletuksena on, että ihminen on rationaalisesti ajatteleva, itseohjautuva ja sitoutunut elinikäiseen oppimiseen ja hänellä kyky tehdä hyviä päätöksiä ja valintoja rajattomien vaihtoehtojen väliltä (Allard 2007, 147). Uusliberalistisesti painottunut koulutuspolitiikka alleviivaa yksilöllistymistä, valinnanvapautta ja kilpailua eikä siihen sovi ajatus yksilöiden epätasa-arvoisista lähtökohdista (Gordon, Lahelma & Beach 2003; Bansel 2007). Uusliberalistisessa ajattelussa nuoret, jotka eivät osaa tai joilla ei ole mahdollisuuksia valita nähdään helposti epäonnistujina (Bansel 2007, 298). Yhteiskuntapolitiikan tutkija Raija Julkunen (2008, 199) on esittänyt, että Suomessa, jossa hyvät oppimistulokset ja korkea koulutus on yleistä, liitetään koulutukseen poikkeuksellisen positiivisia merkityksiä. Siten kouluttamattomuus nähdään negatiivisena oppimisyhteiskunnan ulkopuolelle asettautumisena.

Yksi tämän hetken polttavimmista, lähes päivittäin erilaisissa uutismedioissa pyörivä ja palstatilaa saava aihe on nuorten *syrjäytyminen*. Kuitenkaan huoli nuorten syrjäytymisestä ei ole millään tavalla uusi, vaan kyseessä on aihe, joka on palannut tietyin väliajoin suomalaiseen keskusteluun. Syrjäytymiskeskustelusta voidaankin erottaa kolme syrjäytymishuolen aaltoa, joista ensimmäinen sijoittuu 1980-luvulle. Tuolloin syrjäytyminen käsitteenä liitettiin köyhyyden ja huono-osaisuuden tutkimuksen traditioihin ja sen myötä se lunasti paikkansa nopeasti tutkijoiden sekä myös yleisemmin median ja kansalaisten puheessa. Toinen aalto puolestaan sijoittui 1990-luvun alkupuolelle ja kytkeytyi laman seurauksiin. Jo silloin huoli kohdistui aiempaa selkeämpänä koulutuksen ja työelämän ulkopuolella oleviin nuoriin. (Järvinen & Jahnukainen 2001, 129–130.) Kolmas aalto sai

alkunsa 2000-luvun jälkipuoliskolla ja on tihtynyt 2010-luvun alkuvuosina. (Aaltonen, Berg & Ikäheimo 2015, 9.)

Tällä hetkellä termi syrjäytyminen on keskiössä, kun puhutaan nuoriin kohdistuvasta yhteiskunnallisesta säätelystä. Kuten Otso Sandberg (2015) kirjoittaa, syrjäytymisestä on tullut uuden vuosituhaten myötä keskeinen suomalaisen yhteiskunnan ongelma ja turvallisuuden uhka, jonka voidaan tarvittaessa nähdä laajenneen koskemaan lähes meitä kaikkia. Samaan aikaan syrjäytymisen käsitteen muodot ja raamit ovat pysyneet melko häilyvinä ja tarpeen mukaan muuttuvina. Useimmiten kuitenkin sillä viitataan nykyään korostetun työvoimalähtöiseen syrjäytymisen määrittelyyn (Ronkainen 2015, 87).

Kuten Tomi Kiilakoski (2014, 25) toteaa, vielä 2000-luvun alussa syrjäytyminen nähtiin laajempänä prosessina verraten tämän päivän näkemykseen, jossa työelämällä ja koulutuksella on yhä suuri painoarvo. Syrjäytyminen nähtiin monisyisenä tapahtumaketjuna, jossa *yksilö alkaa kadottaa tuntuman koulutuksesta, työelämästä, hyvinvointipalveluista, demokraattisesta päätöksenteosta tai sosiaalisista suhteista*. Prosessissa korostui myös yksityiselämää koskevat seikat, eivät vain yksilön työhön ja koulutukseen liittyvät suhteet. Tämä taas edesauttoi syrjäytymisen prosessuaalisen luonteen eli ajallisen ulottuvuuden ymmärtämistä. (Mt. 2014, 25.)

Syrjäytymisen käsitteen nykyinen määritelmä ei myöskään ilmaantunut suomalaiseen keskusteluun tyhjästä. Käyttämillämme käsitteillä on aina oma historiansa ja niistä on luettavissa siruja muista käsitteistä (Deleuze & Guattari 1993, 28). Nykyisellä määritelmällä on selkeä linkki eurooppalaiseen nuorisopolitiikkaan ja 1990-luvun puolivälissä Isossa-Britanniassa luotuun NEET-käsitteeseen (Not in Education, Employment or Training), joka onnistui pelkistämään nuorten aseman kulttuuripiiristä toiseen siirrettävään malliin (Pemberton 2008).

NEET-käsite otettiin nopeasti käyttöön monissa muissa länsimaissa. Kiilakosken (2014, 25) mukaan syinä oli muun muassa se, että käsite oli mahdollista operationalisoida, tieto löytyi valmiiksi jo useimpien valtioiden tilastoista ja lisäksi käsite mahdollisti vertailun maiden välillä. Samalla käsite edesauttoi nuorisopoliittisten tavoitteiden sitomista koulutukseen ja työelämään kytkeytyviin siirtymiin. Nuorisopoliittinen ratkaisu työn ja koulutuksen ulkopuolella olevien nuorten tilanteeseen on se, että nuorta on tuettava työn, koulutuksen tai kuntoutuksen pariin tapahtuvissa siirtymissä ja näin ollen varmistetaan nuoren eteenpäin

siirtyminen. NEET-käsitteen kaltaisilla yksinkertaistavilla määritelmillä on riski tehdä yksinkertaistavaa nuorisopolitiikkaa, jolloin monenlaisten kokemuksellisten, yksilöllisten ja kulttuuristen tekijöiden vaikutus jää näkemättä. (Mt. 2014, 25–27.)

Syrjäytymisestä käytävään keskusteluun sisältyy normatiivisuutta, joka tekee syrjäytymisen käsitteestä ongelmallisen. Syrjäytyminen edellyttää jonkinlaista jaettua yhteiskunnallista keskusta tai ydintä, josta syrjäydytään. Ajatuksena tällainen yhteisesti jaettu ydin sisältää implisiittisesti normatiivisen käsityksen siitä, minkälainen ja mikä tämä keskusta on ja miten yksilö toimii kuullessaan siihen (Helne 2002). On kuitenkin vaikea nähdä, mikä olisi tällainen yhteisesti jaettu keskus moniäänisessä, monikulttuurisessa ja transnationaaliin tiloihin kurottavassa yhteiskunnassa (Peltola 2014, 278).

Syrjäytyminen näyttäytyy muutenkin viittaavaan passiiviseen prosessiin, jossa yksilö luisuu syrjäytyneeseen tilaan ilman ulkopuolisia vaikuttimia, vaikkakin usein koti ja perhesuhteet näyttäytyvät merkittävinä tekijöinä prosessin kannalta. Yhteiskunnallinen eriarvoisuus ja rakenteellisesti tuotetut syrjäyttävät prosessit ohitetaan tyystin ja vastuu syrjäytymisestä jää ennen kaikkea yksilölle itselleen. Näin ollen nimeäminen ”syrjäytyneeksi” tai ”syrjäytymisvaarassa olevaksi” voidaan nähdä leimaavana tekona, joka kiinnittää yksilöön tai ryhmään yhteiskunnan kannalta kielteisinä pidettyjä asioita ja samalla tulee sivuttaneeksi heidän toimijuutensa. (Mt. 2014, 279.)

Yksi erityisen vahvasti nuorten elämäntilanteisiin heijastuva yhteiskunnallinen murros koskee työmarkkinoita. Suorittavat ja vähän koulutusta vaativat työtehtävät ovat vähentyneet myös Suomessa kuten muissakin jälkiteollisissa maissa. Määräaikaisten työsuhteiden ja vuokratyösuhteiden yleistymisen myötä monenlaiset epävarmuudet erityisesti nuorten ikäluokkien keskuudessa ovat lisääntyneet. Lisäksi pitkään jatkunut taantuma on pitänyt työttömyysluvut korkealla. (Helve & Evans 2013.) Samaan aikaan lisää vauhtia ovat saaneet erilaiset tehostamisohjelmat, työttömien aktivointipolitiikka sekä työttömyysetuuksien heikennykset.

Nuorisotakuu on yksi keskeinen esimerkki yhteiskunnallisesta toimenpidekokonaisuudesta, jolla syrjäytymisen uhkaa lähdettiin ratkaisemaan⁶. Nuorisotakuun juuret ovat jo vuonna

⁶ Viime vuosien syrjäytymiskeskustelun yhtenä kulmakivenä on toiminut Pekka Myrskylän vuonna 2012 julkaisema raportti *Hukassa – keitä ovat syrjäytyneet nuoret?* Raportti tuo numeerisen empirian kautta esiin

2005 kehiteltyssä nuorten yhteiskuntatakuussa. Kataisen hallitusohjelmassa Nuorisotakuukäsitteen alle oli yhdistetty kaksi nuoria koskevaa takuuta: nuorten yhteiskuntatakuu ja koulutustakuu. Nuorisotakuun keskeinen idea on, että jokainen alle 25-vuotias ja jokainen 25–29-vuotias vastavalmistunut työtön nuori on oikeutettu saamaan tilanteeseensa parhaiten soveltuvan aktiivisen vaihtoehdon viimeistään silloin, kun työttömyys on kestänyt yhtäjaksoisesti kolme kuukautta. Vastaavasti koulutustakuun tarkoitus oli taata jokaiselle peruskoulun päättäneelle koulutuspaikka lukiossa, ammatillisessa oppilaitoksessa, oppisopimuskoulutuksessa, työpajassa, kuntoutuksessa tai jollakin muulla tavoin. (Nuorten yhteiskuntatakuu 2013.)

Nuorisotakuun alkutaivail oli hidas, ja tavoitteiden saavuttamista vaikeuttivat organisatoriset ongelmat kuten TE-toimistojen suuri uudelleenjärjestely nuorisotakuun ensimmäisenä vuonna (Lähteenmaa 2016, 17). Myös pitkittynyt taantuma ja ylhäällä pysyttelevä yleinen työttömyystaso vaikuttivat hankaloittavasti nuorisotakuun toteuttamiseen (Räisänen 2014).

Nuorisotakuun budjetista on sittemmin leikattu iso siivu. Nuorisotakuuta on Juha Sipilän hallituksen johdolla muutettu yhteisötakuun suuntaan, jossa resursseja on ohjattu etsivään nuorisotyöhön ja Ohjaamo-toiminnan kehittämiseen (Lähteenmaa 2016, 19). Yhteisötakuuta on kritisoitu sen individualisesta ihmiskuvasta, jossa ihmisiä halutaan auttaa nimenomaan yksilöinä, jolloin myös ongelmat yksilöllistyvät (esim. Lähteenmaa 2015; Siurala 2015). Yhteisöllä viitataan enemmän yksilöityjen ongelmanuorten ympärillä yhteistyötä tekeviin aikuistoimijoihin kuin yhteisöllisyyden tukemiseen (Lähteenmaa 2016, 19). Yksilöllisyyden eetos saa näin ollen vahvistusta, ja kuten Lähteenmaa tutkimuksessaan (2011) tuo esiin, etenkin nuorilla työttömillä on taipumus syyttää tilanteestaan itseään systeemin sijaan.

2.3.2 Ohjaamo – tuen ja kontrollin välimaastossa

Ohjaamot syntyivät nuorisotakuun myötä ja liittyvät valtakunnallisesti nuoriso- ja yhteiskuntatakuun toteuttamiseen. Koulutuspolkujen sujuvoittaminen ja nuorten työllistymisen tukeminen ovat olleet viime vuosina kantavina teemoina hallitusten

syryäytymisen muotoja, määrää ja ilmenemistapoja. Vuosi raportin julkaisemista huoli ja tiedon tarve nuorista konkretisoituivat Jyrki Kataisen hallituksen lanseeraaman nuorisotakuun muodossa. (Aaltonen, ym. 2015, 9.)

kärkihankkeissa. Jo ennen Ohjaamoja eri puolilla Suomea on kehitetty toimintaa, jossa saman katon alle on koottu eri toimijoita. Kuitenkin vuoden 2014 aikana Ohjaamo-toimintaa alettiin laajentaa osana nuorisotakuuta eri puolille Suomea. Vuonna 2015 käynnistyi Euroopan sosiaalirahaston tukemana joukko hankkeita, joiden avulla rakennettiin kuntiin ja kuntayhtymiin Ohjaamo-palveluja. Ohjaamoja syntyi myös ilman ulkopuolista hankerahoitusta kuntien omana toimintana. (Kohtaamo 2018.)

Jo ennen kun valtakunnalliset Ohjaamojen kehittämispilotit tulivat haettavaksi, myös Helsinki oli alkanut valmistella nuorille tarkoitettua palvelupistettä. Aiemmat tehdyt valmistelut yhdistettiin kehittämishankkeeseen ja hankeresursseilla mahdollistui monialainen yhteistyö nuorten palvelupisteen kehittämiseen. (Työn alla Ohjaamo Helsinki 2017, 7.) Hankerahoitus myönnettiin ajanjaksolle 1.3.2015–28.2.2018.

Ohjaamon tarjoamien palveluiden keskiössä on monialainen nuorten matalan kynnyksen palvelupiste. Neuvontapiste on kaikille avoin paikka, johon voi vain tulla aikaa varaamatta. Se toimii myös väylänä monialaiseen ohjauspalveluun, johon ohjautuvat nuoret, joilla on pidempiaikaisen tuen tarvetta. Ohjauspalveluita käyttävälle nuorelle annetaan oma työntekijä, joka huolehtii nuoren tilanteesta, konsultoi tarvittaessa muita työntekijöitä tai hyödyntää eri tavoin muiden ammattilaisten osaamista edistääkseen nuoren tilannetta. Neuvontapuhelin tai sähköiset kanavat toimivat osana neuvontapisteen tarjoamia palveluita. Liikkuva Ohjaamo puolestaan palvelee yhteistyötahojen tiloissa sekä olemalla läsnä erilaisissa tapahtumissa eri puolilla kaupunkia. (Helkkula 2017, 3.)

Ohjaamo Helsinki on tehnyt monenlaista yhteistyötä hyvin monenlaisten toimijoiden kanssa. Erityisesti maahanmuuttajataustaisten asiakkaiden kannalta tärkeässä roolissa toimii Kurvi-projekti, joka on kolmannen sektorin toimija ja jota koordinoi Suomen Pakolaisapu. Projektin tarkoitus on auttaa maahan muuttaneita nuoria ja suomalaista palvelujärjestelmää kohtaamaan toisensa. Kurvi tuo mukanaan Ohjaamoon erityisosaamisensa ja asiantuntijuutensa maahanmuuton erityiskysymyksiin kuten suomalaisen koulujärjestelmän ulkopuolelta tulleille suunnattujen palveluiden tuntemukseen, lupa-asioihin sekä henkilöllisyyden todentamiseen kytkeytyviin haasteisiin liittyen. Kurvin ja Ohjaamon välinen yhteistyö on vakiintunutta ja Kurvin työntekijät ovat tavattavissa Ohjaamossa kolmena päivänä viikossa. (Helkkula 2017, 21.)

Ensimmäinen ESR-hankerahakausi päättyi vuoden 2018 alkupuolella helmikuussa. Hallituksen puoliväliriihessä myönnettiin Ohjaamojen vakiinnuttamiseksi tarkoitettua rahaa ja myös Helsingin kaupungilta Ohjaamoon tulevaa rahoitusta ja resursointia tarkasteltiin uudelleen. Vahvan viestin Ohjaamo-toiminnan puolesta antoi Helsingin kaupungin uudessa Maailman toimivin kaupunki -strategiassa maininta siitä, että Ohjaamo-toimintaa jatketaan. Toisaalta hallituksen myöntämän ”Ohjaamorahan” saamisen edellytyksenä oli se, että myös kaupunki sitoutuu osaltaan toiminnan rahoittamiseen. (Unelmia ja Ohjaamohommia 2018, 33.)

Hallituksen myöntämän rahoituksen turvin Ohjaamo Helsinkiin rekrytoitiin loppuvuodesta 2017 16 uutta työntekijää, jotka hallinnollisesti työskentelevät Uudenmaan TE-toimiston alaisuudessa. Vuonna 2018 henkilöstön kokonaismäärästä jo puolet ovat TE-hallinnon henkilöstöä. Tämä tarkoittaa käytännössä sitä, että iso osa työntekijöistä tekee työtään virkavastuulla, jolloin nuori kirjataan vastuusiakkuuteen, samalla velvoittaen työntekijän tekemään päätöksiä nuorten työttömyysturvaan liittyen. Aikaisempaan nähden kyseessä on iso linjamuutos, joka vaikuttaa suoraan käytännön työhön. Ohjaamossa asioidessaan nuori ei voi olla enää täysin varma, millaisia ehtoja eri työntekijöiden kanssa tapahtuviin tapaamisiin sisältyy. (Mt. 2018, 33.)

Mäkinen ja Halonen (2017, 167) korostavat, että ammatillinen ohjaustyö tapahtuu aina institutionaalisissa rakenteissa ja näin ollen se ei voi olla koskaan jännitteistä vapaata. Ohjaukselle asetetaan valmiiksi selkeärajaiset institutionaaliset tavoitteet, joiden myötä nuorelle voi syntyä kokemus palveluiden jäykkyydestä tai siitä, että nuoren omat sen hetkiset tarpeet tulevat ohitetuiksi. Palveluissa nuorille annettavassa ohjauksessa on aina läsnä monitasoiset kehykset, joissa yhdistyvät poliittiset, hallinnolliset, institutionaaliset sekä järjestelmän rakenteet. Nämä kaikki yhdessä määrittävät konkreettisesti kohtaamisia kehyksien sisällä. Siitä huolimatta, että edellä mainitut vaikuttavat olennaisesti aika-, tila- ja paikkajärjestelyihin, eivät ne kuitenkaan määrittele täysin ihmisten toimintaa näiden puitteiden sisällä. (Mt. 2017, 165, 167.)

Ohjaamo Helsingissä institutionaaliset tavoitteet liittyvät vahvasti nuorten ohjaamiseen työn ja koulutuksen piiriin. Samaan aikaan toimintaa ohjaavina ja määrittävinä keskeisinä periaatteina voidaan nähdä toiminnan vapaaehtoisuus ja matalakynnyksisyys sekä kokonaisvaltainen ja nuorilähtöinen työote. Onkin perusteltua kysyä, millaisia jännitteitä

syntyy näiden tavoitteiden ja periaatteiden yhteensovittamisessa? Etenkin, mikäli työssä jo läsnä olevat institutionaaliset tavoitteet voimistuvat entisestään.

Siitä huolimatta, että työntekijöillä on harteillaan taustaorganisaatioiden asettamat päämäärät, ei niiden kuitenkaan tarvitse välttämättä ohjauksessa toimia normeina, jotka muokkaavat nuorten ajatusmalleja. Ohjaustilanteessa nämä poliittiset ja institutionaaliset normipuheet voidaan ottaa myös yhteisen tulkinnan, tarkastelun ja neuvottelun kohteeksi. (Thomsen 2007.)

2.3.3 Palvelukokemuksia koskeva aiempi tutkimus

Tutkimusta nuorista aikuisista viranomaispalveluiden käyttäjinä on olemassa toistaiseksi melko vähän. Nuorisotutkijat ovat olleet kiinnostuneita nuorten ja instituutioiden välisistä suhteista, mutta tarkastelun kohteena ovat olleet useimmiten alle 18-vuotiaat nuoret. Lisäksi tutkimus on keskittynyt tarkastelemaan nuoria instituutioiden ja palveluiden kehyksissä, kuten peruskoulun oppilaina, nuorisotalonuurina tai lastensuojelun piirissä olevina nuorina. (Aaltonen & Kivijärvi 2017, 7.)

Kuitenkin viime vuosina tutkimuksellinen kiinnostus on suuntautunut yhä enenevässä määrin nuoriin aikuisiin ja heidän asemaansa hyvinvointipalveluissa niiden käyttäjinä ja kohteina. Kiinnostuksen lisääntyminen kytkeytyy nuoruuden, työmarkkinoiden ja palvelujärjestelmän muutoksiin ja vaikuttaa siten nuorisotutkimuksen aiheisiin sekä siihen, millaista tietoa viranomaiset kokevat tarvitsevänsä. (Aaltonen & Kivijärvi 2017, 10.) Esimerkiksi nuorisotakuun kuntakokeilujen ja Ohjaamo-toiminnan rahoitukseen liitettyjen arviointivelvoitteiden myötä on syntynyt uudenlaista tutkimus- ja selvitystoimintaa (esim. Ervamaa 2014).

Vaikka kiinnostus nuoria aikuisia ja heidän palvelukokemuksia kohtaan on hieman lisääntynyt, on kentällä paikannettavissa monia tutkimusaukkoja. Yksi tällainen on maahanmuuttajataustaisten nuorten palvelukokemukset, joista ei löydy juurikaan aiempaa tutkimustietoa. Tätä vahvistaa Marja Peltolan ja Jenni Moision kokoama ajankohtainen katsaus (2017) lasten ja nuorten palvelukokemuksia koskevasta tutkimustiedosta.

Katsauksesta käy ilmi, että vaikka monikulttuurisuus näyttäytyy tutkimuksissa yhtenä runsaslukuisimmin käsiteltynä ”erityisteemana”, rajoittuu maahanmuuttajataustaisten

henkilöiden palvelukokemuksia kartoittava tutkimus pääasiassa koulun, vapaa-ajan sekä nuorisotyön kentille. Runsaslukuisen monikulttuurisuutta ja koulutusta koskevan tutkimuksen taustalla todennäköisenä syynä pidetään sitä, että erityisesti koulutus mielletään maahanmuuttajien kotoutumisen kannalta keskeiseksi avaimeksi ja sitä kautta sen mittariksi. Sen sijaan muissa palveluja koskevassa tutkimuksessa maahanmuuttajataustaisten lasten ja nuorten näkökulma on niukasti esillä. Katsauksessa tähdennetäänkin, että yhdenvertaisuusnäkökulmasta monikulttuurisuusnäkökulma olisi syytä huomioida muussakin palvelututkimuksessa. (Peltola & Moisio 2017, 41–42.)

Lasten ja nuorten palvelukokemuksia tarkastelleissa tutkimuksissa on havaittu rakenteellisia tekijöitä, jotka osaltaan vaikuttavat palvelujen saatavuuteen sekä niiden piirissä syntyviin toimijuuksiin ja kokemuksiin palveluista. Näihin lukeutuvat ainakin sukupuoleen, etnisyyteen, seksuaalisuuteen ja sukupuoli-identiteettiin sekä vammaisuuteen liittyvät sosiaaliset erot. Nämä erot asettavat nuoret keskenään herkästi erilaisiin asemiin suhteessa palveluihin ja sen vuoksi niitä onkin hedelmällisintä tarkastella yhdenvertaisuuskysymyksinä. (Peltola & Moisio 2017, 24–25.)

2.3.4 Palvelukokemukset osallisuutta luomassa

Osallisuudesta on tullut syrjäytymisen ohella yksi aikamme muotitermeistä, osaltaan varmasti sen takia, että kumpikin käsite on joustavasti määriteltävissä. Osallisuus onkin yhdeltä merkitykseltään syrjäytymisen kääntöpuoli. Osallisuus tai syrjäytyneisyys ei kytkeydy pelkästään työssä tai koulutuksessa mukana tai ulkopuolisena olemiseen. Laajemmassa mittakaavassa tarkasteltuna osallisuus on yhteisöllisyyttä, kuulumista, sosiaalisia suhteita, osallistumista yhteisön tai yhteiskunnan toimintaan. (Myllyniemi 2014, 5.)

Osallisuuteen kytkeytyy vahvasti sekä yksilöllinen että yhteisöllinen elementti. Jotta osallisuus olisi mahdollista, on yksilön tunnettava itsensä arvokkaaksi ja myös yhteisön oltava sellainen, jossa osallisuus mahdollistuu. Käsitteinä osallinen nuori ja osallinen yhteisö kietoutuvatkin tiiviisti yhteen. (Kiilakoski 2008, 12.) Anu Gretschelin väitöskirjassaan (2002, 90–91) esittämän määritelmän mukaan yksilön oma kokemus on olennainen piirre osallisuudessa. Osallisuus on tunne, joka tulee ilmi nuoren tarinoista, tiedoista sekä hänen käyttämistään puhetavoista – nuori kokee itsensä päteväksi ja arvokkaaksi osaksi yhteisöä.

Osallisuudella voidaan viitata toimintaan ja osallistumiseen, mutta toisaalta myös muiden ihmisten ja yhteiskunnan luomiin ehtoihin, jotka osaltaan mahdollistavat toiminnan ja tekevät siitä toivottavan. Kuulumisessa johonkin yhteisöön tai yhteiskuntaan on kyse moniulotteisesta prosessista. Siinä yksilön omat toimet sekä ympäröivän yhteiskunnan suhtautuminen tuottavat vahvuudeltaan vaihtelevia siteitä ihmisten välille. Prosessissa keskeistä on ihmisten mukaan kutsuminen (inkluisio) ja ulossulkeminen yhteisestä piiristä (ekskluisio). (Keskinen & Vuori 2012, 11.)

Keskeinen kysymys kuuluu, mikä on tämä yhteinen piiri, johon on mahdollista kutsua mukaan tai vaihtoehtoisesti sulkea sen ulkopuolelle? Mitään yksiselitteistä vastausta ei tähän ole tarjolla, mutta on olemassa erilaisia näkemyksiä rajojen piirtymisestä. Lisa Åkesson (2011, 225) puhuu artikkelissaan kansalliseen yhteisöön (engl. *national community*) kuulumisesta. Jokinen, Huttunen ja Kulmala (2010, 9–11) puolestaan nostavat esiin keskuksen ja marginaalit, joissa tuotetaan käsityksiä siitä, keitä me olemme ja keitä ”ne toiset” ovat. Keskus ja sen marginaalit muotoutuvat ja uusiutuvat arkipäivän erilaisissa kohtaamisissa ja institutionaalisissa käytännöissä. Näiden käytäntöjen avulla rakentuvat eronteot ihmisten välillä ja niissä luodaan identiteettejä itselle ja muille. Samalla syntyvät käsitykset siitä, mikä on kullekin kuuluva paikka ja millaisia oikeuksia ja velvollisuuksia siihen liittyy.

Myös hyvinvointivaltiolliset politiikat ja niihin kytkeytyvät käytännöt voivat joko rakentaa mahdollisuuksia kuulumiselle ja osallisuudelle tai tuottaa kategorisointeja, jotka määrittelevät tiettyjä ryhmiä ja niiden ominaisuuksia ja sitä kautta luovat perustaa eriarvoistavalle kohtelulle. Kuulumisen paikkoja voi löytyä palveluista, joissa on kaikille suunnattua toimintaa ja joissa on annettu tärkeä asema monikulttuurisuuden ja rasismin huomioiville työtavoille (Keskinen & Vuori 2012, 27–28).

Palveluissa tapahtuvissa kohtaamisissa nuoren ja ammattilaisen välillä voidaan joko vahvistaa kokemusta kuulluksi ja hyväksytyksi tulemisesta tai tulla toistuvasti leimanneeksi ja tuottaneeksi nuorelle toiseuden kokemuksia. Kunnioittavan kohtaamisen avulla voidaan jopa onnistua pienentämään tai jopa mitätöimään nuorelle aiemmin syntyneitä leimoja sekä huonoja kokemuksia viranomaiskohtaamisista. Yhdessä toimimisen ja tasavertaisen ohjauksen avulla on mahdollista saada aikaan kokemus kuulumisesta vastapainona syrjäyttävälle kokemuksille. Tämä taas osaltaan voi ylläpitää ja vahvistaa osallisuuden ja

kuuluvuuden tunnetta omassa lähiympäristössään sekä koko yhteiskunnassa. (Mäkinen & Halonen 2017, 169.)

Myönteiset palvelukokemukset voivat toimia siltoina ja ne voivat tarjota tunteita kansalliseen yhteisöön kuulumisesta. Tärkeää on kiinnittää huomiota siihen, millaista osallisuutta nuorille tarjotaan palveluissa ja millaista osallisuutta siellä on mahdollista oppia. Palveluissa, jotka omalta osaltaan työntävät nuoria kohti työelämää, on vaarana, että yhteiskunnallinen osallisuus pelkistyy vain työmarkkinakansalaisuuden kautta määrittyväksi osallisuudeksi. Ohjaamon kaltaisissa palveluissa tulisikin keskittyä tukemaan laajemmin nuorten osallisuutta suomalaiseen kansalliseen yhteisöön.

3 TUTKIMUKSEN TOTEUTUS

Tässä luvussa käsitellään tutkimuksen toteutuksen eri vaiheita sekä siinä tehtyjä menetelmällisiä valintoja. Avaan alkuun tutkimuksen lähtökohtia, tavoitteita ja tutkimuskysymyksiä. Kuvaan aineistonkeruuta ja siinä olleita haasteita sekä kerron valitsemastani aineistonkeruumenetelmästä. Kerron myös tutkimukseeni osallistuneista nuorista hieman taustatietoja. Lisäksi tarkastelen tekemääni analyysia ja kerron sen eri vaiheista. Lopuksi arvioin tekemäni tutkimuksen luotettavuutta ja eettisyyttä.

3.1 Tutkimuksen tavoite ja tutkimuskysymykset

Tutkimuksen tavoitteena oli tutkia maahanmuuttajataustaisten nuorten palvelukokemuksia Ohjaamo Helsingissä ja sitä, minkälaisia merkityksiä rodullistamisen kohteeksi joutuvat nuoret antavat Ohjaamon palveluille oman elämänsä kannalta. Palvelukokemusten ohella tavoitteena oli tarkastella sitä, miten nuorten siirtymiä ohjataan (erityisesti työhön ja koulutukseen liittyen) ja mitä se kertoo nuoriin kohdistuvasta yhteiskunnallisesta hallinnasta.

Palvelukokemusten osalta tavoitteena oli vastata sekä Ohjaamon tilaustarpeeseen että laajempaan tutkimustarpeeseen. Tietoa nuorten palvelukokemuksista viranomaispalveluissa on saatavilla vähän, joten tutkimuksen soveltamisen kenttä on laaja. Tutkimus pyrkii osaltaan paikkaamaan nuorten palvelukokemusten kohdalla olevaa tutkimusaukkoa ja tuomaan lisää tietoa työelämän tarpeisiin.

Pyrkimyksenä oli nuorisotutkimuksellisen eetoksen mukaisesti saada nuorten ääni kuuluviin heitä koskevien palveluiden kehittämisessä. Samalla pyrkimyksenä oli saada tietoa siitä, miten pystyttäisiin luomaan entistä nuorilähtöisempiä palveluita, jotka huomioisivat nuorten yksilölliset tilanteet. Nuorilähtöisten palveluiden tuottaminen vaatii ennen kaikkea sitä, että nuoret otetaan tiiviisti mukaan toiminnan kehittämiseen. Nuorilähtöisyydellä nuorisotyössä viitataan siihen, että nuoren omia ajatuksia ja tarpeita kunnioitetaan ja tuetaan.

Lähdin liikkeelle nuorten asiakaskokemuksista Ohjaamo Helsingissä. Lähestyin tutkittavaa aihetta muun muassa seuraavista, hyvin konkreettisista näkökulmista. Millaisena nuoret näkevät Ohjaamon? Mikä heidän mielestään tekee Ohjaamosta tarpeellisen ja olennaisen? Mitä Ohjaamosta puuttuu ja miten heidän mielestään palveluita tulisi kehittää? Miten nuori

itse oli löytänyt palveluun ja mikä siinä auttoi? Entä mikä sai hänet lopulta ylittämään Ohjaamon kynnyksen ja mikä sai tulemaan uudestaan?

Seuraavat kysymykset muodostuivat varsinaisiksi tutkimuskysymyksiksi:

- 1. Miten rodullistamisen kohteeksi joutuneiden nuorten siirtymiä ohjataan ja mitä se kertoo heihin kohdistuvasta yhteiskunnallisesta hallinnasta?*
- 2. Minkälaisia merkityksiä nuoret antavat Ohjaamon palveluille oman elämänsä kannalta?*
- 3. Miten Ohjaamon palvelut edesauttavat lisäämään heidän osallisuuttaan suomalaiseen kansalliseen yhteisöön?*

3.2 Aineistonkeruumatkalla Ohjaamo Helsingissä

Helsingin kaupungilta saamani tutkimusluvan myötä pääsin tekemään haastatteluja nuorten kanssa. Olimme sopineet etukäteen joulukuulle 2017 viikon haastattelujen tekemiseen Ohjaamolla.

Teemahaastattelu tuntui mielestäni loogiselta valinnalta aineistonkeruumenetelmäksi. Koin sen olevan luonteva ja helposti muokattavissa oleva menetelmä, joka soveltuu nuorten palvelukokemusten selvittämiseen. Lisäksi haastattelussa nuori voi tuoda itseään koskevia asioita esiin mahdollisimman vapaasti. Näin ollen pyrin antamaan haastateltavalle roolin, jossa hän on merkityksiä luova aktiivinen osapuoli (Hirsjärvi, Remes & Sajavaara 2007, 200). Toki teemahaastatteluun kytkeytyy kysymyksiä valtasuhteista ja tutkijan positioitumisesta. Käsittelen näitä kysymyksiä myöhemmin arvioidessani tutkimuksen eettisyyttä ja luotettavuutta alaluvussa 3.5.

Haastattelulajeista päädyin teemahaastatteluun, sillä se mahdollisti tiettyjen ennalta valikoitujen aihepiirien käsittelyn vapaassa keskustelunomaisessa muodossa. Kuten esimerkiksi Eskola ja Suoranta (2005, 86–88) ovat todenneet, teemahaastattelu antaa haastateltavalle laajat mahdollisuudet kertoa omista kokemuksistaan. Tästä huolimatta tutkija voi kuitenkin hieman ohjata tilannetta valitsemiensa teemojen avulla ja varmistaa tutkimuksen kannalta oleellisen informaation saamisen. Teemahaastattelulle on ominaista sen joustavuus ja muunneltavuus haastattelumenetelmänä. Puolistrukturoidussa haastattelussa usein jokin osio on valmiiksi päätetty, kun taas osa on jätetty avoimeksi.

Teemahaastattelussa yleensä keskitytään tiettyihin aihepiireihin eli teemoihin, joiden järjestys voi vaihdella. Teema-alueet ovat kuitenkin kaikille haastateltaville samat. (Hirsjärvi & Hurme 2011, 47–48.) Teemahaastattelussa haastateltavan aiemmat kokemukset ja elämysmaailma korostuvat (Mt. 2011, 41). Kysymysten avoin muoto voi tuoda esille uusia ja yllättäviä asioita.

Olin valmistellut haastatteluja varten haastattelurungon (liite 1), joka toimi muistini tukena haastatteluja tehdessä. Aihepiirien alla oli runsaasti kysymyksiä siltä varalta, etten jäisi sanattomaksi tai mikäli kohdalle sattuisi lyhytsanaisempia haastateltavia. Yritin tehdä haastattelukysymyksistä selkeitä ja helposti ymmärrettäviä. Pääasiallisesti haastattelukysymykset olivat toimivia, mutta kielihaasteiden takia osa osoittautui kuitenkin haastaviksi. Sen seurauksena jouduin välillä kääntämään kysymyksiä osittain englanniksi tai selventämään niitä haastateltaville, joka puolestaan saattoi vaikuttaa kysymyksen johdattelevuuteen. Analysoin kieleen liittyviä kysymyksiä lisää alaluvussa 3.5.

Lähetin etukäteen Ohjaamo Helsingin työntekijöille tiedotteen (kts. liite 2), jossa kerroin tutkimuksestani, haastattelujen mahdollisista ajankohdista ja siitä, keitä halusin tutkimustani varten haastatella. Käytin työntekijöille tekemässäni tiedotteessa termiä ”maahanmuuttajataustainen” siitä syystä, että tiesin, että Ohjaamossa käytetään kyseistä käsitettä ja se on työntekijöille tunnistettava. Toisaalta halusin myös tarkoituksella jättää tutkimuksen kohderyhmän laveaksi, sillä myös Ohjaamossa asioivat nuoret muodostavat hyvin heterogeenisen joukon, jolloin liian tarkat rajaukset olisivat tehneet aineistosta epäaidon. Rajasin tutkimuksen kohderyhmän yli 18-vuotiaisiin, sillä juuri tämän ikäluokan kohdalla palvelukokemuksia on tutkittu vähiten. Koska tutkimukseni koski nuorten kokemuksia Ohjaamon palveluista, ehtona oli, että Ohjaamon palvelut olivat haastateltaville entuudestaan tuttuja. Ehtona oli myös se, että haastateltavat osaavat jonkin verran suomea, jotta haastattelut oli mahdollista toteuttaa suomeksi.

Tiedotteen lisäksi tein tutkimuskutsun nuorille (kts. liite 3), jonka avulla työntekijät pystyivät kertomaan tutkimuksestani ja saamaan mahdollisesti nuoria osallistumaan haastateltavaksi. Alun perin ajatuksena olikin se, että voisin hyödyntää työntekijöitä haastateltavien rekrytoimisessa. Sain jonkun verran apua työntekijöiltä, mutta yhtään ennakoon varattua haastattelua ei oltu sovittu.

Haastatteluille varaamani viikon aikana pystyin onneksi melko joustavasti viettämään aikaa Ohjaamalla ja käyttämään itse aikaa haastateltavien rekrytoimiseen. Viikon alussa maanantaina ohjeistin työntekijät uudelleen, vaikka olin lähettänyt asiasta etukäteen tiedotteen työntekijöille sekä tutkimuskutsun välitettäväksi nuorille. Viikkopalaverissa kaikki työntekijät eivät kuitenkaan olleet paikalla, joten pyrin aina neuvontapisteellä ollessani informoimaan tutkimuksesta myös niitä työntekijöitä, jotka kuulivat asiasta ensimmäistä kertaa.

En osannut etukäteen arvioida, kuinka paljon haastatteluihin rekrytoiminen vei energiaa. Uskon silti, että varmasti omanlaisiaan haasteita olisi ollut myös etukäteen sovituissa haastatteluissa, vaikka haastatteluihin rekrytoiminen olisikin jäänyt vähemmälle.

Ympäristö haastattelujen tekemiselle oli paikoin haastava. Ohjaamon jatkuvassa muutoksessa oleva tilanne ja työntekijöiden epätietoisuus hankkeen jatkosta heijastuivat pieninä haasteina haastattelujen tekemiseen. Tilanteeseen vaikutti osaltaan myös se, että työntekijät, joilla oli ollut eniten maahanmuuttajataustaisia nuoria asiakkainaan, jäivät muutamia viikkoja aiemmin pois Ohjaamosta. Näiden ihmisten mukana meni myös paljon ”pitkiä” asiakkuuksia, joilta olisi voinut tulla näkökulmaa Ohjaamoon hieman pidemmältä ajanjaksolta ja intensiivisemmästä ohjauksesta. Haastattelut olisi ollut hyvä saada tehtyä siten aiemmin. Tätä tosin jarrutti tutkimusluvan saaminen Helsingin kaupungilta. Loppujen lopuksi on vaikea sanoa, olisivatko toisenlaiset haastattelut eronneet merkittävästi nyt keräämästäni aineistosta.

Siitä huolimatta, että vietin neljä päivää Ohjaamalla haastatteluja keräten ja saaden niitä lukumäärällisesti hyvin tehtyä, päätin silti alkukeväästä tehdä muutaman uuden haastattelun lisää. Ollessani yhteydessä Ohjaamoon lisähaastatteluista, minua pyydettiin olemaan suoraan yhteydessä Kurvi-projektin työntekijään. Ohjaamon henkilökunnan vaihdokset aiheuttivat haasteita ja Kurvi-projektin kautta uskottiin haastateltavia löytyvän varmemmin. Sain Kurvin kautta sovittua kaksi haastattelua tammikuulle. Kiinnostavaa ja erilaista näissä kahdessa myöhemmin tehdyssä haastattelussa oli se, että haastateltavat mielsivät itsensä selvästi enemmän Kurvin asiakkaiksi, vaikka olivat käyttäneet myös Ohjaamon palveluita.

Käsite ”maahanmuuttajataustainen” osoittautui joltain osin hankalaksi myös aineistonkeruussa. Toisaalta sen voi nähdä osoittavan kiinnostavasti myös sitä miten työntekijät itse käsitteen ymmärtävät. Esimerkkinä tästä on yksi haastattelemanuori, jonka

toinen ei-suomalainen vanhempi asuu toisessa EU-maassa ja toinen taas on taustaltaan suomalainen. En edelleenkään ole varma, oliko työntekijä käsittänyt väärin antamani ohjeistuksen vai olettiko hän henkilön nimen perusteella tämän olevan ”maahanmuuttajataustainen”. Tein haastattelun nuoren kanssa, mutta jälkikäteen huomasin nauhoituksen loppuneen kesken puhelimeeni tulleen puhelun takia, jonka vuoksi päädyin olemaan käyttämättä haastattelua osana aineistoani.

Käytin haastatteluissa kuvakortteja apunani. Osana haastattelua pyysin nuoria valitsemaan sellaisen kortin, joka kuvaa hänen elämäntilannettaan haastatteluhetkellä ja toisen, joka kuvaa sitä, minkälainen paikka Ohjaamo hänen mielestään on. Erityisesti ensimmäinen kysymys kirvoitti keskustelua esimerkiksi matkasta Suomeen tai aikaisemmista elämäkokemuksista. Uskon, että korttien avulla onnistuin luomaan haastattelun alkuun rennon tunnelman ja ne avasivat keskustelua eri tavalla, kun mitä olisi syntynyt ehkä ilman niitä. Vaikka kortteja oli melko paljon, nuoret valitsivat lähestulkoon samoja kortteja. Haastattelujen välillä vaihdoin jopa korttien paikkoja, sillä aloin epäillä, että haastateltavat valitsevat tietyt kortit niiden ollessa lähimpänä. Tällä ei kuitenkaan ollut vaikutusta, vaan silti tietyt kortit nostettiin esille useimmiten. (liite 4)

Haastattelut erosivat kestoiltaan toisistaan. Suurimman osan kanssa haastatteluun meni reilusti yli tunti, kun taas osan kanssa meni vain 25 minuuttia. Tähän vaikutti osaltaan haastateltavien kielitaito ja se, että haastatteluissa asioiden läpi käymiseen kului reilusti enemmän aikaa. Osa haastatteluun osallistuneista oli taas käyttänyt niin vähän aikaa Ohjaamon palveluita, että ohjaamopainotteinen kysymysrunkoni tuotti heidän kohdallaan melko lyhyitä vastauksia.

Olin alustavasti ajatellut haastattelevani nuoria, joilla on kokemusta Ohjaamosta hieman pidemmältä ajanjaksolta kuin muutamalta käyntikerralta. Ohjaamon puolesta kuitenkin (hieman yllättäen) myös hyvin tuoreet näkökulmat olivat tervetulleita. Otin tutkimuksen tilaajataholta tulleen toiveen huomioon ja näin ollen päätin haastatella myös ne nuoret, joiden Ohjaamo-kokemus rajoittui muutamaankäyntikertaan.

Ollessani Ohjaamolla tekemässä haastatteluja, kirjoitin haastatteluista päiväkirjaa ja kirjasin ylös heränneitä ajatuksia haastatteluista ja päivien tapahtumista. Pitämästäni päiväkirjasta oli myöhemmin hyötyä, sillä litteroidessani keräämäni aineistoa, minun oli helpompi palauttaa mieleen haastattelut ja niistä heränneet silloiset ajatukset sekä tunnelmat.

3.3 Tutkimukseen osallistuneet nuoret

Haastatteluihin osallistuneet henkilöt olivat kaikki niin taustoiltaan kuin tilanteiltaan hyvin erilaisia. He kaikki täyttivät kuitenkin ne ehdot, joita minulla oli lähtiessäni tekemään haastatteluja. Kaikki olivat yli 18-vuotiaita, Ohjaamon palvelut olivat heille entuudestaan melko tuttuja ja he puhuivat sen verran suomea, että haastattelut oli mahdollista toteuttaa suomeksi. Sain haastatteluja tehtyä yhteensä 12 kappaletta, mutta lopulta varsinaiseen aineistoon päätyi kymmenen haastattelua.

Haastateltavat olivat kaikki iältään 20–31-vuotiaita. Kuusi heistä oli miehiä ja neljä puolestaan naisia. Yksi haastateltavista oli syntynyt Suomessa, kun taas kuusi oli muuttanut lapsuutensa tai nuoruutensa aikana Suomeen. Kolme haastateltavista puolestaan oli asunut vasta alle viisi vuotta Suomessa. Nuorten juuret sijaitsivat Lähi-idässä, Afrikassa, Aasiassa ja Euroopassa.

Koulutus- ja työelämäpoluillaan nuoret olivat myös hyvin erilaisissa tilanteissa. Toisaalta kaikkia yhdistävä tekijä oli se, että tavallaan he kaikki olivat matkalla kohti erilaisia päämääriä. Monilla oli vielä opinnot kesken. Joukossa oli niin valmistavassa peruskoulussa kuin aikuisten peruskoulussa opiskelevia, toisen asteen opiskelijoita ja jatko-opintoihin siirtymässä olevia. Monilla haastateltavista oli työpaikka etsinnässä. Muutamat olivat aikeissa vaihtaa koulutusala, sillä eivät olleet löytäneet tai eivät uskoneet löytävänsä aikaisemmalla tutkinnollaan Suomesta töitä. Näin ollen he etsivät töitä toisilta aloilta tai olivat päätyneet Ohjaamon kautta työkokeiluun.

Myös perhesuhteiden osalta nuorten tilanteet erosivat toisistaan. Osa oli muuttanut Suomeen yksin, eikä heillä ollut sukulaisia täällä. Toiset asuivat vielä vanhempiensa ja sisarustensa kanssa. Osalla haastateltavista oli jo omia lapsia. Yksi haastateltava puolestaan kertoi, että oli eronnut ja hänen lapsensa asui toisen vanhemman kanssa toisessa maassa.

Kuten edellä mainituista esimerkeistä tulee ilmi, haastattemieni nuorten taustat ja tilanteet erosivat hyvin moninaisin tavoin. Nuoria yhdisti kuitenkin se, että he kaikki tulivat tavalla tai toisella nähdyn maahanmuuttajataustaisen nuoren kategorian kautta. Tutkimus ei kuitenkaan yritä antaa kokonaisvaltaista ja laaja-alaista kuvaa kaikkien maahanmuuttajataustaisten nuorten näkemyksistä, vaan se kertoo haastatteluun osallistuneiden henkilöiden näkemyksiä ja kokemuksia. Tutkimus ja sitä varten keräämäni

aineisto ovat luonteeltaan kvalitatiivisia eli laadullisia. Näin ollen tutkimuksesta saadut tulokset eivät ole yleistettävissä koskemaan kaikkia maahanmuuttajataustaisia nuoria. Siitä huolimatta aineistosta on löydettävissä tärkeitä ja merkityksellisiä huomioita ja kokemuksia, joita voidaan soveltaa ja hyödyntää muissa yhteyksissä.

Yksi aineistosta esiin tullut piirre oli tutkittavien vastapuhe ja puhuminen rodullistamista vastaan. Vastapuheen käsitteellä viitataan valtakurssin kyseenalaistamiseen. Valtakurssia voidaan parodioida, siirtää paikaltaan uusilla kontekstualisoinneilla sekä luomalla uusia puhujapositioneja. (Davydova 2012, 95.) Vastapuheen avulla voidaan luoda eri asema kuin se, mihin valtakurssi asettaa marginaaliryhmän (Rantonen 2000, 199).

”Tieksä jotkut luulevat ehkä että maahanmuuttajat ovat laiska, että eivät halua töitä että eivät halua opiskella. Mutta ei kukaan tiedä että olemme-- Me yritämme-- Mä sanon, että TUHAT kerta ehkä enemmän kuin jotkut suomalaiset, mutta vielä me emme mene eteenpäin.”

Edellä olevassa lainauksessa nuori nainen asemoi itsensä maahanmuuttajaksi, mutta samalla kokee tarvetta purkaa stereotyyppisiä mielikuvia, jotka ovat läsnä maahanmuuttajan ”kulttuurisen figuurin” yhteydessä. Kulttuuriset figuurit ovat eräänlaisia visuaalisia hahmoja, joihin liitetään näkyvien ominaisuuksien lisäksi myös pinnalta näkymättömiä ominaisuuksia, kuten esimerkiksi sukupuoleen tai kulttuuriin linkittyviä. Usein nämä ominaisuudet ovat myös moraalisesti latautuneita. (Huttunen 2004, 139.) Haastateltava vastustaa tätä ”kulttuurista figuuria” rakentamalla kuvaa maahanmuuttajasta, joka moninkertaisesta yrityksestä ja työn teosta huolimatta ei pääse etenemään elämässä.

Aineistosta oli löydettävissä myös tapoja, miten vastapuheen avulla haastateltavat irtautuvat maahanmuuttajataustaisen nuoren kategoriasta. Seuraavassa haastattelukatkelmassa käy ilmi, miten nuori yhdistää maahanmuuttajataustaisen nuoren islamiin ja muslimeihin suomalaisessa yhteiskunnassa esiintyvien stereotyyppien mukaisesti.

”Mä en osaa vastata koska se riippuu tosi paljon islamin kulttuuri- islamin mä en oo ite islamilainen niin mä en voi vastata mitään heidän puolesta. Kielellisesti mä en osaa myöskään vastata koska mä puhun pelkästään kotona englantia ja suomea ja toki mulla on se kolmas äidinkieli, mutta englanti on se pääkieli mitä puhutaan

kotona mutta.. mut. Se varmaan riippuu et minkälainen kodin ympäristö monessa on tärkeä et pitää olla se huivi päässä ja sit pitää olla hyvin niinku kulttuurisesti pukeutunut et mitään ei saa näkyä ja.. Mun on vaikeeta sanoa kun mul on silleen et mä voin ite pukeutua millon mä ite haluan ja mikskä mä ite haluan et kunhan se on se sivistynyt pukeutuminen.”

Kysyessäni nuorelta siitä, miten maahanmuuttajataustaiset nuoret tulisi huomioida palveluissa, hän otti etäisyyttä kyseiseen kategoriaan kertomalla, ettei itse ole ”islamilainen” ja tästä syystä ei osaa vastata. Haastateltava rakensi eroa maahanmuuttajataustaisen nuoren figuuriin kertomalla saavansa pukeutua oman mielensä mukaisesti ja myös nostamalla esiin oman kielitaitonsa.

Nämä kaksi aineistosta nostettua esimerkkiä osoittavat kiinnostavalla tavalla sitä, että nuoret ovat tietoisia maahanmuuttajuuteen liitetystä ennakkoluuloista ja stereotyyppisistä mielikuvista. Tämä tuo esille myös sitä, että nuoret joutuvat väkisin määrittelemään itseään suhteessa suomalaisuuteen.

3.4 Analyysin kulku

Aineiston analyysivaiheesta on haastavaa erottaa selkeitä, toisistaan erillisiä vaiheita. Laadullisen tutkimuksen aineiston analyysille on luonteenomaista, että se tapahtuu rinnakkaisesti eri vaiheissa, eikä vain yhdessä tietyssä kohtaa tutkimusprosessia. Usein aineiston analysointi ja sen kerääminen tapahtuvatkin osittain samanaikaisesti. (Hirsjärvi ym. 2008, 218.) Myös omasta tutkimusprosessistani on haastavaa erottaa tarkkoja erillisiä vaiheita. Yritän kuitenkin tähän hahmotella oman analyysiprosessini kulkua.

Saatuani osan haastatteluista tehtyä, aloin litteroida tekemiäni haastatteluja. Lukuun ottamatta joitakin täytesanoja (esim. ”niinku”, ”tota”), pyrin litteroimaan haastattelut melko sanatarkasti, jotta aineisto pysyisi mahdollisimman autenttisena. Merkitsin ylös myös naurahdukset ja nauramisen sekä huokaukset, mikäli ne näyttäytyivät mielestäni merkityksellisenä aineiston ymmärtämisen kannalta. Litteroimista haastoi välillä kieleen liittyvät tekijät, kun jouduin kuuntelemaan samaa kohtaa useaan otteeseen asiasisällön varmistamiseksi. Litteroitua tekstiä kertyi lopulta kaiken kaikkiaan yhteensä 124 liuskaa.

Saatuani useamman haastattelun litteroitua, huomasin tiettyjen teemojen toistuvan aineistossa. Litteroidessani haastatteluja aloin kirjoittaa tekemiäni alustavia havaintoja ylös, vaikka en ollut saanut vielä kaikkea litteroitua. Ajattelin näiden ajatusten ja havaintojen merkitsemisestä olevan hyötyä myöhemmissä vaiheissa. Saatuani kaikki haastattelut litteroitua, luin haastattelut moneen kertaan läpi saadakseni kokonaisvaltaisen kuvan keräämästäni aineistosta. Pyrin välttämään aluksi alleviivauksia sekä merkintöjen tekemistä. Kuuntelin myös haastatteluja uudelleen palauttaakseni mieleen haastattelutilanteet. Myöhemmin tein myös merkintöjä liuskoihin ja kirjasin tekstinkäsittelyohjelmaan ylös lisää tekemiäni havaintoja aineistosta.

Tein analyysin aineistolähtöisesti. Prosessia ohjasi aineisto, eikä tarkoituksena ollut testata aikaisempaa teoriaa. Tutkimuksen teoriapohja muodostui aineiston pohjalta. Käytin apunani aineistolähtöistä sisällönanalyysia, teemoitellen aineistoani siinä toistuvasti esiintyvän puheen kautta.

Sisällönanalyysin avulla aineisto pyritään järjestämään selkeään ja mahdollisimman tiiviiseen muotoon, ilman että kadotetaan sen sisältämä informaatio. Analyysin tehtävä on luoda selkeä ja helposti hahmotettavissa oleva kuvaus tutkittavana olevasta ilmiöstä. (Tuomi & Sarajarvi 2010, 108.) Aineistolähtöisen laadullisen eli induktiivisen aineiston analyysia on kuvattu kolmiportaisen vaiheen kautta: 1) aineisto redusoidaan eli pelkistetään, 2) aineisto klusteroidaan eli ryhmitellään ja 3) aineisto abstrahoidaan eli luodaan teoreettiset käsitteet (Miles & Hubermann 1994).

Redusoinnissa eli pelkistämisessä on kyse siitä, että aineistosta karsitaan pois kaikki tutkimuksen kannalta epäolennainen. Pelkistämisen avulla aineisto joko tiivistetään tai pilkotaan pienempiin osiin. Tutkimusaineiston pelkistämistä ohjaa tutkimuskysymykset sekä tutkimustehtävä. (Tuomi & Sarajarvi 2010, 108–113.)

Aineiston pelkistämisen yhteydessä tarkastelin aineistoa tutkimuskysymysteni kautta. Olin kiinnostunut siitä, miten rodullistamisen kohteeksi joutuvien nuorten siirtymiä ohjataan ja siitä, mitä se kertoo heihin kohdistuvasta yhteiskunnallisesta hallinnasta. Toinen tutkimuskysymykseni ohjasi kiinnostusta nuorten palvelukokemuksiin. Halusin tietää, minkälaisia merkityksiä nuoret antavat Ohjaamon palveluille oman elämänsä kannalta. Lähdin etsimään kysymyksiini vastauksia ensin alleviivaamalla eri värein sekä

merkitsemällä kirjainyhdistelmillä aineistosta kohtia, jotka joltain osin liittyivät tutkimustehtävään ja tutkimuskysymyksiini.

Ensimmäisen tutkimuskysymyksen kohdalla (*Miten rodullistamisen kohteeksi joutuvien nuorten siirtymiä ohjataan ja siitä, mitä se kertoo heihin kohdistuvasta yhteiskunnallisesta hallinnasta?*), lähdin etsimään vastauksia siihen, miten siirtymiä ohjataan ja mitä se kertoo nuoriin kohdistuvasta yhteiskunnallisesta hallinnasta. Toisen tutkimuskysymyksen (*Minkälaisia merkityksiä nuoret antavat Ohjaamon palveluille oman elämänsä kannalta?*) kohdalla puolestaan pyrin kiinnittämään huomiota palvelua kuvailevia asioita ja sitä minkälaisia merkityksiä palvelulle annetaan. Seuraavissa esimerkeissä pyrin tuomaan esille sitä, minkälaisiin kohtiin kiinnitin huomiota pelkistäessäni aineistoa.

H6: ”(...) lähinnä et ne patistaa mua tekemään asioita (naurahtaa) niinku jostain CV:stä, ei mulle olis tullut aikaisemmin mieleen, et silleen oisin tehnyt mun vanhalla kaavalla et olisin soitellut tai mennyt paikan päälle. Et (työntekijä) oli antanut mulle toi muistitikun missä on niinku valmis pohja tolle CV:lle et se helpottaa aika paljonkin tekee sitä CV:tä. Just niinku tyyliin tollasia juteltiin just et miten miten kannattaa hommaa töitä ja lähinnä tollasia.. et patistaa mua. (...) en kehtaa tulla ens kerralla ja sanoo (naurahtaa) et en mä oo tehny mitään. Et se on niinku patistanut.”

- Työntekijät patistavat tekemään asioita
- Antanut konkreettisia välineitä työnhakuun
- Ohjeita siihen, miten kannattaa etsiä töitä

H4: ”Haluan ottaa parempi elämä se on iso syy. Siksi tulen Ohjaamoon. Koska he neuvoi paljon hyviä asioita, miten meidän elämä-- tai miten tulee hyvä olo tai miten me jatketaan tulevaisuuselämässä että miten tulee hyvä (elämä). Ja he neuvoi semmonen monia asioita ja he auttoi se asiasta paljon.”

- Kohti parempaa elämää
- Neuvontaa ja apua monenlaisiin asioihin

Kävin samaan tapaan koko aineiston läpi, jonka jälkeen aloin yhdistellä pelkistettyä aineistoa alateemoiksi. Tätä vaihetta kutsutaan aineiston klusteroinniksi eli ryhmittelyksi. Klusterointia seuraa abstrahointi, jonka avulla pyritään erottamaan tutkimuksen kannalta oleellinen tieto ja jonka pohjalta edetään kohti tutkimuksen johtopäätöksiä. (Tuomi &

Sarajärvi 2010, 110–112.) Tekemäni aineistolähtöiset havainnot kommunikoivat aikaisemmin lukemani teorian kanssa. Sain apua analyysin loppuun viemiseen maahanmuuttajataustaisten nuorten siirtymiä koskevasta keskustelusta ja sitä koskevasta ymmärryksestä. Löytämäni alateemat muodostivat kaksi pääteemaa, jotka linkittyivät työhön ja koulutukseen sekä palvelukokemuksiin.

3.5 Tutkimuksen luotettavuuden ja eettisyyden tarkastelua

Edellä olen pyrkinyt kuvaamaan sitä prosessia, joka on edeltänyt tutkimuksen valmistumista. Laadullisen tutkimuksen luotettavuuden sanotaankin kohentuvan tutkijan avatessa tarkasti tutkimuksen toteuttamisprosessia (Hirsjärvi ym. 2007, 227). Tutkimuksen luotettavuuden arvioinnista on kvalitatiivisen tutkimuksen piirissä erilaisia käsityksiä, sillä laadullinen tutkimus ei ole yksi yhtenäinen perinne (Tuomi & Sarajärvi 2013, 134). Seuraavaksi tuon esiin vielä muita tutkimuksen luotettavuuteen ja eettisyyteen liittyviä kysymyksiä lähempään tarkasteluun ja pohdintaan.

Lasten, nuorten ja erilaisten vähemmistöjen kohdalla on korostettu erityistä herkkyyttä tutkimuseettisissä kysymyksissä (Rastas 2007). Pyrin koko tutkimusprosessin ajan tekemään eettisesti kestäviä valintoja ja kiinnittämään huomiota tutkimuksen eettisyyteen.

Ennen haastattelujen aloittamista kerroin haastateltaville, mistä haastattelussa on kyse, miksi haluan haastatella juuri häntä ja mitä tarkoitusta varten teen haastatteluja. Kerroin myös olevani opiskelija ja painotin olevani Ohjaamon ulkopuolinen henkilö. Tällä halusin varmistaa sen, että nuoret eivät jätä kertomatta asioita siinä uskossa, että esiin tuodut asiat vaikuttaisivat Ohjaamossa jatkossa saatavaan palveluun. Painotin myös haastatteluun osallistumisen vapaaehtoisuutta eli siitä, että haastateltavalla on oikeus koska tahansa keskeyttää haastattelu ja valita itse, mitä haluaa haastattelussa kertoa. Kerroin anonymiteetista ja siitä, miten huolehdin, ettei haastateltavia ole mahdollista tunnistaa valmiista tutkimusraportista. Pyrin kertomaan kaiken mahdollisimman selkeästi ja varmistamaan samalla kysymyksien avulla, oliko haastatteluun tullut nuori ymmärtänyt, mihin oli lupautunut. (Tiittula & Ruusuvuori 2005, 17.)

Kysyin ennen haastattelun aloittamista kaikilta lupaa haastattelun nauhoittamiseen. Kaikki haastateltavat myöntivät, mutta panin merkille, että osaa tietoa nauhoittavasta laitteesta jännitti aluksi. Haastattelun kuluessa nauhurin läsnäolo joko unohtui tai haastateltavat

rentoutuivat eivätkä näyttäneet enää pohtivan tilanteen nauhoitusta. Tiittula ja Ruusuvuori (2005, 14) tuovat esiin, että haastatteluiden nauhoittamisesta voi olla joskus hieman haittaa. Haastateltavat saattavat esimerkiksi jättää nauhurin takia puhumatta joistakin kiusallisina tai vaikeina kokemistaan asioista. Useimmiten kuitenkin haastattelujen nauhoittamisesta on enemmän etua kuin haittaa. Nauhoituksen avulla haastattelutilanteisiin on mahdollista palata uudestaan ja tarkastella myös haastattelijan ja haastateltavan vuorovaikutuksen kulkua objektiivisemmasta näkökulmasta.

Hirsjärvi ja Hurme (1982, 27) korostavat, että haastattelu on ennen kaikkea vuorovaikutuksellinen tilanne haastattelijan ja haastateltavan välillä. Täysin luonnollinen keskustelutilanne kuitenkin se ei ole, sillä haastattelua ohjaavat tietyt ominaispiirteet, jota on kuvattu seuraavalla tavalla: haastattelu on yleensä ennalta suunniteltu ja haastattelijan aloitteesta tapahtuva sekä ohjaama. Haastattelijan täytyy motivoida haastateltavaa ja ylläpitää motivaatiota koko haastattelun ajan. Haastatteliija on etukäteen tietoinen roolistaan, mutta haastateltava oppii oman roolinsa haastattelun kuluessa. Haastateltavan tulee luottaa siihen, että haastattelussa esille tulleita tietoja käsitellään asianmukaisella tavalla. (Mt. 1982, 27.)

Eskola ja Suoranta (2014, 211) toteavat, että lähtökohtana laadullisessa tutkimuksessa on tutkijan avoin subjektiviteetti ja tutkija itsessään on keskeinen tutkimusväline tutkimuksen kannalta. Tutkimuksen luotettavuutta arvioitaessa pääasiallinen kriteeri on tutkija itse ja arviointi koskee koko tutkimusprosessia. Oman toiminnan ja tehtyjen valintojen arviointi onkin tärkeä osa tutkimuksen luotettavuuden arviointia.

Pyrin olemaan tietoinen omasta asemastani tutkimusta tekevänä tutkijana ja tiedostamaan mahdolliset haastattelutilanteissa läsnä olevat valtapositiot. Osaltani yritin luoda mahdollisimman tasavertaisia vuorovaikutustilanteita. Kuitenkin, kuten Marja Peltola (2014, 72) kirjoittaa, on vaikeaa yrittää pyyhkiä pois hierarkkista asetelmaa, joka muodostuu haastattelijan ja haastateltavan välille. Tutkimustilanteesta riippuen valtapositiot voivat vaihdella, mutta lähtökohtaisesti tutkijalla on suurempi valta ohjatessaan tilannetta (Kuula 2006, 139).

Vaikka olin yrittänyt muotoilla kysymyksistä helppoja ja ymmärrettäviä, huomasin haastattelujen myötä, että osa kysymyksistä ei auennut haastateltaville. Haasteita aiheutti myös haastateltavien kielitaito, jolloin pyrkieissäni muokkaamaan ”vauhdissa” kysymyksiä

saatoin tulla joskus ohjanneeksi haastateltavia omilla suuntaa-antavilla kysymyksenasetteluillani.

Toisinaan tuntui, että tulkista olisi ollut haastatteluissa hyötyä, mutta toisaalta tulkin läsnäolo olisi vaikuttanut haastattelujen dynamiikkaan ja asioita olisi voinut jäädä mainitsematta. Toisaalta tulkki olisi voinut mahdollistaa sen, että haastateltavat olisivat voineet tuoda näkemyksensä esiin joistain asioista monisanaisemmin ja kuvailevammin. Panin merkille, että tosinaan oikeiden sanojen löytäminen turhautti haastateltavia ja välillä pyrkiessäni ”auttamaan” haastateltavia löytämään puuttuvia sanoja saatoin johdatella heitä.

Pohdin myös sitä, kuinka ongelmallista se on tutkimuksen kannalta, että en voi olla täysin varma olivatko työntekijät muistaneet mainita kertoessaan tutkimuksesta, että olen kiinnostunut haastattelemaan maahanmuuttajataustaisia nuoria. Pyrin kertomaan asian haastateltaville aina haastattelun alussa. Toisaalta nuorelle voi olla korkea kynnys kieltäytyä enää siinä kohtaan haastattelua, vaikka hän ei kokisikaan kuuluvansa kyseiseen viiteryhmään.

Aaltonen ja Kivijärvi (2017, 15) puhuvat kokemusasiantuntijuudesta, jonka avulla tehdään näkyväksi yksilöllisiä tarinoita palvelukokemuksista. He korostavat tarvetta kriittiselle pohdinnalle sen suhteen, keitä kokemusasiantuntijoiksi valikoituu. Itse pohdin tätä tutkimusprosessin aikana useaan otteeseen. Keitä ovat ne nuoret, jotka valikoituivat tai ohjautuvat haastateltaviksi? Ketkä taas jäävät haastattelematta? Osittain olin sen varassa, keitä työntekijät ohjasivat minulle haastateltaviksi ja keitä sattui käymään neuvontapisteellä päivinä, jolloin olin paikalla Ohjaamossa. Pohdin tätä myös pitämässäni haastattelupäiväkirjassa seuraavalla tavalla:

”Jäin väkisinkin pohtimaan sitä, että myöskään oma tutkimukseni ei onnistu paikkaamaan niitä aukkoja tutkimuskentässä, joiden avulla pystyttäisiin saamaan niiden nuorten ääni kuuluviin, joita ei usein muutenkaan kuulla. Syitä tähän on varmasti monenlaisia, mutta osaltaan joidenkin ääni jää väkisin kuulumattomiin, sillä:

- a) hän ei ehkä ole se ”mieluisin” ja ”helpoin” tyyppi, jonka kanssa on kiva asioida*
- b) hänen kielitaitonsa ei riitä haastattelun tekemiseen suomeksi*
- c) hän ei välttämättä muutenkaan käy Ohjaamossa (miksei?)”*

Edellisessä haastattelupäiväkirjastani lainatussa katkelmassa pohdin syitä sille, miksi osa nuorista jää sivuun, eikä päädy kokemusasiantuntijan rooliin haastattelututkimukseen. Varmasti yksi suuri tekijä on pro gradu -tutkielman rajallisuus ja se, että haastateltavia on

hyvin rajattu määrä. Kuitenkin osatekijöinä tälle voi olla se, että nuori on leimautunut hankalaksi, eikä hänen kanssaan koeta mieluiseksi tehdä yhteistyötä. Tämä puolestaan saattaa vaikuttaa siten, että työntekijä ei tule edes ehdottaneeksi nuorelle haastattelututkimukseen osallistumista. Katvealueeseen jäävät helposti myös ne nuoret, jotka kielitaitonsa takia jäävät haastattelemaan ellei tulkkeja ole käytettävissä. Toisaalta on nuoria, joille Ohjaamon palvelut eivät ole saavutettavissa matalasta kynnyksestä huolimatta. Näiden nuorten kokemukset, toiveet ja tarpeet jäävät siten kartoittamatta.

Ohjaamo Helsingin palveluissa ohjausasiakkuuksissa hieman yli puolet on miehiä (Unelmia ja Ohjaamohommia 2018, 13). Myös tutkimukseen osallistuneista kymmenestä nuoresta enemmistö oli miehiä, sillä haastateltavista neljä oli naisia. Sukupuoleen liittyvät teemat eivät kuitenkaan korostuneet aineistossa merkittävällä tavalla ja sen vuoksi niitä ei ole käsitelty tässä tutkimuksessa. Tutkimukselle, jossa tarkasteltaisiin sukupuoleen liittyviä teemoja palveluissa voisi kuitenkin olla tilausta.

4 MÄÄRÄNPÄÄNÄ TYÖELÄMÄ – NUORET TUEN JA TAVOITTEIDEN KOHTEENA

Tässä luvussa käydään läpi tutkimuksessa saadut tulokset. Tulokset on jaettu kahteen alalukuun, josta toinen käsittelee työn ja koulutuksen keskeisyyttä nuorten puheessa. Toisessa alaluvussa käsitellään nuorten esiin tuomia palvelukokemuksia Ohjaamosta.

4.1 Työn ja koulutuksen keskeisyys nuorten puheessa

Työ ja koulutus tulivat keskeisellä tavalla esiin osana haastatteluita. Kysymykseen ”kerro vähän itsestäsi”, oli iän ja taustan luontevana jatkeena jokaisessa haastattelussa tämänhetkinen status suhteessa työelämään tai koulutukseen. Tämä pakottaa pohtimaan sitä, miten iso merkitys työllä ja koulutuksella on nuorten arjessa ja yhteiskunnassamme ylipäätään.

Pohdin aineistoa analysoidessani, onko kyse siitä, että Ohjaamo on paikkana vahvasti linkittynyt haastateltavien mielessä työhön ja koulutukseen, ja ne korostuivat osaltaan siksi haastatteluisissa. Haastateltavien vastauksissa kuvastui oletus siitä, että myös minä haastattelijana olin kiinnostunut nimenomaan heidän tämänhetkisestä koulutuksellisesta ja työhön liittyvistä tilanteistaan. Pohdin myös sitä, kertooko aineistossa vahvasti läsnä ollut työ- ja koulutuspuhe niiden tärkeydestä suomalaisessa yhteiskunnassa.

Kiinnostavaa oli myös se, miten monet haastateltavat nostivat esiin haaveen oman yrityksen perustamisesta. Tämä tapahtui useimmiten kysyessäni siitä, miltä heidän tulevaisuutensa näyttää viiden vuoden kuluttua ja mitä siihen kuuluu tai vastaavasti siitä, mikä on heidän unelmansa. Osan puheessa tuli esiin toive muiden ihmisten työllistämisestä oman yritystoiminnan avulla.

Yrittäjyydestä on viime aikoina puhuttu positiiviseen sävyyn ja ennen kaikkea yrittäjyyden hyviä puolia korostaen. Yrittäjyyteen ja yrittäjiksi ryhtyviin myös liitetään helposti positiivisia ominaisuuksia, ja ”oman onnesi seppä” -tyyppinen ajattelu puree varmasti ennen kaikkea nuoriin. Etenkin ehkä sellaisiin, joiden liikkumatila työmarkkinoilla on ahdas rakenteellisista syistä. Nuorten myönteinen suhtautuminen yrittäjyyteen on nähdäkseni tulosta työllisyyspolitiikasta ja yrittäjäopintojen lisäämisestä kaikilla koulutusasteilla

(Mononen-Batista Costa & Brunila 2016, 20). On kuitenkin hyvin kiinnostavaa, että näinkin pienessä otoksessa yrittäjyys tuli puheeksi monta kertaa.

4.1.1 Verkostojen merkitys työnhaussa

Aineistossa tulee esiin suhteiden merkityksellisyys työnhaussa. Seuraavassa lainauksessa haastateltava toteaa työnhaun olevan huomattavasti helpompaa, jos sattuu jo valmiiksi omaamaan oikeanlaisia suhteita ja kontakteja. Niiden avulla on mahdollista saada tietää haussa olevista paikoista tai on henkilöitä, jotka voivat tarvittaessa suositella. Haastateltavien mukaan työt menevät usein suositusten ja suhteiden kautta. Sosiaalinen pääoma näyttäytyy merkittävänä nuoren pyrkiessä kiinni työelämään.

”Se on mun mielestä miten mä voin sen yksiselitteisesti sanoo, että täällä kulkee kaikki niinku suosituksen avulla. Koska työnkin löytäminen se on vaan suositus, joku suosittelee – et haeppas tonne - sitten se on vaan helpompaa.” (H3, nainen)

Seuraavassa sitaatissa haastateltava toteaa sen olevan toisaalta hyvä, että suhteiden avulla voi päästä työelämässä eteenpäin. Toisaalta hän arvelee, että niillä joilla ei tällaisia kontakteja ole, voi olla haastavaa päästä työelämään. Myöskään mikäli ei löydy aikaisempaa työkokemusta, on vaikea lähteä työnhakuun ja saada niin sanotusti ”jalkaa oven väliin”.

”(...) et jotenkin must tuntuu, et aina jonkun kautta pääsee, et se on paljon helpompaa kun se et yksin lähtee ettimään mitään. Se on se mikä on help- se on tavallaan hyvä asia, mut se on vaikee kun jos ei oo mitään kontaktii mistä lähtee alottamaan niin se on aika vaikee. (...) mut jos on esimerkiksi ollut jossain töissä ja on ollut hyvät välit niin ne on niinku ne samat henkilöt jotka saattaa avaa niitä muita ovii mut se on just se et jos sulla ei oo koskaan ollut töitä tai sä oot ollut pitkään työttömänä niin mistä sä lähdet avaa?” (H5, nainen)

Myös Ohjaamolle tekemässäni selvityksessä (Helkkula 2017, 12) työntekijät toivat esiin kontaktien ja verkostojen tärkeyden maahanmuuttajataustaisten nuorten työnhaussa. Selvityksessä työntekijät näkivät Ohjaamon yhtenä roolina avata nuorille ovia työmaailmaan ja tarjota työelämäkontakteja.

4.1.2 Suuntautuminen ”helpoille aloille”

Työhön hakeutumisen ja pääsemisen yhteydessä nousivat esiin alat, joilta uskottiin olevan helpompi saada töitä. Yhtenä tällaisena työnä tuli esiin aineistossa muun muassa lähihoitajan ammatti. Kyse on matalapalkkaisista aloista, joilla on usein tarvetta saada työntekijöitä runsaasti ja joustavasti tarpeen mukaan. Myös se nousi esiin, että haastateltavat pohtivat, millaisia tarpeita he uskoivat suomalaisilla työmarkkinoilla olevan ja koulutusvalinnat tuntuivat ohjautuvan sen mukaan.

”(...) koska se Suomessa on että tarvitsee se paljon se lähihoitaja. Se on helpompi saada työtä.” (H7, nainen)

Edeltävän sitaatin taustalla oli myös haastateltavan ajatus mahdollisesti helpommista työajoista. Haastateltava oli nuori nainen ja hänellä oli pieni lapsi kotona. Hän ajatteli, että esimerkiksi päiväkodeissa työajat eivät ole samanlaiset kuin ravintola-alalla, jossa hän oli aiemmin työskennellyt väliaikaisesti. Lisäksi hänen puolisonsa haaveili oman ravintola-alan liikkeen perustamisesta, jolloin toisella vanhemmista pitäisi haastateltavan mukaan olla pienen lapsen kannalta toimivammat työajat. Haastateltavalla oli myös aiempi tutkinto kirjanpitäjänä, mutta hänen tutkintotodistuksensa oli aiemmassa kotimaassa. Lisäksi hän koki kirjanpitäjän ammatin hankalaksi kielitaidon sekä Suomen erilaisten lakien ja verotukseen liittyvien asioiden vuoksi. Hän oli yrittänyt etsiä töitä omalla koulutuksellaan, mutta haastateltavan mukaan suoraan tutkintoa vastaavaa työtä ei ollut tarjolla Suomessa. Näin ollen muun muassa vuoden kestänyt työttömyys ja alanvaihto olivat syitä sille, miksi hän oli päätenyt Ohjaamon asiakkaaksi.

Työnhaku ”helpommalta” alalta voi olla osin myös pakon sanelemaa. Seuraavassa sitaatissa haastateltava tuo esiin sitä, miten hänen oli pakko hakea työhön siitä huolimatta, että hän ei olisi kyseiseen työhön halunnut. Kuitenkaan muita työvaihtoehtoja ei ollut, joten hän koki että *”(...) olis pakko tehdä jotain”*. Haastateltava kertoi turhautuneensa siihen, että yksi työhaastattelu oli päättynyt tuloksettomana, sillä työnantajan mukaan hänen kielitaitonsa oli riittämätön haettavaan tehtävään. Haastateltava koki tämän olevan absurdia, sillä hänen mielestään haettavaan työhön ei olisi pitänyt vaatia niin hyvää kielitaitoa, koska *”se ei ole semmonen terveysasema tai semmosia”*. Tällä haastateltava viittasi siihen, että kielitaidon merkityksen pitäisi korostua töissä, jossa on paljon kirjallisia töitä tai väärinymmärryksestä saattaa aiheutua vaaratilanteita.

”Vaikka mulla oli joku työhaastattelu Hesburgerissa, vaikka mä en halunnut tehdä semmosta työtä, mutta mä sanoin okei, ei ole muita töitä, että olis pakko tehdä jotain. Mä kävin siellä, että vaikka mä puhuin näin että hän sanoi että koska sulla on kieliongelma ja me ei pystytä ottaa, mä sanoin ’WHAT? Se on Hesburger. Se ei ole semmonen terveysasema tai semmosia’ Se on vähän naurettavaa.” (H5, nainen)

Toisaalta taas päätös ”helppoon työhön” suuntautumisesta tehtiin oman elämäntilanteen stabiloimisen kannalta. Pelko oman oleskelustatuksen muuttumisesta kannusti valitsemaan ammatin, joka mahdollistaisi helpomman pääsyn työmarkkinoille ja sitä kautta takaisi osaltaan oman elämän vakiinnuttamisen Suomessa. Sen avulla myös saisi katkaistua erilaisten muuttuvien tukiasioden vaikutukset omaan elämään. Seuraavassa sitaatissa haastateltava tuo tätä esiin.

”Minä tarvitse saada joku ammatti saada helpompi töihin, koska joka kerta maahanmuuttaja-asia monta kerta joka vuosi muuttu muuttu muuttu muuttu muuttu. -- Oleskelulupa muuttu monta kertaa, joskus sun tuki on muuttunut niinkun joka vuonna erilaise asia. Minä tarvitse joku hyvä ammatti, ei ole joku.. ammatti minä saada helpompi töihin!” (H9, nainen)

Aineistosta kävi ilmi, että haastattelemani nuoret aikuiset olivat valmiita laittamaan oman kiinnostuksen kohteensa syrjään ja hakeutumaan alalle, jossa esimerkiksi ansaintamahdollisuudet olivat heikot, mutta työllistymismahdollisuudet hyvät. Haastattelemani henkilöt tuntuivat kaikki olevan tietoisia siitä, että työmarkkinoille pääseminen oli enemmän tai vähemmän kovan työn, kompromissien tai jopa uhrauksien takana. Myös tietoisuus suomen kielen tärkeydestä sekä koulutuksen ja tutkintotodistusten hyödyllisyydestä oli selvää.

”Mä en tiedä mutta kuitenkin pitäisi yrittää kokeilla että sopii mulle tai ei. Koska se on englanninkielinen ehkä se on parempi vaikka mua kiinnostaisi enemmän tieteellinen asioita mutta se ei ole helppoo. Tai se tarvii tosi korkeaa suomen kielen tasoa. Mun pitäisi kuitenkin opiskella jotain. Se on parempi kuin ei mitään. Varmasti todistus on aina hyödyllinen.” (H5, nainen)

4.1.3 Paikallaan junnaamassa

Monilla on myös kokemus siitä, että tilanne ikään kuin junnaa paikallaan ja eteneminen tuntuu toivottomalta. Kouluun ja työhön liittyvistä asioista voi muodostua pakonomainen ja

ahdistava ajatusten kehä. Tarve päästä nopeasti työelämään on kova ja aikaa tuntuu olevan aina liian vähän. Epätietoisuus siitä, miten pitkään oma epävarma tilanne jatkuu ja milloin on mahdollista päästä kiinni työelämään vaikuttavat yöuniin ja toisilla jopa mielenterveyteen.

”Mä mietin niin paljon kouluasia, joskus minä en saa unta. Mä mietin minä tarvitsen koulu, minä tarvitsen töihin. Sitten kun mä olen kaupassa, näin joku nuori töihin, sano mihin aika minä pääsen siellä töihin? Kauanko kestää? Kauanko kestää minä saa toi? Kauanko kestää ammatti loppuu ja sitten minä saa myös töihin? Niin sä mietit.. (naurahtaa)” (H9, nainen)

Seuraavassa sitaatissa haastateltava kertoo masennusoireiden takia jääneensä kotiin, mutta samaan hengenvetoon toteaa, että kotiin jääminen ei ollut muuttanut tilannetta eikä se siten ollut auttanut. Hän kokee suomen kielen tuottavan hänelle hankaluuksia edelleen kahdeksan vuoden jälkeen ja vaikeuttavan eteenpäin menoa. Kokemus vuosien tuhlaamisesta ja paikallaanolosta ajaa yrittämään yhä edelleen.

”Mä tulin vähän masennus välillä ja siksi mä olin vähän aikaa kotona ja nyt taas mä yritin tehdä jotain. Kun istun kotona niin ei auttanut mulle. Taas mä sanoin että ei nyt olis pakko tehdä jotain. Yrittää vaikka jos mä en pääse, mutta kuitenkin yritän. Että suomen kieli on kaikkein haastavin mulle. Siksi joskus mulle tulee masennus, että miksi en pääse eteenpäin. Koska mä opin englannin kieli tosi nopeasti. Mut kun suomen kieli mä oon asunut täällä kahdeksan vuotta ja kävin lukiossa täällä mutta vielä minulla on kieliongelma.(...) Nykyään ehkä yritän kovasti, että nyt pitäis oppia että jos mä tuhlasin monta vuotta että...” (H5, nainen)

Monet haastateltavista kuvasivat elämänsä kiipeämisenä johonkin, portaita tai tietä pitkin. Toisessa sitaatissa nuori kuvaa tarvetta päästä yhä ylemmäs, mutta varsinainen määränpää ei ole selvillä. Portaat vain jatkuvat, välillä tipahtaa alemmas ja taas on noustava samat portaat. Haastateltava tuo esiin myös sen, että kyse on omasta asenteesta ja siitä, miten kaikkeen suhtautuu. Toinen taas kuvaa yrittävänsä kiivetä kovasti, jotta hänen tulevaisuudestaan voisi tulla parempi.

”No elämä on vaikeeta. Elämä ei ole yksinkertainen. -- Se tuottaa välillä paljon asioita ja tuottaakin välillä paljon pettymyksiä. Mutta se riippuu omasta päästä miten siihen suhtautuu. Tie on pitkä ja kivinen. Kyllä. Sitten kun tossa koittaa päästä välillä ylemmäs ja ylemmäs ja ylemmäs niin – ei oo määränpäättä. Vaan se koko ajan jatkuu ja yhtäkkiä sä taas tipahdat alas ja taas joudut kiipee ylös ne samat portaat.” (H1, mies)

”Tää on kun mulla on masennus, todella masennus, että joskus mä luulen, että ehkä maailma loppuu. Itken ja semmonen surullinen semmonen fiilis mulla on mutta yritän kovasti että mun tulevaisuudesta voisi tulla parempi. Että you’ll climb.” (H5, nainen)

Osaltaan paikallaan junnaamista aiheuttavat takkuavat opintopolut. Maahan muuttaneet pyritään ohjaamaan nopeasti suomalaiselle opintopolulle. Tavoitteena on järjestelmä, jonka avulla maahan muuttanut käy läpi samankaltaisen opintopolun kuin mitä vastaavasti Suomessa syntyneet. Ajatus on hyvä, mutta se ei usein toimi käytännössä. Kymmenen kuukauden aikana käytävä kotoutumiskoulutus ei useinkaan takaa jatko-opintoihin tai työelämään tarvittavaa kielitaitoa. Kielikursseja on tarjolla, mutta samaan aikaan järjestelmä patistaa nopeasti eteenpäin joko koulutuksen suuntaan tai työelämään. Heikko kielitaito hidastaa ja luo koulutukseen ja työelämään sisälle pääsyyn esteitä. (Nieminen 2016, 45.)

Suomalainen koulutusjärjestelmä ei aina myöskään huomioi maahan muuttaneiden aikaisempaa koulutushistoriaa. Tilanteessa, jossa maahan muuttaneella nuorella on muu kuin suomalainen peruskoulutodistus, hän joutuu hakemaan esimerkiksi ammatilliseen koulutukseen harkintaan perustuvan valinnan kautta. Kuitenkaan mitään takeita sisäänpääsystä ei ole, sillä määrät ja sisään pääsyn perusteet vaihtelevat oppilaitoksittain ja vuosittain. Näin ollen muualla suoritettu peruskoulutodistus ei asetu samaan arvoon kuin vastaavasti suomalainen peruskoulutodistus. (Mt. 2016, 46.)

4.1.4 Työn saamisen hankaluus ja syrjinnän kokemukset

Yksi haastateltavista toi esiin syrjinnän kokemukset työelämässä. Hän totesi työn löytämisen vaikeaksi maahanmuuttajille, mutta kertoi sen koskevan erityisesti henkilöitä, jotka käyttävät huivia (hijab). Haastateltava kertoi muutamasta naispuolisesta ystävästään ja heidän tilanteestaan. Hänen mukaansa tilannetta ei muuta se, vaikka nämä henkilöt ovat kasvaneet Suomessa ja he ovat kouluttautuneita. Hän totesi syrjintää esiintyvän siitä huolimatta.

”(...) mutta se on mun mielestä Suomessa semmonen työelämä on tosi vaikea löytää meille (maahanmuuttajille). Erityisesti ne mun kaverit, joilla on huivi. Heillä on vielä tosi vaikeampi. Vaikka he ovat tosi hyviä ihmisiä. Ja he ovat kasvaneet Suomessa ja heillä on hyvä koulutus, mutta vieläkin koska heillä on huivi.” (H5, nainen)

Haastateltavan mukaan tällaista ei tietenkään työelämässä ja työhaun yhteydessä myönnetä, mutta hän uskoo sen vaikuttavan selvästi työn saantiin ja koulutukseen pääsemiseen. Hän

antaa esimerkin huivia käyttävästä ystävästään, joka ei saanut haluamaansa koulutuspaikkaa ammattikoulun kampaamolinjalta. Syyksi hän kertoo huivin käytön.

”Se on semmonen (puhaltaa ilmaa huulien välistä). Vaikka he opiskelevat yliopistossa Suomessa. Heillä ei ole mitään semmonen – he eivät ole tehneet mitään huonoja että heillä on aina hyviä ihmisiä. Mäkään en polta, en juo alkoholia. Se tarkoittaa että sä oot tosi hyödyllinen ihminen, arvokas ihminen. Mutta kuitenkin he sanovat että heillä on semmonen että he ei sano suoraan sulle, vaikka työhaastattelussa ei sano. Se vaikuttaa tosi paljon, mä näen. Mun joku kaverihan ei päässyt ammattikouluun kampaajaksi, koska hänellä oli huivi. Se oli semmonen että mä sanoin what?” (H5, nainen)

4.1.5 Unelmia ja tulevaisuusnäkymiä

Kysyttäessä tulevaisuudesta, unelmista tai siitä, missä näkee itsensä viiden vuoden päästä oli melko monella ajatuksissa yrittäjäyys. Yrittäjäyys yhdistyi ”itsensä herruuteen” ja vapauteen päättää itse omista tekemisistään kuten seuraavasta sitaatista käy ilmi:

”Jos saa unelmoida ihan mitä vaan niin mä luulen et mä olisin itse itseni herra. Silleen et joko mulla olis oma yritys mä en vielä tiedä minkälainen oma yritys et onko se se sitten vaatesuunnittelu tai jotain sellasta mutta sitten mulla ei olis mitään taloudellista huolii mä voisin vaikka matkustaa millon mä ite haluan ja mun ei tarvi anoo keneltäkään lupaa et mä olisin vapaa lentämään mihin mä ite haluan. Mut toki mä en hirveesti halua myöskään nauttia niistä vapaudesta kun sit se voi karkaa käsistä et haluan olla kuitenkin siinä työelämässäkin”. (H3, nainen)

”Mä luulen että ehkä mä valmistun korkeakoulusta tai ehkä mä opiskelen master degree tai ehkä mulla on oma yritys. Ei haittaa jos mä opiskelen Englannissa, ei haittaa jos mä oon Suomessa tai muissakin mä vaan mietin, että mulla on semmonen koulutus ja jotain oma töitä. Ja perhe. Emmä tiedä mut.. Oma yritys, hyvä koulutus ja hyvä perhe mitä muuta mä haluan (naurahtaa).” (H5, nainen)

Ylempänä olevasta sitaatista on myös havaittavissa myös melko epärealistisia kuvitelmia siitä, mitä yrittäjäyden nähdään olevan. Yrittäjäyden alkumetreillä voi nuorelle tulla yllätyksenä, kuinka sidottuna hän on yritystoimintaan sekä myös siihen liittyvät taloudelliset riskit.

Vastaavasti tällä haastateltavalla oli haaveissa ammattina mekaanikko ja oma pieni yritys. Vielä toistaiseksi koulupaikka ja yritys olivat hänelle epävarma unelma. Ensin tulisi päästä kouluun sisälle, valmistua ja saada todistus. Jotta oma yritys olisi mahdollinen, tulisi

valmistumisen jälkeen työskennellä alalla ja säästää rahaa yrityksen perustamiseen ja sen lisäksi saada vielä myöhemmin lainaa. Haastateltava kertoi aikaisemmin asuneensa Norjassa, jossa hän oli ollut työharjoittelussa autopesulassa. Tämän vuoksi hän ajatteli ensin avaavansa autopesulan ja vasta myöhemmin yrityksen, josta löytyy myös mekaanikkopalvelu.

”Mä tykkään mekaanikko, jos mä pääse mä mennä tämä ammatti. Sitten mulla on todistus. Sitten milloin on lupa mä puhun mun opettajan kanssa. Mä haluan auki oma firma. Mä ymmärrän milloin loppuu minun koulutus kaikki, sitten täyty mä mene kaksi vuotta tai kolme vuotta mä menen töihin, koska mulla ei ole raha. Sitten on vähän mä säästän vähän rahaa, sitten mä menen pankkiin, pankki antaa mulle. Sitten mä menen auki ensimmäinen pieni paikka. Mä auki pesu. Sitten milloin mä yksi vuotta tai kaksi vuotta sitten vähän rahaa, mä säästän vähän rahaa, sitten mä menen auki mekaanikkopaikka. Sitten tässä on autopesu ja tässä on mekaanikko.” (H2, mies)

Yrittäjyyden ohella unelmista kysyttäessä oli työllä ja koulutuksella merkittävä asema haastateltavien puheessa. Työtä *haluttiin*, *tarvittiin* ja olihan se työpaikka nyt myös *pakko* saada. Opiskelu nähtiin myös väylänä hyvään elämään.

”Kyl mä haluaisin sen työn saada ja olla vähintään viis vuotta siellä samas työpaikassa ja oppii sitä työtä kunnolla. Viiden vuoden päästä vois sit katella muita asioita (naurahtaa). Lähinnä toi työ on tärkeä.” (H6, mies)

”No toivottavasti mä saan työpaikan, tai pakkohan se nyt on saada. Sit varmaan asunnon, työpaikka, asunto.” (H10, mies)

Koulutus nousi esiin monta kertaa, kun puheeksi tulivat haastateltavien unelmat sekä se missä näkee itsensä viiden vuoden kuluttua. Nuorten unelmat koskivat myös hyvää suomen kieltä ja suomalaisen kulttuurin ymmärrystä.

”Jos minun laiva menee mikä mä pidän sitten viiden vuoden päästä mä uskon, mä uskon että mä teen at least minulla on suomalainen tutkinto. Ja totta kai hyvä työn ala. Ehkä aloitan kirjoittaa minun oma kirja. -- Siis vastaus sinun kysymyksestä se viiden vuoden päästä minun laiva menee joku suomalainen satama”(H8, mies)

”(...) ehkä mä ymmärrän paljon. Mä ymmärrän paljon suomi kulttuuri. Mä puhun paljon suomi. Sitten tämä kuusi vuotta sitten tämä peruskoulu, ammatti on loppu, sitten mä alka töihin. Tämä tunnu hyvä.”(H2, mies)

”Joo koulutusasiasta minun unelma että mä valmistuisin joku yliopistolta tai ammattikorkeakoulusta. Ja totta kai mä uskon että Ohjaamosta mä saan neuvota että ensimmäinen miten mä pääsen sinne.” (H8, mies)

”H: No mistä sä unelmoit? Mikä on sun unelma?”

H1: Saada hyvä koulutus. -- Mulla on semmonen, mä mietin ehkä vois olla bright future, hyvä tulevaisuudessa mutta en tiedä. Let's stay like that – let's stay positive.” (H5, nainen)

Käytin haastatteluissa apuna kuvakortteja. Pyytäessäni haastateltavaa valitsemaan kortin, joka kuvaa hänen tämänhetkistä elämäntilannettaan, hän valitsi kortin, jossa oli labyrintti ulospääsyineen ja umpikujineen. Kysyessäni haastateltavalta, miksi hän valitsi juuri tämän kortin, hän vastasi:

”Tällä hetkellä aina vähän (naurahtaa) koska ei ole työtä niin eh en tiedä mitä tulevaisuus..” (H7, nainen)

Työn rooli näyttäytyy hyvin merkittävänä ja ilman sitä tuntuu olevan vaikeaa kuvitella, miltä tulevaisuus näyttää. Vastaavasti kysyessäni minkälaisena paikkana hän näkee Ohjaamon, hän valitsi kortin, jossa oli kompassi ja kertoi valinneensa kortin sillä perusteella *”koska mun elämä on ihan sekaisin ja pitää aina neuvota -- Koska kaikki mitä mä tunnen on mun kotimaassa. Mä asunu Suomessa ei oo pitkä aika. Niin kaikki on ihan uusi mulle. Sitten ei oo paljon ystävä täällä ja sukulainenkin ei oo tässä”*.

Haastateltavan mukaan hän kokee tarvitsevänsä paljon tukea, sillä yhteiskuntaan sopeutuminen on tuonut eteen paljon asioita, jotka ovat hänelle uusia. Ohjaamo näyttäytyy hänelle näin ollen paikkana, josta saada apua ja tukea erityisesti työnhakuun, omien verkostojen ollessa vielä rajalliset.

Aineistossa on kuultavissa viitteitä individualistisesta puhetavasta, johon kytkeytyy väite siitä, että kaikki on lopulta itsestä kiinni (Mononen-Batista Costa & Brunila 2016, 30–31). On kieltämättä tärkeää, että kokee omat valinnat ja päätökset merkityksellisiksi ja yrittää sinnikkäästi päästä eteenpäin. Epäoikeudenmukaisen tilanteesta tekee se, että nuori junnaa tahtomattaan samassa paikassa kovasta yrityksestään huolimatta, ja uskoo silti oman positiivisen asenteen ratkaisevan kaiken.

Tällä hetkellä nostetaan usein esiin tarinoita yksilöistä, jotka vaikeuksista huolimatta omalla asenteellaan onnistuivat menestymään. On ehkä helpompaa ajatella, että kaikki on itsestä kiinni, sillä harvempi meistä yksinään kokee voivansa vaikuttaa epäoikeudenmukaisiin ja syrjiviin rakenteisiin ja siksi ne on helpompi sysätä taka-alalle. Tämänhetkisessä

työttömyyteen liittyvässä uutisoinnissa ja keskustelussa onkin ikävä yksilöä syyllistävä kaiku. Työttömyys ymmärretään uusliberalistisen ideologian myötä yksilön ominaisuuksista johtuvaksi, sen sijaan, että syitä ilmiölle etsittäisiin suhdanteista tai työmarkkinoiden muutoksista (Haikkola, Näre & Lähteenmaa 2017, 57).

Yksilöön keskittyvä retoriikka hävittää myös näkyvistä sen, että kaikki eivät ole samanlaisissa asemissa lähtökohdiltaan. Jokaisella on käytettävissään eri määrä resursseja, jotka tukevat heidän tavoitteitaan ja jokainen myös kohtaa poluillaan erilaisia rakenteellisia esteitä (Gillies 2005; Tolonen 2008).

4.2 Palvelukokemuksia Ohjaamosta

Aineistossa nuorten esiin tuomat palvelukokemukset näyttäytyivät myönteisinä ja Ohjaamolle annettiin hyvin monenlaisia merkityksiä. Työhön ja koulutukseen ohjaaminen näyttäytyi keskeisenä, mutta aineistossa tuli esiin se, että Ohjaamosta sai tarvittaessa myös muunlaisiin asioihin ja kysymyksiin neuvoa ja tukea.

4.2.1 Palveluiden matala kynnys

Aineistosta välittyi se, mitä Ohjaamossa on pyrittykin saavuttamaan: riittävän matala kynnys palveluun tulemiseen ja tuen hakemiseen. Erityisesti kiitosta sai se, että palveluun ei tarvitse varata aikaa, vaan Ohjaamoon voi tulla itselle parhaiten sopivaan aikaan. Se tekee palvelun käytöstä helppoa ja vaivatonta sekä erilaista verrattuna esimerkiksi muihin viranomaispalveluihin. Aineistossa korostui myös se, että asia tai kysymys, jonka kanssa Ohjaamoon tullaan, voi ja saa olla pieni tai suuri. Oma osansa tuntui olevan myös Ohjaamon tarjoiluilla, joilla on selkeästi tervetulleeksi toivottava vaikutus. Samoin tärkeää oli riittävän ajan antamisella, jonka osalta Ohjaamo poikkesi haastateltavien mielestä muista viranomaispalveluista.

” (...) ei tarvii varata mitään aikaa et voi vaan tulla tänne jos joku mietityttää tai on joku hankala tai joku tommonen juttu. Niin voi vaan tulla tänne, niin se on aika helppoo.” (H1, mies)

”Koska tässä ei tarvii varata aikaa. Ja aina kaikenlainen työntekijä on melkein paikalla. Mä tulen ja suoraan mä kysyn: 'Hei mä haluan puhua sen TE-toimiston

työntekijän kanssa.’ ’Okei ota sieltä kahvia, istu tänne, mä ilmoitan.’ Kun hän menee ’Sun pitää vähän odottaa kymmenen minuuttia, koska hänellä on varattu aika, istu rauhassa’ ’Okei, istun’. Se on tosi helppo. Mutta muussa paikassa on varata aikaa, sitten monia asioita heillä ei ole aikaa he eivät voi puhua myös meidän kanssa, mutta Ohjaamossa on hyvä.” (H4, mies)

Myös Ohjaamon toinen toimintamallin kärki – moniammatillisuus – on arvokasta nuorille. On helpottavaa tietää, että vastassa on moniammatillinen työntekijäjoukko, jonka avulla ratkaisu omiin kysymyksiin tai haasteisiin on löydettävissä. Myös tämä varmasti osaltaan madaltaa kynnystä hakeutua palveluun.

”(…) ja aina kun sitä tarvii apua niin kerrot vaan huoles ja murheet niin siellä on erilaisii työntekijöitä.” (H1, mies)

Vaikka nuorella ei olisi ”akuutti” tilanne päällä, Ohjaamossa käymistä on silti jatkettu. Avun tarve saattaa liittyä monenlaisiin asioihin, esimerkiksi asunnon hakuprosessiin, hakemusten kirjoittamiseen, erilaisten huolien ja murheiden läpikäymiseen aikuisen ihmisen kanssa. Näin ollen paikkana Ohjaamo identifioituu monenlaisten asioiden hoitamiseen, joka taas edesauttaa palvelun mieltämistä neutraalina, kaikille soveltuvana palveluna. Palveluiden käyttäminen ei tällöin leimaa nuorta ja madaltaa kynnystä mahdollisesti hakeutua aikaisemmin avun tai tuen piiriin.

”(…) ja nyttekin sillon tällön kun Ohjaamosta aina tarvii apua niinku tässäkin hetkellä mulla on niinkun, mun pitäis ottaa mun kämppä kun mä oon saanut uuden kämpän ja mun pitäis ottaa se vastaan. Mut se on sitäkin et mä joudun niinku tiedätkö skannaa niitä papereita ja mun piti laittaa sähköpostilla eteenpäin -- niin sieltä (Ohjaamosta) mä sain apua.” (H1, mies)

Nuorten kokema tuen tarve ei katoa kesäkuukausien aikana. Onkin tärkeää, että on paikkoja, jotka palvelevat myös loma-aikoina. Tämä on ainakin aikaisempina kesinä otettu Ohjaamossa huomioon. Seuraavassa aineistokatkelmassa haastateltava kertoo aiemmasta vaikeasta tilanteestaan, joka ajoittui kesäkuukausille. Hän olisi tarvinnut tuekseen henkilön, joka olisi tullut mukaan poliisiasemalle ja auttanut kertomaan mitä oli tapahtunut. Kuitenkin kesäaikaan monet palvelut ovat kiinni ja usein myös eri järjestöjen toiminta on kesätauolla.

”H9: -- koska asia on todella vaikea minä en osaa hoitaa kaikkea asiaa ja sitten mä kysyn onko täällä joku ohjaaja paikalla, voi auttaa minulle menee poliisiasemalle ja kertoo koko jutun, koska minä en osaa selittää kaikkia asioita suomeksi.

Haastattelija: Suomeksi?

H9: Ja sitten hän sanoo nyt kaikki loma. En tiedä kuka voi auttaa.

Haastattelija: Oliko se sitten kesällä vai?

H9: Joo se oli kesällä.

Haastattelija: Niin kesällä on kaikki kiinni (naurahtaa)

H9: Joo (nauraa) se oli kaikki oli loma, ei kukaan voi auttaa!

Haastattelija: Joo.”

Haastateltava kertoi, että tilanne oli ratkennut myöhemmin niin, että hänet oli ohjattu erään järjestötoimijan luo, joka puolestaan oli kuullut Kurvi-projektista. Haastateltava oli saanut Kurvin työntekijän yhteystiedot ja ohjautunut sitä kautta Kurvin ja Ohjaamon asiakkaaksi. Tilanne oli osaltaan saanut onnellisen päätöksen nuoren oman aktiivisen avun etsimisen päätteeksi.

4.2.2 Ohjaamolle annetut monenlaiset roolit

Aineistossa Ohjaamolle annettiin monenlaisia rooleja. Ohjaamo nähtiin mahdollisuuksien antajana ja ovien avaajana sekä paikkana, jossa patistetaan asioiden hoitamiseen. Ohjaamossa nähtiin olevan välittävät työntekijät, jolta oli mahdollista saada joustavampaa tukea. Joustavuus näyttäytyi erityisen merkittävänä kielitaidon ja itsenäistymisen sekä siirtymiin liittyvän tuen kohdalla. Ohjaamo oli myös paikka, jossa käytiin tervehtimässä työntekijöitä, juomassa kuppi kuumaa ja joka samalla antoi syyn lähteä pois kotoa.

- Mahdollisuuksien antaja ja ovien avaaja

Käytin haastattelujen alussa kuvakortteja apuna kysyessäni haastateltavilta siitä, minkälaisena paikkana he näkevät Ohjaamon. Usea haastateltavista valitsi Ohjaamoa kuvaamaan saman kortin – henkilön, joka pitää kädessään avainnippua ja jonka otsa aukeaa ja siinä on avaimen mentävä aukko. Ohjaamon toivottiin antavan uusia välineitä ja keinoja ja niiden avulla avaavan uusia ovia ja mahdollisuuksia työelämään sekä koulutukseen.

”(...) niinku mä sanoin mä oon ollut vaan kerran täällä (Ohjaamossa) niin mä en tiedä mutta mä toivon, että se antais vähän niinku avaimii mulle. Et antais vähän avaimii tonne tulevaan työpaikkaan tai vaikka kouluun. Et niinku jeesais siinä.”
(H10, nainen)

”Semmoinen täällä että tässä kuvassa ehkä semmoinen avain että avaa sun aivoja. Semmoinen linkki että kun mä sain sellaista tukea että avaa joku uusi ovi että saa semmosia uusia mahdollisuuksia, että palveluista että mitä opit. Että se on sellainen että joka avaimesta kun sä avaat joitain niin sä opit jotain mun mielestä. Erilaisista palveluista.” (H3, nainen)

”Työpaikkahan on elämän avain - ja Ohjaamohan sitä tarjoaa. -- Elikkä Ohjaamo on elämän avain.”(H1, mies)

- Patistaminen asioiden hoitamiseen

Myönteisenä asiana nostettiin esiin se, että Ohjaamossa käyminen ja tutut työntekijät patistivat asioiden hoitamiseen. Joillakin asiat voivat jäädä tekemättä, mikäli ei näe asiaa merkityksellisenä tai ei ole ketään kenelle olisi asiasta ”tilivelvollinen”. Tärkeää on oma tuttu työntekijä, joka lempeästi patistaa asioiden hoitamiseen ja joka välittää siitä, että nuoren asiat tulevat hoidetuksi. Saman tutun työntekijän kanssa muodostuu helpommin luottamuksellinen suhde ja nuori kuvaakin seuraavaan sovittuun tapaamiseen tulemisen voivan nolottaa, mikäli on jättänyt hoitamatta edellisellä kerralla sovitut asiat. Hoitamatta jääneistä asioista ei kuitenkaan aiheutunut nuorelle sanktioita tai rangaistuksia. Ainoastaan häpeän tunne siitä, että jotakin oli tullut luvattua ja sovittua ja se oli jäänyt tekemättä.

”(…) lähinnä et ne patistaa mua tekemään asioita (naurahtaa) niinku jostain CV:stä, ei mulle olis tullut aikaisemmin mieleen, et silleen oisin tehnyt mun vanhalla kaavalla et olisin soitellut tai mennyt paikan päälle. Et (työntekijä) oli antanut mulle toi muistitikun missä on niinku valmis pohja tolle CV:lle et se helpottaa aika paljonkin tekee sitä CV:tä. Just niinku tyyliin tollasia juteltiin just et miten miten kannattaa hommaa töitä ja lähinnä tollasia.. et patistaa mua. (...) en kehtaa tulla ens kerralla ja sanoo (naurahtaa) et en mä oo tehny mitään. Et se on niinku patistanut.” (H6, mies)

Tutut työntekijät voivat olla välittävän sosiaalisen kontrollin lähteitä ja aiheuttaa painetta toimia odotetulla tavalla. Jos taas vastassa on useita työntekijöitä, eikä kukaan ota koppia nuoren tilanteesta, voi nuoren asioiden hoitaminen monimutkaistua eikä kenelläkään ole loppujen lopuksi kokonaiskuvaa nuoren tilanteesta. Aineistossa tuli ilmi, että yhden työntekijän malli koettiin nuorten kannalta selkeämmäksi ja helpommaksi.

Muut viranomaispalvelut koettiin osin erilaisina palveluina kuin Ohjaamo. Tähän nähtiin vaikuttavan muun muassa se, että Ohjaamossa asiointi tapahtui yhden työntekijän kautta. Vaikka Ohjaamossa neuvontapisteellä työntekijä voi vaihtua, ohjauspalveluissa nuori saa

oman työntekijän, jonka kanssa asioi. Tällä haastateltavalla oli oma työntekijä ja hänen mielestään esimerkiksi Kelassa tai TE-toimistossa oli haastavampaa asioida, sillä aina ei ollut varmuutta siitä, kuka olisi oikea henkilö neuvomaan. Haastateltava koki myös jääneensä ilman neuvontaa toisissa palveluissa. Ohjaamossa oli aina sama työntekijä vastassa, joka tuntee nuoren tilanteen ja neuvoa miten toimia.

Haastattelija: No onko sun mielestä Ohjaamo erilainen kuin muut paikat joista voi saada apua tai neuvoa? Onko se erilainen?

Haastateltava: Joo on erilainen.

Haastattelija: Millä tavalla se on susta erilainen?

Haastateltava: Koska se Kela tai TE-toimisto ei ole miten sanoo.. ei aina yksi työntekijä neuvonta. Eli kun pitää itse mennä ja sitten en tiedä et etsi kuka ketä ja sitten mitä voi tehdä, ei kukaan neuvota. Mutta kun mä tulen tänne aina (sama työntekijä) neuvota. Ja sitten hän antaa se ohje. (H7, nainen)

- Välittävät työntekijät

Merkittävänä asiana aineistoissa toistui myös se, että nuoret kokivat saavansa Ohjaamosta välittävää ja kohtaavaa palvelua. Työntekijät koettiin jopa perheenjäseninä tai ”perheellisinä hahmoina”. Moni nuori oli kokenut elämässään suuria menetyksiä ja usealla haastateltavalla oli joko toinen tai molemmat vanhemmista kuolleet. Osalla taas vanhemmat olivat jääneet lähtömaahan tai heidän tilanteestaan ei ollut nuorella varmaa tietoa.

”(...) et välillä mä tunnen et vaikka ne onkin täällä työntekijöitä et tuntuu vähän et on sellainen perheellinen hahmo siinä et okei et välittää joo.” (H3, nainen)

”(...) joskus mä tulen tänne ja mä näin (työntekijä) tai (työntekijä) täällä mä tulen tervehtimään heitä -- Koska joo mä tunnen että täällä on minun kotini ja työntekijät ovat minun perhe.” (H8, mies)

”Minun mielestäni on tosi hyvä tämä esimerkiksi mä katson maahanmuuttaja tulee, hän on kahdeksantoista vuotta yhdeksäntoista vuotta. Oikeasti tämä Ohjaamo sama kuin perhe puhuu hänen kanssaan. Iloinen, puhu tosi hyvä.” (H2, mies)

Kuuntelevan ja kohtaavan aikuisen tarve tulikin aineistossa esiin selkeästi. Yhdessä haastattelussa nuori toi esiin tilanteen, jossa työntekijä oli hänet nähdessään tullut kyselemään asioiden edistymisestä. Nuori kertoi tästä positiiviseen sävyyn ja kertoi työntekijän olleen aidosti kiinnostunut hänen tekemisistään. Aidosta kiinnostuksesta kieli

nuoren mukaan se, että heillä ei ollut edes varattu aikaa, vaan tämä oli tapahtunut spontaanisti hänen käydessään Ohjaamossa.

”Täällä on avoimet ihmiset mun mielestä ja se kertoo aika paljon luottamuksesta. Nytkin esim kun mä menin tonne niin saman tien se (työntekijä) tuli kyselee et ooksä hoitanut mitään asioita sun muit? Sanoin just et oon tän jälkeen, tän haastattelun jälkeen menossa poliisiasemalle selvittää sitä tälleen niin et on oikeesti kiinnostunut. Vaik meillä ei oo niinku (työntekijän nimi) varattu aikaa tällee. Se oli vaan ihan vapaa-ajalla tossa ja tuli juttelee et miten edistyy asiat? Et siin mieles.” (H6, mies)

Osa kertoi viettävänsä Ohjaamossa aikaa muutenkin ja poikkeavansa tervehtimään tuttuja työntekijöitä. Hyvä esimerkki tästä on ensimmäinen Ohjaamossa tekemäni haastattelu. Se keskeytyi, sillä nuoren piti lähteä pois kesken haastattelun. Tiedustellessani syytä, hän kertoi, että hänellä oli odotusnumero kulman takana sijaitsevaan Kelaan. Hän oli tullut viettämään aikaa vuoronumeroiden vaihtumisen ajaksi Ohjaamoon ja samalla moikkaamaan työntekijöitä odotellessaan.

Haastattelu jäi harmillisesti kesken, mutta samalla tämä kertoo mielestäni jotain hyvin olennaista Ohjaamon luonteesta. Ohjaamossa on mahdollista viettää aikaa ns. ”ilman asiaa”. Tämä taas tuo paikan ”epävirastomaisuutta” parhaiten esiin.

- Joustavamman tuen antaja

Kielitaito ja tietotekniset valmiudet

Ajan antaminen asioiden hoitamiseen nostettiin esiin tärkeänä asiana. Erityisesti kielellisten haasteiden takia ajan antaminen nähtiin merkityksellisenä. Riittämättömän kielitaidon vuoksi henkilö ei välttämättä osaa ilmaista itseään ja avun tarvettaan. Näin ollen oikeanlaisen avun löytäminen voi muodostua haasteelliseksi. Ajan antamisen myötä ja asioiden rauhassa läpikäyminen edesauttaa luottamuksen muodostumista ja oikeanlaisen palvelun piiriin ohjaamista.

”(...) mutta siellä (Ohjaamossa) rauhassa mä hänen kanssaan juttelin kun hänellä oli ehkä enemmän aikaa, enemmän kuin koulun opo. Koska meidän aikuislukiossa opolla ei ole aikaa paljon.” (H5, nainen)

Nuoret tarvitsevat apua viranomaisdokumenttien sisällön tulkitsemisessa. Haasteita voi esiintyä myös äidinkielenään suomea puhuvilla, mutta vieras kieli asettaa toki oman haasteensa. Aineistossa haastateltavat toivat esiin, että myös Ohjaamossa on voinut saada apua vaikeiden dokumenttien kanssa. Nykyään palvelujen sähköistymisen myötä dokumentteja tulee täyttää netissä entistä enemmän ja tarve tällaiselle avulle kasvaa. Henkilöllä voi olla haasteena sekä kielitaito että tietoteknisten laitteiden tai sähköisten palvelujen käyttäminen.

”Esimerkiksi tämä tulee paperi Kelassa, on tosi vaikea mä en ymmärrä (nauraa). Sitten tulee sosiaalista paperi. Sitten mä en ymmärrä.” (H9, mies)

”Mulla on sellainen tietokoneongelma että vähän vaikeeta. Mun mielestä monella maahanmuuttajalla on semmosia ongelmia että ei oo (tietoteknisiä taitoja). Kaikkialla paikoissa ei ole sama mahdollisuuksia kuin Suomessa. Kaikilla ei ole tietokoneita kaikki maissa ei oo, kouluissa ei ole semmoisia mahdollisuuksia.(...) Mun mielestä kun Suomessa nykyään kaikki on koneessa, verkossa. Mun mielestä pitäisi nykyään opettaa semmosia maahanmuuttajillekin.”(H5, nainen)

Haastateltavan kokemuksen mukaan maahanmuuttajille annettava tietoteknisten taitojen opetus laahaa perässä. Hänen mielestään näiden taitojen opettaminen olisi tärkeää, sillä kaikilla ei ole ollut mahdollisuutta opetella käyttämään tietokoneita ja erilaisia laitteita. Tämä on myös tärkeä taito yhteiskunnassa toimimisen kannalta: monet palvelut ovat siirtyneet verkkoon tai erilaisten sovellusten taakse.

Vaikka suomen kielen taito olisi puhumisen kannalta sujuvaa, niin lukeminen tai tekstin tuottaminen voi edelleen aiheuttaa haasteita ja väärinymmärryksiä. Esimerkiksi työnhaussa tai tärkeiden dokumenttien kuten viranomaispäätösten ymmärtämisen kannalta on tärkeää, että tukea kielellisiin haasteisiin on saatavilla. Riittävän ajan antaminen on jälleen avainasemassa.

”Niin koska me tarvitaan aikaa enemmän kuin suomalaiset. Meille pitäis selittää tuhat kertaa kun me ymmärretään vain yksi sana! (nauraa) Joskus mä kymmenen kertaa samassa sivussa tarkistan vain yksi sana kun se ei mene mun päähän. Se on totta, se ei ole äidinkieli niin se ei mene niin helposti. Pitäis toistaa monta kertaa, monta kertaa!”(H5, nainen)

”Se on hyvä meille maahanmuuttajille kun jos meillä on jotain kieliongelmia tai he selittävät ehkä parempi.” (H5, nainen)

Puutteet kielitaidossa haastavat arjen sujumista kokonaisvaltaisesti. Seuraavassa katkelmassa haastateltava tuo ilmi sitä, miten hän kokee omaavansa kielellisiä vaikeuksia jokaisella suomen kielen osa-alueella – niin ymmärtämisessä, puhumisessa kuin kirjoittamisessa.

”Koska mulla oli paljon ongelma. Mä en puhu hyvin, mä en ymmärtäminen, puhuminen, kirjoittaminen ei ole hyvä. Koska on Suomessa on eri maa, ei sama minun maa. Tämä on tosi paljon esimerkiksi sinä menet toinen maa, sinä et puhu englantia, tämä on tosi vaikea. Sitten he tulevat autta sulle sitten olet tosi iloinen.”(H2, mies)

Seuraavassa katkelmassa haastateltava tuo esiin puolestaan sitä, miten hänestä tuntuu, ettei omaa vahvaa kielitaito-osaamista hallitsemistaan kielistä, ja että hän kokee olevansa kielten suhteen *”middle of nowhere”*. Hänen mukaansa kielitaidon kehittymistä estää se, että hän ei koe osaavansa myöskään äidinkieltään niin hyvin.

”Haastateltava: Kielioppi on erilainen se on on paha se on ihan erilainen kieli. Koska mun äidinkielessä vaikka mä en osannut mun äidinkielikään niin hyvin. Siksi ehkä jos sä et osaa sun äidinkieli hyvin ja sä menet aikuislukioon, vaikka sä et ole aikuinen, mutta se sulla menee vai että you’re middle of nowhere. Minusta ei tule mitään. Joo. (naurahtaa).

Haastattelija: Mitä sä tarkoitat kun sä sanot et sä oot middle of nowhere?

Haastateltava: Koska sä et osaa tarpeeksi mitään. Ei sun äidinkieli, ei suomen kieli ehkä englannin kieli. Oh my god. Minusta ei tule mitään että I’m in the middle of nowhere. Mä en oo vahva, että ei oo vahva missään.”(H5, nainen)

Tukea siirtymiin ja itsenäistymiseen

Aineistossa tuli esiin myös nuorten pyrkimys itsenäistymistä kohti. Toiveena oli saada hoidettua itsenäisesti asioita ja päästä samalla elämässä eteenpäin. Riittävän avun ja tuen antamisen tärkeys on myös siinä, että se kasvattaa pikku hiljaa vastuunottamiseen. Jokainen nuori on yksilö ja toinen tarvitsee tukea enemmän kuin toinen.

Seuraavassa sitaatissa haastateltava vastaa kuvakortin avulla kysymykseen siitä, minkälaisena paikkana hän näkee Ohjaamon. Hän vastaa kuvaten tilannetta, jossa henkilö

on allapäin, koska ei tiedä miten toimia ja mistä löytyy oikea apu tilanteeseen. Ohjaamosta saadun tuen avulla henkilö oppii hoitamaan itse asioitaan ja haastateltavan mukaan hänestä tulee ”ihan normaali ihminen”. Ihminen on itsenäinen, kun hän osaa hoitaa itse omat asiansa.

”Hän on tosi surullinen ja sitten hän ei osaa hoitaa hän oma asioita itse. Ja sitten hän ei tiedä missä minä voi lähteä, mitä pitäis tehdä itse? Kun tulee tänne (Ohjaamo) ja sitten ihmiset auttaa NIIN paljon. Ja sitten hän pois tänne, se tulee ihan normaali ihmise, sitten hän itse hoitaa asia! Ja sitten hän tietää mitä pitää tehdä. -- Sä olet täällä niinku independent ihmise.” (H9, nainen)

Itsenäisyyden kokemusta ei myöskään vahvista se, että nuorten aikuisten tilanne on monin tavoin erilainen verraten valtaväestöön kuuluvien saman ikäryhmän nuoriin. Heikko kielitaito ja suomalaisen yhteiskunnan ja palvelujärjestelmän puutteellinen tuntemus yhdistettynä siihen, että nuori aikuinen on vailla peruskoulutodistusta ja paikkaa työelämässä ei sovi suomalaiseen, normien mukaiseen aikuisuuteen.

Antti Kivijärvi (2016, 123) on tutkinut Kurvi-hankkeessa mukana olleiden nuorten elämäntapojen. Hän tuo esiin sitä, miten hänen haastattelemistaan nuorista aikuisista ei monikaan ole siinä asemassa, jossa he itse haluaisivat olla tai jossa heidän jo oletettaisiin olevan. Suomalaisessa yhteiskunnassa he kokevat olevansa aikuisia, jotka jäävät nuoren tai jopa lapsen asemaan.

Tahto päästä nopeasti aikuisen asemaan suomalaisessa yhteiskunnassa tai omassa lähipiirissä johtaa kiirehtimiseen ja jopa lyhytjänteisten valintojen tekemiseen. Nuorten voi olla vaikea motivoitua pitkäkestoisiin opintoihin, jotka tarjoaisivat mahdollisesti sosiaaliseen nousuun johtavia polkuja. Ristiriita koetun ja yhteiskunnallisen iän välillä voi olla suurta ja johtaa näin ollen tempoiluihin ratkaisuihin nuoren elämässä. (Kivijärvi 2016, 126.)

- Syy lähteä pois kotoa

Ohjaamo nähtiin myös syynä lähteä pois kotoa ja saada päiviinsä jotain vaihtelua. Seuraavassa katkelmassa nuori kuvaa sitä, miten tärkeää on olla paikka johon lähteä, sen sijaan, että jäisi kotiin. Se antaa toivoa paremmasta ja edesauttaa mahdollisesti sitä, ettei nuori pääse katkeroitumaan.

”Joo mä oon muuttunut. Mutta tota oon mä saanut apuu ja se on varmaan yks syy siitä kun on aina joutunut tulee tänne ei nyt joka päivä mut kerran tai kaks kertaa viikossa. Se riippuu aina menoista välillä kaks viikkoo kolme viikkoo. Mut se et mul on aina et johonki paikkaan mennä niin se antaa sellaista toivoa jo siinä et okei että tieksä et jos sä oot vaan neljän seinän sisällä ja sä et tee mitään ja sulle tippuu (naurahtaa) vaan posteja, laskuja laskuja niin sä tavallaan oot vaan et mitä mä teen ja jossain vaiheessa sä räjähdät. Mut sit kun sä pääset ulkomaailmaan ja pääset puhumaan ihmisille ja pääset eri paikkaan ja sitten on olemassa niitä erilaisia mahdollisuuksia et ovet avautuu pikku hiljaa ja se vaan riippuu et mitä sä haluat ottaa niin se muuttaa ihmistä. Sitä ei vaan huomaa mut se vaan muuttaa ihmistä. Koska kun ovet sulkeutuu, kaikki sulkeutuu niin susta tulee pikku hiljaa katkera. Mut sit kun sä näät et ovet pikku hiljaa avautuu ja sä näät et elämä hymyilee pikku hiljaa että niinku tunneli nyt tässä ennen tunnelin toisella puolella oli pimee nyt kun kävelee tunnelista toiselle puolelle niin nyt sä näet et se valo pikku hiljaa alkaa heijastua. Niin se muuttaa ihmistä.” (H3, nainen)

Osa näki Ohjaamon paikkana, jossa viettää aikaa ja nähdä ihmisiä. Ohjaamossa käymisen nähtiin tuovan vaihtelua elämään, sen sijaan, että aikaa vietettäisiin yksin kotona. Toisaalta muutamit haastateltavat toivat esiin kokevansa olonsa yksinäiseksi – voisivatko Ohjaamon yksilöorientoituneet palvelut vastata nuorten vertaistuelliseen tarpeeseen?

”Täällä on ihmisii ja kiva nähdä jotain muitakin kun pelkästään kotona olla. Vähän vaihtelua elämään.” (H10, mies)

4.2.3 Monialaisuus saman katon alla

”(…) et se on mun mielestä niin hyvä et kaikki on vaan täällä et ei tarvii erikseen ja lähtee soittamaan tai mitään. Toki mä tiedän, et silti kaikki on toisiinsa yhteydessä, mut se et kaikki palvelut löytyy saman katon alta.” (H3, nainen)

Tärkeänä asiana aineistossa korostui myös se, että kaikki työntekijät (ja eri virastojen edustajat) löytyvät saman katon alta. Tällöin nuoren ei tarvitse itse etsiä ja selvittää oikeaa palvelua itselleen. Tämä edesauttaa myös sitä, että monta asiaa saa hoidetuksi yhdellä kertaa. Näin ollen asioiden hoitaminen ei pitkity ja se saattaa samalla ennaltaehkäistä sitä, että asiat eivät pääse monimutkaistumaan ja sitä kautta aiheuttamaan lisää ongelmia nuoren elämään.

”Joo se on hyvä. Ei tarvi mennä monia paikkoja, vain yksi paikka että ratkaise sun ongelma (naurahtaa).” (H5, nainen)

”Ennen mä tulen ja mä haluan varata ajan sosiaalitoimistoon. Minun ensimmäinen sosiaalityöntekijä on Tikkurilassa. Mä menen mä kysyn hän sanoo ei nyt sinun työntekijä loppu täällä. Sinun täytyy mennä Koivukylässä. Mä mene Koivukylässä.

Sitten hän sano ensimmäinen sitä soitat. Sitten mä soitan kaksi kertaa, kolme kertaa. Sitten he eivät vastaa minulle, koska on paljon ihmisiä milloin soitan. Sitten mä tulen tänne (Ohjaamoon). Hän auttaa mulle, hän (työntekijä) menee netissä hän kirjoittaa (haastateltavan nimi) haluaa tapaaminen kuka on hänen ohjaaja. Hän auttaa mulle.” (H2, mies)

Edellä olevasta sitaatista käy hyvin ilmi se, miten hankalaa voi olla löytää yksin oikeaan paikkaan tai oikean työntekijän luo. Erilaiset byrokraattiset käytännöt voivat myös aiheuttaa ihmetyksen aihetta ja myöhästyttää tuen saamista.

Ohjaamon tiimin monialaisuus asettaa nuorten elämään monenlaisia näkökulmia myös ammattilaisten taholta. Näin ollen on helppo pitää mielessä koko spektrin laajuus, eikä keskittyä vain yksittäisten asioiden hoitamiseen. Monialainen tiimi toimii tukena työntekijälle vaikeiden tilanteiden ratkaisemisessa ja edesauttaa siten nuoren tilanteen tukemista. Monialaisen avun tarjoamisen ohella nuorilla itsellään on kokemus siitä, että Ohjaamossa on otettu asiat hoitoon kokonaisvaltaisesti.

”(...) mutta Ohjaamosta mä saan monista asioista. Eri osa-alueelta. Se kesätyö, ammattikoulu, normaalikoulu, kielikoulu, sitten oma mielipide, miten meidän tulee rauhallinen olo, elämään tulee vähän iloinen. Monesta asiasta. Se liikunta-asiasta se paljon semmoinen asiasta mitä nuori tarvitaan.” (H4, mies)

”(...) ja sitten Ohjaamo vielä neuvota se elämä Suomessa.” (H7, mies)

”Haluan ottaa parempi elämä se on iso syy. Siksi tulen Ohjaamoon. Koska he neuvoi paljon hyviä asioita, miten meidän elämä- tai miten tulee hyvä olo tai miten me jatketaan tulevaisuuselämässä että miten tulee hyvä (elämä). Ja he neuvoi semmonen monia asioita ja he auttoi se asiasta paljon.”(H4, mies)

4.2.4 Opinto-ohjauksen tärkeys

Yhtenä työhön ja koulutukseen liittyvänä olennaisena asiana nousi esiin opinto-ohjauksen tärkeys. Tämä on oletettavasti tärkeää kaikille nuorille, mutta sen merkitys korostuu erityisesti maahanmuuttajataustaisilla nuorilla. Nuorilla ei välttämättä ole yhtä paljon tietoa eri koulutusaloista ja ammattivaihtoehtoista. Tuoreen Nuorisobarometrin (Pekkarinen & Myllyniemi 2017) mukaan nuorista 17 % on joskus keskeyttänyt tutkintoon johtavan koulutuksen. Valtaosa keskeyttäneistä kuitenkin jatkaa opintojaan. Tutkimuksen mukaan merkittävin syy koulutuksen keskeyttämiselle on väärä alavalinta. Nuorista 56 % kertoo koulutuksen keskeyttämisen syyksi väärän alavalinnan.

Seuraavissa sitaateissa haastateltava käy läpi sitä, miten tärkeää on saada riittävästi tietoa erilaisista vaihtoehtoista, jotta kykenee tekemään valinnan. Ilman tietoa on vaarana ohjautua alalle, jota ei koekaan itselleen mieluisana, joka taas vaikuttaa motivaatioon opiskella ja jättää koulutus kesken.

”Tieto, enemmän tieto ja jos mä vieläkin tarviin jotain, että koska pitäis mennä koulutukseen tärkeä varten että mitä pitäis tehdä nyt että minkälainen kurssi pitäis ottaa nyt. Joo se vaikuttaa. Jos sä tiedät enemmän sä voit ymmärtää mitä sä voit – on helpompi valita mitä sä haluat, mutta jos sä et tiedä mitä on. Ennen kun aloitan jotain pitäis osata tarpeeksi, pitäis tietää tarpeeksi tietoa. Mitä sä haluat.” (H5, nainen)

Haastateltava tuo esiin myös sen, miten samanniminen koulutusohjelma voikin olla aivan erilainen ja kouluttaa aivan muunlaisiin tehtäviin, kuin mitä on ajatellut. Opinto-ohjauksen rooli onkin merkittävä. Ammattilaisten pitäisi pystyä herkällä korvalla kuulemaan nuoren toiveet koulutusta valittaessa ettei nuori tahtomattaan ajaudu alalle, joka ei ole häntä varten.

”Joo ennen mä hain mutta mä en tiennyt mutta kun opo näytti mulle että mitä mä siellä voi tehdä semmonen töitä. Että ’oooh se voi olla hyvä asia, että kun Ohjaamo opo sanoi mulle että mä haluisin osallistua jotain metropoliassa jotain’. Mulla mene ihan mä luulen että ehkä se on mun juttu mä sanoin ’mä haluan mennä semmonen metropolian international business’. Hän (opo) sanoo ’se on ihan eri asia kuin mitä sä haluat’. Mä sanoin ’miksi’? Hän sanoi ’mä ymmärrän mitä sä haluat, mutta se on ihan eri asia mitä sä ymmärsit. Se on väärin’. Sitten mä lopetin okei, se on että hän selittää mulle. Etten mä valitse ihan väärin.” (H5, nainen)

4.2.5 Ohjauspuhetta – ”Onkse sitten työ vai koulu?”

”Ei pelkästään työn tai koulutuksen avulla mutta ihan missä tahansa tilanteessa ihan sama mikä askarruttaa. Mä luulen, että Ohjaamon kautta löytää sen oikean ratkaisun. Se voi olla et työ on se ensimmäinen asia ja koulu.. Mut sit se voi olla et ne voi ... ohjaa sut oikeelle polulle. Ei oo vaan pelkästään sitä työtä tai et se on vähän mikä sun fiilis on ja missä sä ja mitä sä ajattelet seuraavaksi siitä huolehditaan niinku. Mä huomaan että tässä huolehditaan hirveesti toisistaan.” (H3, nainen)

Edellä siteeratun haastateltavan mukaan, Ohjaamoon on matala kynnys tulla hakemaan apua muissakin tilanteissa kuin pelkästään työhön ja koulutukseen liittyvissä kysymyksissä. Yksi haastateltavista kutsui tätä ”oikealle polulle ohjaamiseksi”. Nuoren tilanne pyritään ottamaan kokonaisvaltaisesti huomioon ja myös hänen oma näkemyksensä tilanteesta sekä mitä nuori kokee, että hän haluaisi seuraavaksi tehdä. Huolimatta pyrkimyksestä kuulla

nuoren omat toiveet seuraavien askelten suhteen, ne voivat hautautua työntekijän asettamien odotusten alle. Koulutuksella ja työllä on hyväksytty asema ohjaamispuheessa ja nuorella voi olla vaikeaa tuoda niistä poikkeavia näkökulmia esiin. Esimerkiksi mikäli työntekijä aloittaa, että *'no olisiko se se työ vai koulu'*, niin huomaamattaan hän tulee ohjanneeksi jo paljon sitä mitä nuori voi itse tuoda esiin.

"Se oli vähän silleen että että me alettiin sitten vähän kattomaan sitä tilannetta tarkemmin, että onkse sitte työ vai koulu. Sitten mä aattelin et okei se no se olis työ."

"Haastattelija: Millon sä kävit ekan kerran? Muistatko millainen kokemus se oli?"

Haastateltava: (...) mä muistan sen et mä lähdin kertomaan yhdelle henkilökunnalle et on tällanen tilanne ja tällanen tilanne et mitä mä teen. Ja sit ne oli vähän silleen et miltä puolelta olen enemmän kiinnostunut onks se enemmän koulutus vai työ ja sitten on se et rahallisessa tilanteessa niin ehkä sosiaalinen henkilö joka tietää näistä enemmän." (H3, nainen)

Seuraavassa katkelmassa haastateltava kertoo aikaisemmasta elämänvaiheestaan ja siitä, miten jo silloin oli tärkeää tehdä valinta työn ja opiskelun välillä. Valinta tuntuu melko näennäiseltä, sillä ei voi kuvitella työn tekemisen olevan kovin realistinen vaihtoehto, mikäli suomen kielen kirjoitus- ja lukutaito on vielä rajallinen. Myös tieto uudesta yhteiskunnasta voi olla vähäistä, jolloin päätöksenteko on entistä haastavampaa.

"Multa kysyi sosiaalityöntekijä, että mitä sä haluat nyt sun elämässä. Haluatko mennä töihin tai haluatko mennä opiskelemaan? Sitten mä sanoin, että mulla on pakko mennä opiskelemaan. Koska minä en osaa puhu englanti en osaa kirjoittaa en mitään. Sitten hän sanoi joo, mutta mihin sä haluat opiskelemaan? Sitten mä sanoin sä voit päättää koska mä en tiedä mitään Suomesta. Kumpi mulle hyvä kumpi mulle huono?" (H4, mies)

4.2.6 Ammattitaitoiset työntekijät

Tärkeänä ja merkityksellisenä asiana pidettiin ennen kaikkea ammattitaitoista, koulutautunutta ja osaavaa henkilökuntaa. Seuraavassa sitaatissa haastateltava tuo esiin sen, miten tuntuu kummankin osapuolen ajan tuhlaukselta, jos työntekijä ei osaa auttaa, eikä kommunikaatio työntekijän ja asiakkaan välillä jostain syystä toimi.

Haastattelija: Niin tarkoitat, että on työntekijöitä, jotka on työskennelly maahanmuuttajien kanssa?

Haastateltava: Joo se on tärkeä. Se on sama kun mun opettajat. Jotkut on tosi hyvä, jotkut on tosi huono. Ne jotka on tosi hyviä että me opitaan tosi paljon, ne jotka on tosi huono tuhlaa vaan meidän aikaa. Se on työntekijätkin just sä varaat aikaa ja hän ei ja sä et ymmärrä mitään ja sä et osaa tehdä vaikka hän selittää jotain sä et ymmärrä mitään, sä oot ihan pihalla. Se on vähän tylsää. Hyvät työntekijät on kaikkein tärkein. (H5, nainen)

Työntekijöiden kohtaamisosaamista arvostettiin eli sitä, että työntekijä osaa sensitiivisesti kohdata työssään erilaisia ihmisiä. Kokemusten nähtiin antavan työntekijälle taitoja ja erityisosaamista työskennellä esimerkiksi eri kulttuuri- ja kielitaustoista tulevien henkilöiden kanssa. Työntekijän maahanmuuttajataustaisuus nähtiin mahdollisuutena. Kuitenkin tässä asiassa on vielä kehitettävää Ohjaamon toiminnassa. Haastateltavat arvelivat, että esimerkiksi tulkkia apua ei välttämättä tarvittaisi ja asiakastyö ilman välikäsiä voisi sujua mutkattomammin ja ilman viivytyksiä. Tämä tietysti vain siinä tapauksessa, että työntekijä hallitsee asiakkaan äidinkielen.

”(...) niin semmonen aikuinen ihminen joka osaa ja on aikaisemminkin tehnyt niitä ja on ollut monenlaisten ihmisten kanssa tullut, ollut tekemisissä. Ja ollut itekin mitä jossain maahanmuuttajapaikassa töissä. Et hän tavallaan ymmärtää, vaikka ei ole mitään maailman parast suomen kieltä.” (H1, mies)

”Ne työntekijät, mun mielestä, ne jotka olivat kokemuksia tehdä töitä maahanmuuttajien kanssa eli jos he ovat töissä siellä se on paljon parempi. Koska he ymmärtävät että – Esimerkiksi mun vanha koulu meidän opettaja ymmärtää koska he ovat aina maahanmuuttajien kanssa. Sekin ehkä auttaa. Jos heillä on kokemuksia että heillä on.. Mutta joskus jossain paikassa siellä on jotain maahanmuuttaja töissä. Sekin vois olla. Jos.. ei tarvii tulkkeja, ei mitään.” (H5, nainen)

Myös tasavertainen ja arvostava kohtaaminen sai kiitosta haastateltavilta. Seksuaalivähemmistöön kuuluvan nuoren mukaan Ohjaamossa kohdataan kaikkia nuoria tasavertaisesti – riippumatta esimerkiksi seksuaalisesta suuntautumisesta, etnisestä taustasta tai kansalaisuudesta. Toinen haastateltava puolestaan toi esiin sitä, miten tärkeää on, että huolimatta siitä, että hän on afganistanilainen Suomessa, häntä kohdellaan tasavertaisena ihmisenä.

”Mä olen biseksuaali. Ja Ohjaamossa ei ole mitään työntekijällä että kuka millainen tai mistä onko se musta tai valkoinen. Kaikilla sama.” (H4, mies)

”Minä olen afganistanilainen. (Työntekijän nimi) on suomalainen. Okei minä myös ihmiset, hän myös ihmiset.” (H2, mies)

Osaavat ja ammattitaitoiset työntekijät osaavat ottaa huomioon asiakkaan oman näkemyksen ja mielipiteen. Yksi haastateltava piti tärkeänä, että työntekijät ovat kouluttautuneita ja voivat näin ollen tuoda esiin oman näkemyksensä nuoren tilanteen ratkaisemiseksi. Haastateltavan mukaan nuoren tehtäväksi jää valita eri ammattilaisten antamien vaihtoehtojen väliltä.

”(...) ja aina kun sitä tarvii apua niin kerrot vaan huoles ja murheet niin siellä on erilaisii työntekijöitä. Ja se hyvä puoli se et ne työntekijät on kouluttautuneita. Mont eri tiekkö niinku aloilta ja jokaisella oma näkemys ja jokaisella on oma mielipide asiasta ja jokaisella on oma tarkoitus elämälle. Silleen et monta eri ihmistä antaa sulle neuvoa ja tossa on sulle annettu rivi ja sä saat valita kummin, jokainen kertoo samaa tarinaa mut eri näkemyksel. Mut sun pitää valita yks. Se on sun tie mitä sä valitset.” (H1, mies)

Toinen haastateltava toi puolestaan esiin sen, että työntekijät kyllä kuuntelevat nuoren mielipidettä, eivätkä suoraan sano nuorelle, että hänen ehdottamansa vaihtoehto on huono. Sen sijaan työntekijät tarjoavat nuorelle toisenlaisia näkökulmia ja pyrkivät sitä kautta vaikuttamaan nuoren ehdottamaan ratkaisuun. Haastateltavan mukaan joskus on helpompi kuunnella työntekijän ehdottamaa ratkaisua ja lähteä toimimaan sen mukaan, sen sijaan, että päättäisi tehdä oman päätöksen. Haastateltava koki, että joskus valmiiksi viitoitettua reittiä voi olla helpompi kulkea, kuin lähteä etsimään omaa reittiään.

”(...) ja sitten toki ne kuuntelee mielellään mielipidettä. Et jos mielipide on huono, niin ei ne lähde sanomaan et sulla on huono mielipide. Mut ne voi olla vähän silleen et hei kato yritä kattoo tältä kantilta ja tältä kantilta.” (H3, nainen)

”Joo siis mun mielestä jos työntekijä ehdottaa jotain mikä ei sitten välttämättä vastaa sitä mitä sä haluat niin toki sä voit sanoa vastaan jotain että okei et mä en oo, mul on niinkun huono fiilis tästä tai esimerkiks mä voisin tuoda sen asian puheille esimerkiks tän työkokeilujuttu niin mul on kyl sanottu et jos mä en jollain tavalla fiilistele sitä niin mä voi vaan sanoa et tää ei oo mun juttu että sit vaan koitetaan ettii jotain mikä on mun juttu.. Et sillä perusteella. Mut ei oo nyt tullut et ne aina ottaa sen.. et mä saan aina ilmasta mun mielipidettä ja sen mielipiteen perusteella ne lähtee niinku eteenpäin. Mut sit jos ne näkee uusia ovia niin ne näkee et okei et joo et hänen mielipide on hyvä mutta – kato tältä kantilta ja kato tältä kantilta. Se on mun mielestä tärkeä koska niinku mä sanoinkin et mä en kaikkea tiedä yhteiskunnasta ja jos joku tietää niin se on paljon helpompi kulkea sitä reittiä kun lähtee itse ettimään.” (H3, nainen)

4.2.7 Kurvi osana Ohjaamoa

Kurvi-projekti minulle auttoi niin todella paljon! Se oli niin tosi paljon! Kun mä tulin mä olin niin tosi surullinen kun minä muutin (toiselta paikkakunnalta). Mutta nyt koko ajan hoitaa asia, mä kysyn mitä pitää tehdä jos tulee paperi, minä en tiedä mitä paperi tulee, (työntekijä) hoitaa tätä asiaa, soittaa ja sitten kerro mitä asiaa pitää tehdä, täytyy häne mene mun kanssa vai täytyy minä mene itse hoitaa asia. Mutta koko ajan se auttaa, se on niin tosi hyvä paikka maahanmuuttajille minun mielestäni kaikki auttaa niin paljon, monta kertaa, auttaa, auttaa, auttaa. Mikä asia on. (H9, nainen)

Aineistosta erottautui kiinnostavasti Kurvi-projektin läsnäolo Ohjaamossa. Osalla haastateltavista oli selkeästi vahva ja luottamuksellinen asiakassuhde erityisesti Kurvin-projektin työntekijöiden kanssa ja haastateltavat puhuivatkin usein työntekijöistä nimien kera. Osa myös koki työntekijät jopa omiksi perheenjäsenikseen.

Kurvin erityisalaa Ohjaamossa ovat maahanmuuton erityiskysymykset kuten esimerkiksi työlupiin ja kansalaisuusasioihin liittyvät asiat. Työlupiin ja oleskelulupiin liittyvät prosessit ovat pitkiä ja edellyttävät tiivistäkin yhteydenpitoa asiakkaan kanssa. Ohjaamossa turvapaikanhakijat usein myös ohjautuvat Kurvin työntekijöille, koska heillä on eniten tietämystä ja osaamista turvapaikkaprosesseista ja lupa-asioista. Esimerkiksi turvapaikanhakijan työllistyminen on usein mahdotonta, mikäli henkilö ei pysty todentamaan henkilöllisyyttään. Haasteena työllistymiselle voi olla myös pankkitilin avaaminen, johon tarvitaan henkilöllisyystodistusta. (Helkkula 2017, 12.)

”Haastattelija: Mikä siitä Ohjaamosta tekee just erityisen hyvän paikan? Miksi täällä on helppo käydä?

Haastateltava: Miksi? Noo muutama asioita.. Mä sanoin äsken, että se on keskustassa. Se on helppo. Ja ihmiset jotka järjestävät asiat kun sä sanot ’moi, minulla on semmoinen asia’, he sanovat että ’okei mä suosittelen että sä menet Kurvi-projektiin, tai sosiaalielämän työntekijä tai työelämän työntekijät jotka ovat eri ihmiset’. Mutta tällä hetkellä mä vain .. I work with (työntekijän nimi) ja (työntekijän nimi).

Haastattelija: Sinä työskentelet heidän kanssaan tai hoidat asioita heidän kanssaan?

Haastateltava: Joo tämä on oikein sanottu. Mä hoidan asian heidän kanssaan.” (H8, mies)

4.2.8 Palveluiden kehittäminen

Osa haastateltavista nosti esiin kysymyksen liittyen yli 30-vuotiaisiin asiakkaisiin, jotka edelleen tarvitsisivat Ohjaamon kaltaisen neuvontapisteiden palveluita. Tämä sama huomio tuli esiin Ohjaamolle tehdyssä selvityksessä, jossa haastateltiin työntekijöitä (Helkkula 2017, 31). Tarpeet eivät muutu maagisesti, kun henkilö täyttää 30 vuotta. Erityisesti maahanmuuttaneiden kohdalla tarpeet ja arjessa kohdatut haasteet voivat olla hyvin samankaltaisia kun vastaavasti nuoremmilla. Esimerkiksi yksi haastatteluun osallistuneista oli 31-vuotias. Hän oli tullut Suomeen yli kolme vuotta sitten ja tällä hetkellä hän opiskelee valmistavassa peruskoulussa. Hänen kohdallaan on helppo nähdä, että tällaiselle ns. ”aikuisten Ohjaamolle” olisi aitoa tarvetta ja tilausta.

Yksi haastateltavista puolestaan pohti lähenevää ikärajaa ja sitä, mistä yli 30-vuotiaat voivat saada neuvontaa, jos Ohjaamoon ei sovi enää tulla. Hänen näkemyksensä mukaan palvelua tulisi kehittää niin, että myös ikärajan ylittäneet saisivat tukea ja neuvoa. Ihmiset voivat tarvita tukea tai neuvoa riippumatta siitä, mikä heidän kronologinen ikänsä on.

”(...) mutta kehittää.. Varmaan se et auttaa se enemmän ihminen ei oo vaan nuori. Koska mä kohta 30 vuotta! (nauraa) Jos yli 30 varmaan ei voi mennä. En tiedä mihin voi mennä se neuvonta.” (H7, nainen)

Palveluiden kehittämiseen liittyen monet ottivat esiin sen, että maahanmuuttajataustaiset nuoret tarvitsevat enemmän tukea ja aikaa erityisesti suomen kieleen liittyvien haasteiden takia. Vaikka kieltä jo ymmärtäisi, saattavat kulttuuriset erot ja tavat toimia aiheuttaa silti päänvaivaa. Kieleen liittyvät haasteet hidastavat tai voivat pitkittää esimerkiksi koulutuspolkuja.

”Maahanmuuttajillekin on ehkä vähän enemmän tukea ja enemmän palveluja. Eli pitäisi huomioida että he eivät menevät samassa tasossa kun suomalaiset. He tarvitsevat enemmän aikaa ja enemmän tukea. Erityisesti meillä opiskelijoilla, me yritämme opiskella ja me mennä eteenpäin kielitaidon takia me olimme vain samassa paikassa. Ja ei mene eteenpäin, vaikka yritän yritän yritän, monta vuotta ei mene.” (H5, nainen)

”Äsken mä sanoin, että koska mä tarviin enemmän aikaa, enemmän palveluita kielitaidon takia esimerkiksi. Koska me tullaan ihan eri kulttuureista ihan eri paikasta (naurahtaa). Maailman toiselta puolelta mä tulen tänne. Ja varmasti me tarvitaan paljon enemmän tukea kun normaali suomalaiset. Että kieliongelmat pitäisi huomioida tosi paljon, se on kaikkein tärkeintä. Vaikka joskus jos sä ymmärrät jotain kieli, mutta josset sä osaa kulttuurista ja sä et tiedä missä toi ja miten se toimii ja nekin on vähän ongelma.” (H5, nainen)

Haastateltavan edellä siteeratun kokemuksen mukaan monesti odotetaan, että pitäisi toimia itsenäisesti. Hänen mukaansa se ei kuitenkaan ole realistista, vaan alussa pitäisi saada tietoa, tukea ja ohjausta. Sen jälkeen voidaan vasta olettaa, että osaa itsenäisesti hoitaa asioita eteenpäin.

”Vaikka mulle kaikki sanoo et jos sä haluat oppia jotain pitäis tehdä yksin mutta joskus se ei toimi jos alussa aina pitäis oppia jostain. Ei kukaan oppia ilmasta jotain. Joo. Pitäis saada jotain tietoa ja sen jälkeen sä voit jatkaa. Alussa mä tarviin aina jotain tukea.” (H5, nainen)

4.2.9 Työntekijöiden vaihtuminen

Työntekijöiden vaihtuminen ja siitä aiheutuva muutos voi olla nuorelle kova paikka. Luottamuksellisen asiakassuhteen päättymisen voi tulla isona yllätyksenä ja aiheuttaa karvaita pettymyksen tunteita.

”Oli henkilö joka kuunteli, mutta ei ole enää töissä. Kyllä. Niin oli henkilö joka kuunteli tai niinkun vaikka oikeestaan hän sanoi mulle että nyt mun pitää käymään vaikka johonkin käymään vaikka omaa kämppää siivoamaan tai jotain sillon semmosta kun mulla oli viimeks ollut mun kämpässä remontti ja mun piti siirtää sillon tavaroita ja näin pois päin. Ja hän oli se joka mulle koko ajan siitä valitti kun hän siitä kuuli että mä en ollut käynyt tekemässä sitä kämppäjuttu loppuun ja näin pois päin. Sit kun tulin toimistolle niin ei ollut enää sellanen iloinen ihminen vaan se oli niinku sellanen tympäs. Silleen et sä näet et pettynyt ihminen. Sit sä näet et se ihminen halua vaan siinä tilanteessa pelkästään sun parastas”. (H1, mies)

Edellä olevassa lainauksessa haastateltava kertoi oman työntekijänsä kanssa päättyneestä asiakassuhteesta. Hän koki menettäneensä henkilön, joka oli kuunnellut ja aidosti välittänyt hänen tekemisistään ja tekemättä jättämistä asioista. Näin ollen ainut henkilö, joka oli ”valittanut” hänelle näyttäytyi hyvin merkittävänä ja välittävänä henkilönä. Haastateltava myös koki, että työntekijä on pettynyt, koska ainoastaan toivoo hänelle hyvää.

5 JOHTOPÄÄTÖKSET

Nuorten katsotaan olevan erityisen ohjauksen, kasvatuksen ja suojelun tarpeessa. Nuoret nähdään haavoittuvina, kykenemättöminä rationaaliseen ajatteluun ja päätöksentekoon. Tämän voidaan nähdä olevan universaali ilmiö kaikissa yhteiskunnissa ja yhteisöissä. Nuoria pyritään eri tavoin tukemaan kehityksessä, itsenäistymisessä sekä aikuiseksi kasvamisessa. Nuoria halutaan kasvattaa, suojella ja kontrolloida. Nuoruuteen liitetty epävakaisuus ja epävarmuus koetaan pelottavana – asiana, jota tulee säädellä ja josta aikuisten tulee kantaa vastuuta.

Tässä tutkimuksessa tarkoituksena oli tutkia maahanmuuttajataustaisten nuorten palvelukokemuksia Ohjaamo Helsingissä. Tutkimuksen tavoitteena oli selvittää, millaisia merkityksiä rodullistamisen kohteeksi joutuvat nuoret antavat Ohjaamon palveluille oman elämänsä kannalta. Tutkimuksen keskiössä olivat myös nuorten siirtymät (erityisesti työn ja koulutuksen piirissä tapahtuvat) ja toisena tutkimuskysymyksenä oli se, miten kyseisiä siirtymiä ohjataan ja mitä se kertoo näihin nuoriin kohdistuvasta yhteiskunnallisesta hallinnasta. Tässä luvussa tarkastelen myös sitä, miten Ohjaamon palvelut edesauttavat lisäämään heidän osallisuuttaan suomalaiseen kansalliseen yhteisöön.

Tutkimus toteutettiin yhteistyössä Ohjaamo Helsingin kanssa. Aineisto on kerätty teemahaastattelujen avulla ja aineisto koostuu kymmenestä haastattelusta. Haastattelut on toteutettu Ohjaamo Helsingin tiloissa vuoden 2017 joulukuussa ja tammikuussa 2018. Kerätty aineisto on analysoitu aineistolähtöisen sisällönanalyysin avulla.

Tutkimuksen tuloksista oli löydettävissä keskeisenä jännite Ohjaamon palveluista saatavan tuen ja palveluissa taustalla olevien institutionaalisten tavoitteiden välillä. Ohjaamolle asetetut institutionaaliset tavoitteet liittyvät vahvasti nuorten työhön ja koulutukseen ohjaamiseen. Tavoitteiden taustalla on nähtävissä yhteiskunnassamme voimistunut huoli työn ja koulutuksen ulkopuolella olevista nuorista (Kiilakoski 2014, 26).

Paine nuorten työttömyyslukujen alentamiseen ja syrjäytymisen ehkäisemiseksi on kasvanut, ja puheet ovat sitä myöten koventuneet. Erityisesti maahanmuuttajataustaisten nuorten syrjäytymisen uhka nostetaan usein esille. Aktivointipuheissa kuultavissa oleva yksilökeskeinen retoriikka syyllistää tilanteesta nuoria, ja painottaa työssä käymisen tärkeyttä kunnon kansalaisen kriteerinä. Keskeisenä välittyä odotus normatiivisesta

työmarkkinakansalaisuudesta ja ideaaleista (työmarkkina)siirtymistä. (Aaltonen & Lappalainen 2013, 110.)

Keräämäni aineiston mukaan tämä ei ole myöskään nuorilta jäänyt huomaamatta. Työn ja koulutuksen keskeisyys korostui odottamattomalla tavalla aineistossani. Nuorten pyrkimys kohti työelämää on kova, ja monella tuntui olevan selvä ymmärrys siitä, millaisena oma asema rodullistettuna nuorena näyttäytyy työmarkkinoilla. Tiedossa oli työn saamisen hankaluus, syrjintä työmarkkinoilla sekä kielitaidon merkitys työnhaussa. Esille tuoduista työllistymishaasteista huolimatta nähtiin, että siirtymien kulku on lopulta itsestä kiinni ja että oma asenne ratkaisee. Nuorten puheista välittyi etenkin viime vuosina enenevässä määrin lobattu yrittäjämäinen eetos.

Aineistossa on nähtävissä merkkejä Suomessakin voimistuneesta uusliberalistisesta ajattelusta, jossa vastuu omasta itsestä kasautuu yksittäisen kansalaisen harteille (Keskitalo-Foley ym. 2010). Uusliberalistinen retoriikka myös kannustaa kansalaisia yksityisyrittäjyyttä kohti ja yrittäjyyskasvatuksen edistämiseen on panostettu etenkin ammatillisen koulutuksen koulutuspolitiikassa (Hakala, Brunila, Teittinen & Lahelma 2013, 259). Erityisesti etsittäessä maahanmuuttajataustaisen väestön työllistymishaasteisiin ratkaisuja, yrittäjyyden on nähty olevan yhä tärkeämpi työllistymisväylä elinkeinorakenteen ja työmarkkinoiden muutosten takia (Aaltonen, Heinonen & Valtonen 2015). Aineistossa osa haastatelluista nuorista suhtautui hyvin positiivisesti yrittäjyyteen ja ajatukseen itsensä työllistämisestä. Yksityisyrittäjyys näyttäytyikin muutamalle tutkittavalle hyvin todennäköisenä vaihtoehtona tulevaisuuden työllistymispolulla. Vähemmälle huomiolle usein jää se, että yrittäjyyteen sisältyy monenlaisia riskitekijöitä kuten toimeentulon epävarmuus ja työaikojen epäsäännöllisyys.

Aineistosta oli nähtävissä, että nuoret ovat sisäistäneet yhteiskunnassa vallalla olevan työ- ja koulutuspuheen ja tiedostavat hyvin oman roolinsa siinä. Työpaikka nähdään ”*elämän avaimena*” ja sen avulla avautuu mahdollisuus tulla hyväksi ja kunnolliseksi veronmaksajaksi, joka on hyödyllinen kansalainen myös muiden silmissä. Kunnon kansalaisuus olikin paikannettavissa aineistossa työmarkkinakansalaisuuteen. Työssäkäynti nähdään Suomessa hyvin arvostettuna etenkin maahanmuuttajien kohdalla. Henkilöiden ”hyödyllisyyttä” yhteiskunnalle tarkastellaan työelämään osallistumisen kautta ja samalla se mittaa heidän oikeuttaan olla Suomessa. (Davydova 2012, 99.) Myös kotouttamispolitiikkamme ohjaa voimakkaasti työmarkkinakansalaisuutta kohti samalla

voimistaen käsitystä siitä, että työmarkkinajäsenyys on ehtona täyden yhteiskunnallisen jäsenyyden saavuttamiseksi (Suurpää 2002, 208–213).

Aineistossa tuli esiin se, että monilla oli kiire päästä osaksi työelämää. Päästäkseen mukaan työelämään oltiin valmiita joustamaan ja laittamaan syrjään omat unelmat ja intohimot. Alavalintojen suhteen oltiin myös valmiita tekemään kompromisseja. Oman heikoksi koetun kielitaidon takia oltiin valmiita hylkäämään korkeakoulututkinnot, jotka näyttäytyivät saavuttamattomissa olevina. Koulutusvalintoja pohdittiin myös sen mukaan, millaisia tarpeita Suomen työmarkkinoilla oletettiin olevan.

Työelämään kiirehtimisen taustalla oli tutkimuksessa monenlaisia syitä. Kokemus oman ajan tuhlaamisesta ja paikallaan junaamisesta ajoi nuoria eteenpäin ja yrittämään kerta toisensa jälkeen uudelleen. Työpaikan koettiin takaavan mahdollisesti vakaampi elämäntilanne jatkuvan epävarmuuden sijaan. Jatkuva epävarmuutta aiheutti muun muassa pelko taloudellisen tuen kuten Kelalta saatavien tukien muutoksista tai oleskeluoikeuden päättymisestä. Turhautumista omaan tilanteeseen aiheuttivat takkuavat opintopolut. Vakiintumiseen ja aikuistumiseen liitetyt asiat tuntuivat olevan saavutettavissa vasta työllistymisen myötä.

Antti Kivijärvi (2015, 123–126) esittää omassa tutkimuksessaan, että työelämään kiirehtimisen taustalla on yhtenä tekijänä halu päästä aikuisen asemaan mahdollisimman nopeasti. Hänen tutkimuksessaan nuoret kokivat turhautumista sen suhteen, että suomalaisessa yhteiskunnassa ja palvelujärjestelmässä heidän oli vaikeaa saada tunnustusta omalle aikuisuudelleen. Kohti aikuisuuden statusta suunnatessaan nuoret saattavat turvautua lyhytjänteisten valintojen tekemiseen sen sijaan, että pitäytyisivät pitkäjänteisyyttä ja sitoutumista vaativissa opintopoluissa.

Aineistosta tuli esiin, että työhön ja koulutukseen kytkeytyvät asiat olivat aiheuttaneet ja aiheuttivat haastateltaville stressioireita ja masennusta. Paikallaan junaaminen turhautti, herätti epätoivoa ja aiheutti terveysongelmia. Monet haastateltavat kuitenkin kokivat paikallaan junaamisen omaksi syyksi, esimerkiksi riittämättömän kielitaidon takia.

Nuorten unelmissa ja tulevaisuudennäkymissä painottuivat keskeisesti haaveet liittyen työhön ja koulutukseen. Aineistossa haaveiltiin nykyisten tutkintojen loppuun suorittamisesta, korkeakouluopinnoista ja hyvästä suomen kielen taidosta, jonka avulla

koulutuspaikkoihin pääsy olisi mahdollista. Aineistossa nostettiin esiin työllistyminen sellaisille aloille, joilta uskottiin olevan helpompi löytää työpaikka. Alojen ”helppous” kiinnittyi siihen, että niiltä ajateltiin useimmiten löytyvän helpommin töitä esimerkiksi sen vuoksi, että työvoimaa tulee olla runsaasti ja joustavasti saatavilla. Helpommista aloista tai helpommasta työhön pääsystä puhuminen ei kuitenkaan tarkoittanut sitä, että näiden alojen ajateltaisiin olevan jollain tavalla huonompia tai vähemmän arvostettuja. Toisaalta on tärkeää pohtia, johtuuko nuorten puhe helpommille aloille suuntaamisesta siitä, että nuoret ovat tietoisia jo etukäteen omasta hankalasta asemastaan työmarkkinoilla.

Ohjaamo näyttäytyi aineistossa nuorille leimaamattomana paikkana, johon voi poiketa kysymään etenkin työhön ja koulutukseen liittyvistä asioista. Vaikka Ohjaamossa saa ja voi kysyä kaikenlaisia kysymyksiä, myös markkinointia tehdään vahvasti työ ja koulutus edellä. Tämä varmasti osaltaan edesauttaa sitä, että nuoret mieltävät Ohjaamon neutraalina sekä leimaamattomana palveluna.

Aineistosta välittyi Ohjaamon merkityksellisyys paikkana nuorille. Muista viranomaispalveluista Ohjaamon kerrottiin erottuvan erityisesti siinä, että Ohjaamossa annettiin riittävästi aikaa ja perehdyttiin nuoren asioiden hoitamiseen. Iso arvo annettiin myös sille, että tarvittava tuki ja neuvo löytyivät aina Ohjaamon ovien takaa, eikä nuoren tarvinnut itse etsiä apua enää muualta. Lisäksi Ohjaamo erottui muista viranomaispalveluista siinä, että Ohjaamoon tultiin viettämään aikaa ja vaihtamaan kuulumisia työntekijöiden kanssa myös silloin, kun akuuttia ongelmaa ei ollut.

Ohjaamolle annettiin aineistossa monenlaisia rooleja. Ohjaamon nähtiin toimivan uusien mahdollisuuksien ja ovien avaajana esimerkiksi työelämää. Ohjaamon työntekijät patistavat nuoria asioiden hoitamiseen ja siten toimivat sosiaalisen kontrollin lähteinä. Ohjaamon työntekijöiden koettiin olevan aidosti kiinnostuneita ja välittävän nuorten asioista ja heille oli helppo kertoa mieltä askarruttavista asioista. Työntekijät nähtiin jopa perheen roolissa. Ohjaamon kerrottiin myös olevan paikka, josta sai joustavammin tukea esimerkiksi kielellisiin haasteisiin tai itsenäistymiseen liittyviin asioihin. Ennen kaikkea Ohjaamosta välittyi kuva matalan kynnyksen paikkana, johon ei tarvinnut varata aikaa tai kokea olevansa kysymyksensä kanssa väärässä paikassa. Nuoret nostivat esiin eri koulutuksen omaavat ja ammattitaitoiset työntekijät ja korostivat yhdestä paikasta saatavan tuen tärkeyttä. Tasavertainen ja sensitiivinen kohtaaminen oli myös asia, joka tuotiin haastatteluissa esiin.

Kuten Sanna Mäkinen ja Terhi Halonen (2017, 169) esittävät, palveluissa tapahtuvissa ammattilaisten ja nuorten välisissä kohtaamisissa on mahdollista tasavertaisen ohjaamisen ja yhdessä toimimisen kautta vahvistaa ja ylläpitää nuorten osallisuuden ja kuuluvuuden tunnetta niin omassa lähiympäristössä sekä laajemmin koko yhteiskunnassa. Myönteisten palvelukokemuksien kautta on mahdollista viestittää nuorelle hänen olevan arvostettu ja hyväksytty sen sijaan, että hän kokisi olevansa vääränlainen ja epäonnistunut.

Suomalaiseen yhteiskuntaan osalliseksi liittymisestä nuoret puhuvat aineistossa monin eri vertauskuvin. Nuoret kuvaavat sitä kiipeämisenä portaita pitkin, avaimien saamisen ja ovien avaamisen kautta. Nämä metaforat täydentävät osaltaan kuvaa siitä, millaista on olla rodullistettu nuori suomalaisessa yhteiskunnassa ja millä tavoin he pyrkivät liittymään osaksi kansallista yhteisöä.

Aineistossa myönteisyys Ohjaamosta saatavia palveluja ja tukea kohtaan oli selkeästi havaittavissa. Tämä tutkimus vahvistaa osaltaan käsitystä siitä, että nuorilla on aidosti tarve matalan kynnyksen moniammatilliselle neuvontapisteelle. Moniammatillisuus nostettiin esiin monessa kohtaa aineistoa. Mahdollisuus saada kasvokkaista palvelua pelkkien sähköisten palvelujen sijaan, tukee nuoren kasvua itsenäiseksi toimijaksi. Haastatteluissa nousi esiin toistuvasti se, miten tärkeää on olla paikkoja, josta nuoret voivat kysyä ja saada tietoa esimerkiksi vapaa-aikaan, yhteiskuntaan ja omiin oikeuksiinsa liittyen. Aikaisemmissa tutkimuksissa onkin tuotu esiin, että vaikka nuoret arvostavat sähköisten palvelujen helppoutta, niin silti niiden käytössä esiintyvät hankaluudet turhauttavat ja tarvetta on kasvokkain saatavilla olevalle palvelulle (Aaltonen ym. 2015). Tuen tarve ei myöskään välttämättä katoa nuoren täyttäessä 30 vuotta. Nuorten omista kehitysehdotuksissa nostettiin esiin yli 30-vuotiaille suunnattujen palveluiden tarve. Näiden nähtiin olevan tarpeellisia erityisesti maahanmuuttajataustaisille nuorille.

Aineistossa haastateltujen nuorten puheessa korostuvassa työ- ja koulutuskeskeisyydessä on havaittavissa yhtäläisyyksiä Ohjaamon taustalla vaikuttaviin institutionaalisiin tavoitteisiin. Ohjaamo osaltaan työntää nuoria kohti koulutusta ja työelämää, sillä nuorten ripeä kouluttaminen on yksi palvelujärjestelmän perustavoitteista (Aaltonen ym. 2017, 208). Hankkeen ajalta kerätyssä aineistossa ei kuitenkaan suoranaisesti tullut esiin, että nuoret olisivat olleet tietoisia näistä heihin kohdistuvista tavoitteista. Sen sijaan nuoret kertoivat myönteisistä kokemuksista palveluissa, luottamuksesta ja onnistuneista kohtaamisista työntekijöiden kanssa. Aineistossa oli nähtävissä nuorten vakaa luottamus työntekijöitä

kohtaan ja usko siihen, että he etsivät aina parhaan mahdollisen tavan nuoren kannalta ratkaista asiat.

Mikäli kuitenkin palveluissa korostuu jatkossa nuorten aktivointitoimet, velvoittavuus ja rangaistusperustaisuus, voi olla, että myöskään nuorten luottamus palvelua ja viranomaistoimijoita kohtaan ei säily samanlaisena. Vuoden 2018 alussa voimaan tullut aktiivimalli lisää osaltaan työntekijöiden painetta työntää nuoria kohti työ- ja opiskelupaikkoja, työpajoja ja –harjoitteluita. Ensisijaisesti olisi kuitenkin tärkeää pysähtyä miettimään kunkin nuoren kohdalla, mitä hän oikeastaan tarvitsee. Tämä voi helposti unohtua työllistymisen ensisijaisuutta korostavalta palvelujärjestelmältä. Kuten aikaisemmassa tutkimuksessa (Aaltonen ym. 2015) on nostettu esiin, tulisi nuorten hyvinvoinnin tukemisen olla ensimmäisenä tärkeysjärjestyksessä tehtävällä. Vasta sen jälkeen on realistista ajatella, että nuori voidaan ohjata hänelle sopivaan koulutukseen, työllistymistä edistäviin palveluihin tai työn hakuun.

Kokonaisuudessaan tämä tutkimus tarjoaa näkökulmia maahanmuuttajataustaisten ja rodullistamisen kohteeksi joutuvien nuorten palvelukokemuksiin. Samalla se osallistuu ajankohtaiseen nuorten siirtymiä koskevaan yhteiskunnalliseen keskusteluun. Tutkimus tuo esiin haastateltavien merkityksellisinä ja tärkeinä pitämiä asioita viranomaispalveluissa. Samalla aineistossa esiintyvien haastateltavien puheesta on luettavissa heihin kohdistuvat paineet ja odotukset niin koulutukseen kuin työelämään liittyen. Tutkimuksessa nuorten yhteiskunnallinen osallisuus näyttää palveluissa määrittävän pitkälti työmarkkinakansalaisuuden kautta. Yhteiskunnallinen osallisuus on kuitenkin aihe, jota olisi hyvä tarkastella syvällisemmin tätä laajemmassa tutkimuksessa. Olisi tärkeää saada tutkimusta lisää nuorten yhteiskunnallisen osallisuuden kokemuksista palveluissa sekä siitä, mistä nuoret itse ajattelevat yhteiskunnallisen osallisuuden koostuvan.

LÄHTEET

Aalto, M., Larja, L. & Liebkina, K. (2010) Syrjintä työhönottotilanteissa – tutkimuskatsaus. Helsinki: Työ- ja elinkeinoministeriö. Työ- ja elinkeinoministeriön julkaisuja. Työ ja yrittäjyys, nro 16/2010.

Aaltonen, S., Berg, P. & Ikäheimo, S. (2015) Johdanto. Teoksessa Aaltonen, S., Berg, P. & Ikäheimo, S. Nuoret luukulla. Kolme näkökulmaa syrjäytymiseen ja nuorten asemaan palvelujärjestelmässä. Helsinki: Nuorisotutkimusverkosto/Nuorisotutkimusseura, verkkojulkaisuja 84, 9–11.

Aaltonen, S., Heinonen, J. & Valtonen, E. (2015) Maahanmuuttajayrittäjien palvelutarpeet ja yrittäjyyden edistäminen. Työ- ja elinkeinoministeriön julkaisuja. Työ ja yrittäjyys, 23/2015.

https://julkaisut.valtioneuvosto.fi/bitstream/handle/10024/74964/TEMjul_23_2015_web_27032015.pdf?sequence=1 (viitattu 8.5.2018)

Aaltonen, S., Hästbacka, N. & Kivijärvi, A. (2017) Metelin, kohinan ja hiljaisuuden kohtaaminen hyvinvointipalvelujen haasteena. Teoksessa Aaltonen, S. & Kivijärvi, A. Nuoret aikuiset hyvinvointipalvelujen käyttäjinä ja kohteina. Helsinki: Nuorisotutkimusverkosto/Nuorisotutkimusseura, julkaisuja 198, 199–220.

Aaltonen, S. & Kivijärvi, A. (2017) Hyvinvointipalvelut ja nuoret aikuiset – Ohjausta monimutkaistuneissa siirtymissä. Teoksessa Aaltonen, S. & Kivijärvi, A. Nuoret aikuiset hyvinvointipalvelujen käyttäjinä ja kohteina. Helsinki: Nuorisotutkimusverkosto/Nuorisotutkimusseura, julkaisuja 198, 7–24.

Aaltonen, S. & Lappalainen, S. (2013) Samalla viivalla? Koulutuspolulta poikenneiden nuorten resurssit ja toisen asteen koulutus. Teoksessa Brunila, K., Hakala, K., Lahelma, E. & Teittinen, A. (toim.) Ammatillinen koulutus ja yhteiskunnalliset eronteot. Helsinki: Gaudeamus.

Aapola, S. & Ketokivi, K. (2005) Aikuistumisen ehdot 2000-luvun yhteiskunnassa. Teoksessa Aapola, S. & Ketokivi, K. (toim.) Polkuja ja poikkeamia – Aikuisuutta etsimässä. Nuorisotutkimusverkosto/Nuorisotutkimusseura, julkaisuja 56. Tampere: Tampereen Yliopistopaino Oy, 7–14.

Aapola, S. (1999) Murrosikä ja sukupuoli. Julkiset ja yksityiset ikämäärittelyt. Suomalaisen Kirjallisuuden Seuran julkaisuja 763. Helsinki: Suomalaisen kirjallisuuden seura.

Abu-Lughod, L. (1991) Writing Against Culture. Teoksessa Fox, R. (toim.) Recapturing Anthropology: Working in the Present. Santa Fe, New Mexico: School of American Research Press, 137–162.

Ahmad, A. (2005) Getting a Job in Finland: The Social Networks of Immigrants from the Indian Subcontinent in the Helsinki Metropolitan Labour Market. Helsinki: University of Helsinki.

Alatalo, J., Mähönen, E. & Räisänen, H. (2017) Nuorten ja nuoren aikuisten työelämä ja sen ulkopuolisuus. TEM-analyysija 76/2017. Helsinki: Työ- ja elinkeinoministeriö.

<https://julkaisut.valtioneuvosto.fi/bitstream/handle/10024/79182/nuorten%20työelämä%20ja%20sen%20ulkopuolisuus%202017.pdf?sequence=1&isAllowed=y> (viitattu 16.5.2018.)

Alitolppa-Niitamo, A. (2003) Liminaalista jäsenyyteen. Somalinkielisten nuorten siirtymien haasteita. Teoksessa Harinen, P. (toim.) Kamppailuja jäsenyyksistä. Etnisyys, kulttuuri ja kansalaisuus nuorten arjessa. Helsinki: Nuorisotutkimusseura, 17–32.

Allard, A. (2007) 'Choice' and the Classed and Gendered Schooling Experiences of 'Marginalised' Young Women. Teoksessa McLeod, J. & Allard, A. (toim.) Learning from Margins. Young Women, Social Exclusion and Education. Lontoo: Routledge, 143–156.

Anderson, B. (2013) Us and Them? The Dangerous Politics of Immigration Control. Oxford: Oxford University Press.

Antikainen, M. (2011) Matkalla suomalaiseksi ja hoiva-alan ammattilaiseksi? Venäläis- ja virolaistaustaisten naisten ja suomalaisuuden kohtaamiset kuulumista rakentamassa. Helsinki: Yliopistopaino.

Bansel, P. (2007) Subjects of Choice and Lifelong Learning. International Journal of Qualitative Studies in Education 20:3, 283–300.

Barth, F. (1969) Introduction. Teoksessa Barth, F. (toim.) Ethnic Groups and Boundaries. Oslo: Universitetsforlaget.

Brubaker, R. (2013) Etnisyys ilman ryhmiä. Helsinki: Vastapaino.

Davydova, O. (2012) Venäjän lännestä Suomen itään. Sukupuolittunut maahanmuutto ja haurastuneet työmarkkinat. Teoksessa Keskinen, S., Vuori, J. & Hirsiaho, A. (toim.) Monikulttuurisuuden sukupuoli. Kansalaisuus ja erot hyvinvointiyhteiskunnassa. Tampere: Tampere University Press.

Deleuze, G. & Guattari, F. (1993) Mitä filosofia on? Suomentanut Lehto, L. Helsinki: Gaudeamus.

Eskola, J. & Suoranta, J. (2006) Johdatus laadulliseen tutkimukseen. Jyväskylä: Vastapaino.

Essed, P. (1991) Understanding Everyday Racism. An Interdisciplinary Theory. Sage Series on Race and Ethnic Relations. Volume 2. Newbury Park: Sage Publications.

Eriksson, S. (2017) Palvelujärjestelmän ammattilaisten käsitykset oppimisvaikeuksista ja erityisen tuen tarpeesta nuorten siirtymävaiheissa koulutuksesta työelämään. Teoksessa Aaltonen, S. & Kivijärvi, A. Nuoret aikuiset hyvinvointipalvelujen käyttäjinä ja kohteina. Helsinki: Nuorisotutkimusverkosto/Nuorisotutkimusseura, julkaisuja 198, 79–102.

Ervamaa, S. (2014) Kohti onnistunutta nuorisotakuuta? Nuorten ja ammattilaisten näkemyksiä nuorisotakuun toteutuksesta ja kehittämisestä. Onnistunut nuorisotakuu - hankkeen loppuraportti. Helsinki: Suomen Nuorisoyhteistyö – Allianssi ry.

Forsander, A. (2013) Maahanmuuttajien sijoittuminen työelämään. Teoksessa Martikainen, T., Saukkonen, P. & Säävälä, M. (toim.) Muuttajat. Kansainvälinen muuttoliike ja suomalainen yhteiskunta. Helsinki: Gaudeamus Oy, 220–246.

Furlong, A. (2013) Youth Studies. An Introduction. London: Routledge.

Gillies, V. (2005) Raising the 'Meritocracy': Parenting and the Individualization of Social Class. *Sociology* 39 (5), 835–853.

Gordon, T., Lahelma, E. & Beach, D. (2003) Marketising Democratic Education. Teoksessa Beach, D., Gordon, T. & Lahelma, E. (toim.) Democratic Education. Ethnographic Challenges. Lontoo: Tufnell Press, 1–9.

Gretschel, A. (2002) Kunta nuorten osallisuusympäristönä. Nuorten ryhmän ja kunnan vuorovaikutussuhteen tarkastelu kolmen liikuntarakentamisprojektin laadunarvioinnin keinoin. Jyväskylän yliopisto, *Studies in Sport, Physical Education and Health*, 85. Jyväskylä: Jyväskylän yliopisto.

Haikkola, L. (2014) Epämääräinen puhe syrjäytyvistä maahanmuuttajanuorista ei auta nuoria. Teoksessa Gretschel, A., Paakkunainen, K., Souto, A. & Suurpää, L. (toim.) Nuorisotakuun arki ja politiikka. Helsinki: Nuorisotutkimusseura/ Nuorisotutkimusverkosto, julkaisuja 150, verkkojulkaisuja 76, 43–46.

Haikkola, L. (2012) Monipaikkainen nuoruus. Toinen sukupolvi, transnationaalisuus ja identiteetit. Helsinki: Helsingin yliopisto.

Haikkola, L. (2011) Making Connections: Second-Generation Children and the Transnational Field of Relations. *Journal of Ethnic and Migrations Studies* 37(8), 1201–1217.

Haikkola, L., Näre, L. & Lähteenmaa, J. (2017) Tunnistamisen institutionaaliset kontekstit. Nuoret työttömät aktivointitoimenpiteissä. Teoksessa Aaltonen, S. & Kivijärvi, A. Nuoret aikuiset hyvinvointipalvelujen käyttäjinä ja kohteina. Helsinki: Nuorisotutkimusverkosto/Nuorisotutkimusseura, julkaisuja 198, 53–78.

Hakala, K., Brunila, K., Teittinen, A. & Lahelma, E. Työntekijäkansalaisuus tekeillä ja käsillä. Teoksessa Brunila, K., Hakala, K., Lahelma, E. & Teittinen, A. (toim.) Ammatillinen koulutus ja yhteiskunnalliset eronteot. Helsinki: Gaudeamus Oy, 257–265.

Hannerz, U. (2003) Kulttuurien määritelmien yhteentörmäys. (suom. Olli Löytty) Teoksessa Lehtonen, M. & Löytty, O. (toim.) Erilaisuus. Tampere: Vastapaino, 213–232.

Harinen, P. & Suurpää, L. (2003) Nuoret kulttuurisessa välimaastossa. Teoksessa Harinen, P. (toim.) Kamppailuja jäsenyyksistä. Etnisyys, kulttuuri ja kansalaisuus nuorten arjessa. Helsinki: Nuorisotutkimusverkosto/ Nuorisotutkimusseura, julkaisuja 38, 5–13.

Harrikari, T. (2008) Riskillä merkityt. Lapset ja nuoret huolen ja puuttumisen politiikassa. Helsinki: Nuorisotutkimusverkosto/Nuorisotutkimusseura, julkaisuja 87.

Harrikari, T. (2004) From Welfare Policy towards Risk Politics? Teoksessa Brembeck, H., Johansson, B. & Kampmann, J. (toim.) Beyond the component child. Roskilde: Roskilde Universitetsforlag, 89–105.

- Heinz, W. (2009) Youth Transitions in the Age of Uncertainty. Teoksessa Furlong, A. (toim.) Handbook of Youth and Young Adulthood. New Perspectives and Agendas. Lontoo & New York: Routledge 3-13.
- Helkkula, A. (toim.) (2017) Maahanmuuttajataustaisten nuorten palvelut Ohjaamo Helsingissä. Helsingin kaupungin keskushallinnon julkaisuja 2017:21.
- Helminen, M. (2017) Maahanmuutto kasvattaa nuorten määrää. Tieto&trendit 1/2017 [verkkajulkaisu]. 14.3.2017. <http://tietotrendit.stat.fi/mag/article/210/> (viitattu: 16.4.2018)
- Helne, T. (2002) Syrjäytymisen yhteiskunta. Helsinki: Sosiaali- ja terveystieteiden tutkimus- ja kehittämiskeskus.
- Helsingin kaupunkistrategia (2017) Maailman toimivin kaupunki 2017-2021. [verkkajulkaisu] Helsinki: Helsingin kaupunki. <https://www.hel.fi/static/helsinki/kaupunkistrategia/kaupunkistrategia-2017-2021.pdf> (viitattu 3.4.2018)
- Helsingin Sanomat 13.4.2018. Syrjintä itää työelämässä. Kaupunki A17.
- Helve, H. & Evans, K. (2013) Youth and Work Transitions in Changing Social Landscapes. London: Tufnell Press London.
- Hirsjärvi, S. & Hurme, H. (2011). Tutkimushaastattelu. Teemahaastattelun teoria ja käytäntö. Helsinki: Gaudeamus Helsinki University Press.
- Hirsjärvi, S., Remes, P. & Sajavaara, P. (2007) Tutki ja kirjoita. Helsinki: Tammi.
- Honkala, J. (toim.) (2000) Mytologian sanakirja. Juva: WSOY.
- Honkasalo, V. (2011) Tyttöjen kesken. Monikulttuurisuus ja sukupuolten tasa-arvo nuorisotyössä. Nuorisotutkimusverkoston/Nuorisotutkimusseuran julkaisuja 109. Helsinki: Nuorisotutkimusseura.
- Huttunen, K. & Pekkarinen, T. (2016) Koulutuksen nivelvaiheet ja nuorten syrjäytyminen. Näkökulma 21. Teoksessa Pekkarinen, E. & Aapola-Kari, S. (toim.) Nuoruus hallitusohjelmassa. Helsinki: Nuorisotutkimusverkosto/Nuorisotutkimusseura, julkaisuja 180, verkkajulkaisuja 100, 13–15.
- Huttunen, L. (2005) Etnisyys. Teoksessa Rastas, A. & Huttunen, L. & Löytty, O. (toim.) Suomalainen vieraskirja. Kuinka käsitellä monikulttuurisuutta. Tampere: Vastapaino, 117–160.
- Huttunen, L. (2004) Kasvoton ulkomaalainen ja kokonainen ihminen: marginalisoiva kategorisointi ja maahanmuuttajien vastastrategiat. Teoksessa Jokinen, A., Huttunen, L. & Kulmala, A. Puhua vastaan ja vaieta. Neuvottelu kulttuurisista marginaaleista. Helsinki: Gaudeamus.
- Häkkinen, A. & Tervonen, M. (2004) Ethnicity, Maginalization and Poverty in the 20th Century Finland. Teoksessa Puuronen, V., Häkkinen, A., Pylkkänen, A., Sandlund, T. &

Toivanen, R. (toim.) *New Challenges for the Welfare Society*. Joensuu: Joensuun yliopisto, 22–39.

Jokinen, A., Huttunen, L. & Kulmala, A. (2010) Johdanto: neuvottelu marginaalien kulttuurisesta paikasta. Teoksessa Jokinen, A., Huttunen, L. & Kulmala, A. *Puhua vastaan ja vaieta. Neuvottelu kulttuurisista marginaaleista*. Helsinki: Gaudeamus.

Julkunen, R. (2008) *Uuden työn paradoksit. Keskusteluja 2000-luvun työprosess(e)ista*. Tampere: Vastapaino.

Järvinen, T. & Jahnukainen, M. (2011) Kuka meistä onkaan syrjäytynyt? Marginalisaation ja syrjäytymisen käsitteellistä tarkastelua. Teoksessa Suutari, M. (toim.) *Vallattomat marginaalit. Yhteisöllisyyksiä nuoruudessa ja yhteiskunnan reunoilla*. Nuorisotutkimusverkoston/Nuorisotutkimusseuran julkaisuja 26. Helsinki: Nuorisotutkimusseura, 125–151.

Järvinen, T. & Vanttaja, M. (2013) Koulupudokkaiden työurat. Vuosina 1985 ja 1995 koulutuksen ja työn ulkopuolella olleiden nuorten urapolkujen vertailuja. *Yhteiskuntapolitiikka* 78 (5), 509–519.

Keskinen, S. & Näre, L. & Tuori, S. (2015) Johdanto. Valkoisuusnormi, rodullistamisen kritiikki ja sukupuoli. *Sukupuolentutkimus* 28 (2015): 4, 2–5.

Keskinen, S. (2013) Antifeminism and White Identity Politics. Political Antagonism in Right-wing Populist and Anti-immigration Rhetoric in Finland *Nordic Journal of Migration Research* 3:4, 225–232.

Keskinen, S. & Vuori, J. (2012) Erot, kuuluminen ja osallisuus hyvinvointiyhteiskunnassa. Teoksessa Keskinen, S., Vuori, J. & Hirsiaho, A. (toim.) *Monikulttuurisuuden sukupuoli. Kansalaisuus ja erot hyvinvointiyhteiskunnassa*. Tampere: Tampere University Press.

Keskitalo-Foley, S., Komulainen, K. & Naskali, P. (2010) Risto Reipas riskinottoja. Koulutuspolitiikan tavoitteleva ihannekansalainen. Teoksessa Komulainen, K. Keskitalo-Foley, S., Korhonen, M. & Lappalainen, S. (toim.): *Yrittäjyyskasvatus hallintana*. Tampere: Vastapaino, 15–36.

Kiilakoski, T. (2014) Kahdenlaisia ja kolmenlaisia ihmisiä. Teoksessa Gretschel, A., Paakkunainen, K. Souto, A. & Suurpää, L. (toim.) *Nuorisotakuun arki ja politiikka*. Nuorisotutkimusseura/Nuorisotutkimusverkosto julkaisuja 150, verkkojulkaisuja 76. Helsinki: Unigrafia, 24–27.

Kiilakoski, T. (2008) Johdanto: Lapset ja nuoret kuntalaisina. Teoksessa Gretschel, A. & Kiilakoski, T. (toim.) *Lasten ja nuorten kunta*. Helsinki: Nuorisotutkimusverkosto/Nuorisotutkimusseura, julkaisuja 77, 8–20.

Kivijärvi, A., Nieminen, H. & Toivikko, K. (2016) Esteet ja kiertotiet. Teoksessa Nieminen, H. (toim.), Kivijärvi, A. (toim.) & Toivikko, K. *Maahan muuttaneet nuoret yhteiskunnallisten haasteiden edessä*. Helsinki: Into Kustannus, 11–20.

Kivijärvi, A. (2016) Nuoruusvuosina Suomeen muuttaneiden polkuja jäljittämässä. Teoksessa Nieminen, H. (toim.), Kivijärvi, A. (toim.) & Toivikko, K. *Maahan muuttaneet nuoret yhteiskunnallisten haasteiden edessä*. Helsinki: Into Kustannus, 109–158.

Kivimäki, A. (1998) Roomalainen kalenteri: tempus fugit. Hämeenlinna: Karisto.

Kohtaamo (2018) <http://kohtaamo.info/mista-on-kyse-> (viitattu 28.3.2018)

Kuula, A. (2006) Tutkimusetiikka. Aineiston hankinta, käyttö ja säilytys. Tampere: Vastapaino.

Laasanen, J. & Teräs, M. (2013) Tunnustamisen näkökulma maahanmuuttajien työllistymiseen ja ammatilliseen koulutukseen. Teoksessa Brunila, K., Hakala, K., Lahelma, E. & Teittinen, A. Ammatillinen koulutus ja yhteiskunnalliset eronteot. Helsinki: Gaudeamus, 154–170.

Laki kotoutumisen edistämisestä 1386/2010
<https://www.finlex.fi/fi/laki/ajantasa/2010/20101386> (viitattu 20.5.2018)

Larja, L. (2013) Nuorten elinoloja ei voi kuvata pelkän työttömyysasteen avulla.[verkkojulkaisu] Hyvinvointikatsaus 1/2013.
https://www.stat.fi/artikkelit/2013/art_2013-03-11_002.html?s=0 (viitattu: 23.4.2018)

Larja, L. Sutela, H. & Witting, M. (2015) Ulkomaalaistaustaiset nuoret jatkavat toisen asteen koulutukseen suomalaistaustaisia harvemmin [verkkojulkaisu] 2.11.2015. Helsinki: Tilastokeskus. https://www.stat.fi/tup/maahanmuutto/art_2015-11-02_001.html (viitattu 13.4.2018)

Lehtonen, M., Löytty, O. & Ruuska, P. (2004) Suomi toisin sanoen. Tampere: Vastapaino.

Lehtonen, M. & Löytty, O. (2003) Miksi Erilaisuus? Teoksessa Lehtonen, M. & Löytty, O. Tampere: Vastapaino, 7–20.

Lepola, O. (2000) Ulkomaalaisesta suomenmaalaiseksi. Monikulttuurisuus, kansalaisuus ja suomalaisuus 1990-luvun maahanmuuttopoliittisessa keskustelussa. Helsinki: Suomalaisen Kirjallisuuden seura.

Lähteenmaa, J. (2016) Nuorten yhteisötakuun kompuroivat alkumetrit ja laahaavat jatkoaskeleet. Näkökulma 22. Teoksessa Pekkarinen, E. & Aapola-Kari, S. (toim.) Nuoruus hallitusohjelmassa. Helsinki: Nuorisotutkimusverkosto/Nuorisotutkimusseura, julkaisuja 180, verkkojulkaisuja 100, 13–15.

Lähteenmaa, J. (2015) Yhteisötakuun ideaa pitäisi kirkastaa. Suomen Kuvalehti 32/2015.

Lähteenmaa, J. (2011) Nuorten työttömien yliviritetty toimijuus. Nuorisotutkimus 4/2011.

MacDondal, R., Shildrick, T., Websters, C. & Simson, D. (2005) Growing Up in Poor Neighbourhoods. The Significance of Class and Place in the Extended Transitions of "Socially Excluded" Young Adults. Sociology 39:5, 873–891.

Martikainen, T., Saari, M. & Korkiasaari, J. (2013) Kansainväliset muuttoliikkeet ja Suomi. Teoksessa Martikainen, T., Saukkonen, P. & Säävälä, M. (toim.): Muuttajat. Kansainvälinen muuttoliike ja suomalainen yhteiskunta. Helsinki: Gaudeamus Oy, 23–54.

- Miles, R. (1994) *Rasismi. Suomentaneet: Antero Tiisanen & Juha Koivisto. [1989]. Vastapaino. Tampere.*
- Miles, M. B. & Hubermann, A. M. (1994) *Qualitative data analysis (2. painos) California: Sage.*
- Mononen-Batista Costa, S. & Brunila, K. (2016) *Becoming entrepreneurial. Transitions and education of unemployed youth. Power and Education 2016, 8(1) 19–34.*
- Myllyniemi, S. (2014) *Vaikuttava osa. Nuorisobarometri 2013. Helsinki: Opetus- ja kulttuuriministeriö. Nuorisosiain neuvottelukunta. Nuorisotutkimusseura ja tekijät. Verkkojulkaisuja (Nuorisotutkimusseura), nro 71.*
- Myrskylä, P. & Pyykkönen, T. (2014) *Suomeen muuttaneiden naisten ja miesten työmarkkinatilanne, koulutus ja poliittinen osallistuminen. Working Papers, 2/2014. Tilastokeskus.*
- Myrskylä, P. (2012) *Hukassa – Keitä ovat syrjäytyneet nuoret? Helsinki: Elinkeinoelämän Valtuuskunta.*
- Myrskylä, P. (2011) *Nuoret työmarkkinoiden ja opiskelun ulkopuolella. Työ- ja elinkeinoministeriön julkaisuja. Työ ja yrittäjyys 12/2011. Edita Publishing Oy.*
- Mäkinen, S. & Halonen, T. (2017) *Januskasvoinen portinvartija: ohjus tukena ja kontrollina julkisissa palveluissa. Teoksessa Aaltonen, S. & Kivijärvi, A. Nuoret aikuiset hyvinvointipalvelujen käyttäjinä ja kohteina. Helsinki: Nuorisotutkimusverkosto/Nuorisotutkimusseura, julkaisuja 198, 151–172.*
- Määttä, M., Asikainen, E. & Saastamoinen, M. (2016) *Tukeminen ja pakot nuorten vaikeutuneissa koulutussiirtymissä. Nuorisotutkimus, 34(1), Helsinki: Unigrafia, 18–34.*
- Nieminen, H. (2016) *Yhteiskunnallisia esteitä. Teoksessa Nieminen, H. (toim.), Kivijärvi, A. (toim.) & Toivikko, K. Maahan muuttaneet nuoret yhteiskunnallisten haasteiden edessä. Helsinki: Into Kustannus, 21–78.*
- Nuorisolaki 1285/2016 <https://www.finlex.fi/fi/laki/alkup/2016/20161285> (viitattu 13.3.2018)
- Nuorten hyvinvointikertomus (2018) <https://www.nuortenhyvinvointikertomus.fi/indikaattorit/elama-ja-terveys/nuorten-maara> (viitattu 13.4.2018)
- Nuorten yhteiskuntatakuu 2013. Väliraportti (2012) Työ- ja elinkeinoministeriön raportteja 8/2012.
- Ohjaamot.fi (2018) <http://ohjaamot.fi/taustaa-ja-historiaa> (viitattu 14.3.2018)
- Olwig, K. F. (2011) 'Integration': Migrant and Refugees between Scandinavian Welfare Societies and Family Relations: *Journal of Ethnic and Migration Studies* 37(2), 179–196.

- Paananen, S. (2005) Maahanmuuttajien integrointi. Vaikea ja ristiriitainen hanke. Teoksessa Paananen, S. (toim.) Maahanmuuttajien elämää Suomessa. Helsinki: Tilastokeskus, 173–180.
- Pekkarinen, E. & Myllyniemi, S. (2017) Opin polut ja pientareet. Nuorisobarometri 2017. Helsinki: Valtion nuorisoneuvosto, Nuorisotutkimusseura, Nuorisotutkimusverkosto, Opetus- ja kulttuuriministeriö ja tekijät. Verkkojulkaisuja (Nuorisotutkimusseura), nro 129.
- Peltola, M. & Moisio, J. (2017) Ääniä ja äänettömyyttä palvelukentillä. Katsaus lasten ja nuorten palvelukokemuksia koskevaan tietoon. Helsinki: Nuorisotutkimusverkosto/ Nuorisotutkimusseura, julkaisuja 190.
- Peltola, M. (2014) Kunnollisia perheitä. Maahanmuutto, sukupolvet ja yhteiskunnallinen asema. Helsinki: Nuorisotutkimusverkosto/ Nuorisotutkimusseura, julkaisuja 147.
- Pemberton, S. (2008) Tackling the NEET generation and the ability of policy to generate a 'NEET' solution – evidence from the UK. *Environment and Planning C: Government and Policy* Vol. 26, 243–259.
- Phelan, P., Davidson, A. L. & Yu, H. C. (1998) *Adolescents' Worlds: Negotiating Family, Peers, and School*. New York: Teachers College Press.
- Phoenix, A. (2005) Remembered Racialization: Young People and Positioning in Different Understandings. Teoksessa Murji K. & Solomos, J. (toim.) *Racialization. Studies in Theory and Practice*. Oxford: Oxford University Press, 103–122.
- Phoenix, A. & Husain, F. (2007) *Parenting and ethnicity*. York: Joseph Rowntree Foundation.
- Rantonen, E. (2000) bell hooks: Toisin opettaja. Teoksessa Anttonen, A., Lempiäinen, K. & Liljeström, M. (toim.) *Feministejä – aikamme ajattelijoita*. Tampere: Vastapaino, 187–212.
- Rastas, A. (2013) Nimeämisen politiikka ja rasismien rajaamat sosiaaliset suhteet. Teoksessa Lehtonen, M. (toim.) *Liikkuva maailma. Liike, raja ja tieto*. Tampere: Vastapaino, 153–175.
- Rastas, A. (2007) Rasismi lasten ja nuorten arjessa. *Transnationaalit juuret ja monikulttuuristuva Suomi*. Tampere: Tampere University Press & Nuorisotutkimusverkosto/ Nuorisotutkimusseura, julkaisuja 78.
- Rastas, A. (2005) Racializing categorization among young people in Finland. *Young* 13 (2), 147–166.
- Ritala-Koskinen, A. & Forsberg, H. (2016) Pienet muutot ja monipaikkaisuus. Lasten asuminen lastensuojelun sosiaalityöntekijöiden tapauskuvauksissa. Teoksessa Kivijärvi, A. & Peltola, M. (toim.) *Lapset ja nuoret muuttoliikkeessä. Nuorten elinolot -vuosikirja 2016* & Nuorisotutkimusseuran/ Nuorisotutkimusverkoston julkaisuja 185. Helsinki: Nuorisotutkimusseura & Terveystieteiden ja Hyvinvoinnin laitos & Valtion nuorisotutkimusneuvottelukunta, 105–119.

- Räisänen, H. (2014) Mitä nuorten aktivoinnin vaikutuksista tiedetään? Pääkirjoitus. Työpoliittinen Aikakauskirja 1/2014.
- Sandberg, O. (2015) Hallittu syrjäytyminen. Miten syrjäytymisestä muodostui lähes jokaiseen meistä ulottuva riski? Tampere: Tampere University Press, Acta Universitatis Tamperensis, 2011.
- Sankari, A. & Jyrkämä, J. (toim.) (2011) Lapsuudesta vanhuuteen. Iän sosiologiaa. Tampere: Vastapaino.
- Saukkonen, P. (2013) Maahanmuutto- ja kotouttamispolitiikka. Teoksessa Martikainen, T., Saukkonen, P. & Säävälä, M. (toim.) Muuttajat. Kansainvälinen muuttoliike ja suomalainen yhteiskunta. Helsinki: Gaudeamus Helsinki University Press.
- Satka, M., Alanen, L., Harrikari, T. & Pekkarinen, E. (2011) Johdatus lasten ja nuorten hallinnan kysymyksiin. Teoksessa Satka, M., Alanen, L., Harrikari, T. & Pekkarinen, E. (toim.) Lapset ja nuoret ja muuttuva hallinta. Tampere: Vastapaino.
- Siurala, L. (2015) Herkkyyttä ja suvaitsevaisuutta nuorten arjen ymmärtämiseen. Teoksessa Häkli, J., Kallio, K. P. & Korkiamäki, R. (toim.) Myönteinen tunnistaminen. Nuorisotutkimusverkosto, Tampere.
- Souto, A-M. (2016) Etnistyvät nuorten toisen asteen koulutusvalinnat. Nuorisotutkimus 34(4), Helsinki: Unigrafia, 47–59.
- Souto, A-M. (2011) Arkipäivän rasismi koulussa. Etnografinen tutkimus suomalais- ja maahanmuuttajanuorten ryhmäsuhteista. Helsinki: Nuorisotutkimusverkosto/ Nuorisotutkimusseura.
- Strandell, H. (2010) From Structure-Action to Politics of Childhood: Sociological Childhood Research in Finland. Current Sociology 58:2, 165–185.
- Suomen virallinen tilasto (SVT) (2017) Muuttoliike. Vuosikatsaus 2016. [verkkojulkaisu] Helsinki: Tilastokeskus
http://tilastokeskus.fi/til/muutl/2016/02/muutl_2016_02_2017-12-18_tie_001_fi.html
 (viitattu: 3.4.2018)
- Suomen virallinen tilasto (SVT) (2018) Työvoimatutkimus. Helmikuu 2018. [verkkojulkaisu] Helsinki: Tilastokeskus.
http://www.stat.fi/til/tyti/2018/02/tyti_2018_02_2018-03-20_tie_001_fi.html (viitattu: 16.4.2018)
- Sutela, H. & Larja, L. (2015). Yli puolet Suomen ulkomaalaistaustaisista muuttanut maahan perhesyistä. Ulkomaista syntyperää olevien työ ja hyvinvointi tutkimus 2014 [verkkojulkaisu]. 15.10.2015. Helsinki: Tilastokeskus.
https://tilastokeskus.fi/tup/maahanmuutto/art_2015-10-15_001.html (viitattu: 13.4.2018)
- Suurpää, L. (2002) Erilaisuuden hierarkiat. Suomalaisia käsityksiä maahanmuuttajista, suvaitsevaisuudesta ja rasismista. Helsinki: Nuorisotutkimusverkosto/ Nuorisotutkimusseura, julkaisuja 28.

Säävälä, M. (2013) Maahanmuutto perheilmionä. Teoksessa Martikainen, T., Saukkonen, P. & Säävälä, M. Muuttajat. Kansainvälinen muuttoliike ja suomalainen yhteiskunta. Helsinki: Gaudeamus, 101–115.

TEM (2013) Kototutumisen kokonaiskatsaus. TEM raportteja 38/2013.
<https://tem.fi/documents/1410877/2872337/Kotouttamisen+kokonaiskatsaus+2013+23102013.pdf> (viitattu: 28.4.2018)

Teräs, M., Lasonen, J. & Sannino, A. (2010) Maahanmuuttajien lasten siirtymät koulutukseen ja työelämään. Teoksessa Martikainen, T. & Haikkola, L. (toim.) Maahanmuutto ja sukupolvet. Nuorisotutkimusverkoston julkaisuja 106. Helsinki: Hakapaino, 85–109.

Thomsen, T. (2007) Reflection - an empty category? Teoksessa Plant, P. (toim.) Ways: on career Guidance. Aarhus: Aarhus University Press, 233–249.

Tiilikainen, M. (2007) Somaliäidit ja transnationaali perhe. Teoksessa Martikainen, T. & Tiilikainen, M. (toim.) Maahanmuuttajanaiset: Kotoutuminen, perhe ja työ. Helsinki: Väestöliitto, 266–284.

Tiittula, L. & Ruusuvuori, J. (2005) Johdanto. Teoksessa Ruusuvuori, J. & Tiittula, L. (toim.) Haastattelu. Tutkimus, tilanteet ja vuorovaikutus. Tampere: Vastapaino, 9–21.

Tolonen, T. (2008) Menestys, pärjääminen ja syrjäytyminen. Nuorten elämäntyyliä ja luokkaerot. Teoksessa Tolonen, T. (toim.) Yhteiskuntaluokka ja sukupuoli. Tampere: Vastapaino & Nuorisotutkimusverkosto/Nuorisotutkimusseura, julkaisuja 83, 226–254.

Tuomi, J. & Sarajärvi, A. (2009) Laadullinen tutkimus ja sisällönanalyysi. Helsinki: Tammi.

Työn alla Ohjaamo Helsinki (2017). Helsinki: Helsingin kaupungin keskushallinnon julkaisuja 2017:16.

Unelmia ja Ohjaamohommia (2018) Helsinki: Helsingin kaupungin keskushallinnon julkaisuja 2018:6.

Woodman, D. & Bennet, A. (2015) Cultures, Transitions and Generations: The Case for a New Youth Studies. Teoksessa Woodman, D. & Bennet, A. (toim.) Youth Cultures, Transitions and Generations. Bridging the Gap in Youth Research. New York: Palgrave Macmillan, 1–15.

Wrede, S. & Nordberg, C. (toim.) (2010) Vieraita työssä. Työelämän etnistyvä eriarvoisuus. Helsinki: Palmenia.

Yle (11.4.2018) Analyysi: Hallitus muuttaa työelämää – pääset helpommin töihin, saat helpommin potkut. <https://yle.fi/uutiset/3-10155686> (viitattu 11.4.2018)

Åkesson, L. (2011) Multicultural Ideology and Transnational Family Ties among Descendants of Cape Verdeans in Sweden. *Journal of Ethnic and Migration Studies*, 37:2, 217–235.

LIITTEET

LIITE 1

Hei Ohjaamon väki!

2.11.2017

Kesän 2017 aikana tehty selvitys maahanmuuttajien palveluista Ohjaamossa saa jatkoa, ja tällä kertaa ääneen pääsevät maahanmuuttajataustaiset nuoret.

Osa ehtikin minuun kesän aikana Ohjaamossa tutustua ja tietää, että opiskelen Tampereen yliopistossa, nuorisotyön ja –tutkimuksen maisteriohjelmassa. Harjoittelun aikana syntyi ajatus graduyhteistyöstä sekä tarpeellisesta tutkimusaiheesta.

Pro gradu -tutkielmani aiheena on maahanmuuttajataustaisten nuorten palvelukokemukset Ohjaamossa. Tarkoitus on tutkia sitä, millaisia palvelu- ja kehittämistarpeita nuoret itse nostavat esiin sekä sitä, minkälaisia kokemuksia nuorilla on Ohjaamosta.

Ajatuksena on haastatella noin kymmentä maahanmuuttajataustaista nuorta Ohjaamon tiloissa. Toivonkin, että saan teiltä työntekijöiltä apua haastateltavien rekrytoinnissa ja välitätte viestiä eteenpäin puolestani. Tulen vielä myöhemmin toimittamaan Ohjaamoon selkokielen tutkimuskutsun, jonka voitte antaa nuorille.

Toivon, että välittäessänne tutkimuskutsua eteenpäin, huomioisitte seuraavat seikat:

- *Haastatteluun osallistuvan nuoren tulisi olla yli 18-vuotias*
- *Nuorella tulisi olla kokemusta Ohjaamon palveluista*
- *Haastattelu tehdään suomeksi, joten olisi tärkeää, että nuori osaisi jonkin verran suomea*

Tutkimuksen kohderyhmä on tarkoituksellisesti lakea. Käytän tutkimuksessani termiä *maahanmuuttajataustainen*. Nuorella on mahdollisuus kieltäytyä tutkimukseen osallistumisesta, mikäli hän ei koe kuuluvansa kyseiseen viiteryhmään. Haastatteluun on mahdollista osallistua myös kaverin kanssa, mikäli kaverikin täyttää edellä mainitut speksit.

Olemme alustavasti sopineet haastattelujen olevan joulukuussa **viikolla 50** (11.-14.12). Tulen päivystämään tuon kyseisen viikon (ma-to) Ohjaamossa klo 10-16 ja minulta on mahdollista varata etukäteen haastatteluajoja Google-kalenterin kautta. Etukäteen varattavat ajat ovat **klo 11** ja **klo 15**. Muina aikoina pystyn joustavasti haastattelemaan haastattelusta spontaanisti kiinnostuneita nuoria.

Kun välitätte viestiä tutkimuksesta nuorille, on tärkeää, että painotatte minun olevan Ohjaamon ulkopuolinen henkilö ja että minulle puhutut asiat eivät päädy tietoonne, eivätkä vaikuta Ohjaamossa saatavaan palveluun. Tulen kirjoittamaan nämä asiat myös tutkimuskutsuun ja käymään läpi haastateltavien kanssa, mutta olisi hyvä, jos toisitte tämän asian esille jo haastattelukutsua välittäessänne.

Muistakaa myös mainita, että jokainen haastatteluun osallistunut saa palkkioksi leffalipun!

Mikäli sinulla on kysyttävää tai haluat tietää jotakin lisää tutkimuksesta, voit laittaa minulle viestiä, soittaa tai lähettää sähköpostia. Yhteystiedot löytyvät alta.

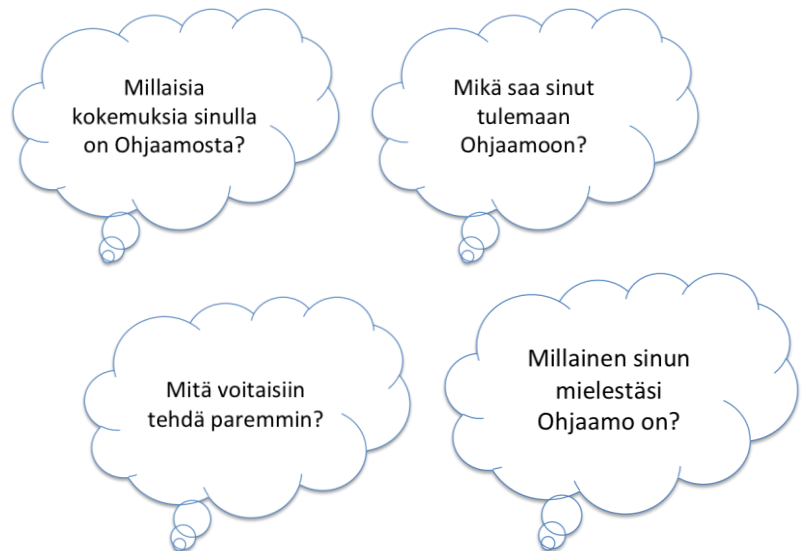
Kiitos jo etukäteen avustasi! ☺

Terveisin, Armi Helkkula

sähköposti: Helkkula.armi.a@student.uta.fi

puhelin: 040 xxx xxxx

LIITE 2



Hei!

Haluatko osallistua tutkimukseen ja kertoa oman mielipiteesi Ohjaamosta? Nyt sinulla on mahdollisuus siihen!

Olen nuorisotyön ja –tutkimuksen maisteriopiskelija Tampereen yliopistosta ja teen tutkimusta siitä, millaisia kokemuksia maahanmuuttajataustaisilla nuorilla on Ohjaamo Helsingistä. Nyt tarvitsenkin apuasi.

Tutkimuksen tarkoitus on kerätä tietoa 18–30-vuotiaiden maahanmuuttajataustaisten nuorten kokemuksista Ohjaamo Helsingistä. Sinun kokemuksesi ovat tärkeitä ja niiden avulla Ohjaamo voi oppia lisää ja kehittyä.

Tutkimukseen osallistuminen on täysin vapaaehtoista. Haastattelu kestää maksimissaan 1 tunnin ja haastattelu tehdään Ohjaamossa. Haastattelu on luottamuksellinen eli siinä kertomasi asiat tulevat vain minun tietooni. Myöhemmin kirjoittamassani lopputyössä ei kerrota haastateltavien nimiä.

Mikäli olet kiinnostunut osallistumaan tutkimukseen, voit varata haastatteluajan minulta yhdessä työntekijän kanssa tai tulla Ohjaamoon 11.-14.joulukuuta klo 11–16 välillä. Voit halutessasi osallistua haastatteluun myös kaverin kanssa.

Kaikki haastatteluun osallistuneet saavat itselleen leffalipun.

Kiitos avustasi jo etukäteen!

Ystävällisin terveisin,
Armi Helkkula

Sähköposti: Helkkula.armi.a@student.uta.fi

Haastattelurunko

Tausta ja elämäntilanne

- Kerro itsestäsi (Minkä ikäinen olet, missä asut ja kenen kanssa, mitä teet päivisin?)

Valitse mielestäsi parhaiten tilannetta kuvaava kortti. Kerro sitten, miksi valitsit kyseisen kortin.

- Valitse kortti, joka kuvaa mielestäsi parhaiten elämäntilannettasi tällä hetkellä
- Valitse kortti, joka kuvaa mielestäsi parhaiten sitä, minkälaisena paikkana näet Ohjaamon

Hakeutuminen Ohjaamoon

- Milloin kävit ensimmäisen kerran Ohjaamossa? Miten se tapahtui? Kuka sinulle kertoi? Mitä silloin ajattelit?
- Mikä sai sinut tulemaan Ohjaamoon?
- Mikä oli suurin syy, että tulit Ohjaamoon uudelleen?
- Millaisissa asioissa olet saanut apua Ohjaamosta? Millaisissa tilanteissa Ohjaamoon kannattaa tulla?

Ohjaamo ja palvelukokemus

- Mitä Ohjaamossa tapahtuu?
- Kenen kanssa olet jutellut?
- Miten olet kokenut nämä tapaamiset?
- Koetko, että Ohjaamossa käymisestä on ollut sinulle hyötyä?
- Onko Ohjaamo erilainen kuin muut palvelut? Jos, miten?

Ohjaamo ja palveluiden matala kynnys

- Mikä Ohjaamoon tulemista helpottaa? Millaiseen toimintaan on helppo mennä mukaan?
- Mikä mielestäsi estää Ohjaamoon tulemisen? Mikä tekee toimintaan osallistumisen vaikeaksi?
- Mitkä asiat tekevät palvelusta luotettavan ja turvallisen? Entä nuorille sopivan?

Maahanmuuttajataustainen nuori Ohjaamon palveluiden käyttäjänä

- Milloin maahanmuuttajataustaisuus pitäisi erityisesti huomioida? Milloin ei?
- Kohdistuuko maahanmuuttajataustaisiin nuoriin jotain odotuksia? Jos niin minkälaisia ne mielestäsi ovat?

Osallisuus palveluissa

- Kuka saa vaikuttaa siihen, millaista toimintaa Ohjaamo tarjoaa? Oletko saanut itse vaikuttaa?
- Millä tavoin voidaan huolehtia siitä, että kaikki saavat vaikuttaa?
- Millaisissa tilanteissa sinun mielipidettäsi on kysytty Ohjaamossa?
- Oletko saanut Ohjaamosta sellaisia asioita kuin olet halunnut? Oletko kertonut jollekin toiveistasi?
- Millä tavoin voidaan huolehtia siitä, että nuoret saavat tarvitsemiaan asioita?

Tulevaisuus ja hyvä aikuisuus

- Missä näet itsesi viiden vuoden päästä? Mitä on tapahtunut ja missä olet? Oletko Suomessa?
- Mikä on unelmasi? Onko Ohjaamosta ollut apua pyrkimyksissäsi?
- Minkälainen on hyvä aikuisuus? Miten sinne päästään?/ Minkälaista on hyvä elämä?

LIITE 4

Esimerkkejä kuvakorteista

